PARAPHRASIS

DES. ERASMI

ROTEROD.

IN

ACTA APO-
STOLO-
RVM.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
1544.

RB1157

IN ACTA APOSTOLORVM PER D. ERASMVM ROT. PARAPHRASIS.

CAPVT PRIMVM.

PROMISSI mei partem abſolui Theophile: ſuperiore quidem libro complexus ſum Ieſu Chriſti uitam, altius rē exorſus quàm cæteri, nimirum ab Ioannis Baptiſtæ, qui domini præcurſor fuit, conceptione, quòd in hac quoq; narratione prodita ſint uaticinia, Meßiam mox uenturum promittentia. Poſt hæc quædā ab alijs ſcriptoribus prætermiſſa copioſius enarrauimus, de Chriſti conceptione, de natiuitate, de circunciſione ac purificatione: nonnihil etiam attigimus de diuina indole, cuius ſpecimen aliquod edidit annos natus duodecim. Hæc ideo duxi commemoranda, quo pluribus argumentis liqueret, hunc eſſe, quem oracula prophetarum deſignarant, ac ne primam quidem illam ætatem Ieſu caruiſſe piorum hominum ac ſpiritu cœleſti afflatorum teſtimonijs. Quanquam autem dubium non eſt, quin tota Ieſu uita fuerit unicum exemplar abſolutæ pietatis, tamen omißis his quæ in medio geſta ſunt, tranſiliuimus uſque ad tempus, quo Ioannes prædicatione baptiſmoq; ſuo cœpit agere præcurſorē Ieſu Chriſti, quòd ab eo tempore potißimum dominus Ieſus cœpit agere negocium ſalutis humanæ iuxta figuras & ænigmata legis Moſaicæ, ac iuxta prophetarum uaticinia. Huius negocij ſumma duabus in rebus cōſiſtit: in factis, hoc eſt, in edēdis

miraculis,intolerãdo ſupplicio crucis, in reſurrectione, in quibus nihil non exhibitum eſt per illum, quod uel in lege fuerat adumbratũ,uel à prophetis promiſſum: tum in dictis,quibus orbi tradidit nouã & euangelicam philoſophiam,ut ab eodem peteremus & rationem & exemplum pie uiuendi. Harum *rerum ſeriem perſequutus ſum ad eum uſque diem, quo poſteaquam rediuiuus à morte præceperat duodecim apoſtolis ſuis reliquisq; diſcipulis ſeptuaginta, quos ante mortem peculiariter in hoc munus delegerat,ut accepto ſpiritu ſancto, quẽ & tum illis inſufflans in faciem eorum, impartijt, & pòſt copioſius è cœlo miſit,abirent in orbem uniuerſum, ac prædicarent* Euangelium,*non* Iud*æis tantum,uerùm etiam cunctis totius mundi nationibus:receptus eſt in cœlum, unde uenerat.* Ac *primũ modis omnibus erat confirmanda fides eorum,per quos decreuerat admirabilium geſtorũ cunctis mortalibus fidẽ fieri.* Horũ *caput erat,ut perſuaderetur omnibus,*Ieſum *uere mortuum, uere reuixiſſe tertio die, non imaginario corpore, ſed eodem illo iam immortali, quod mortale geſſerat in terris, quod exanime conditum fuerat in ſepulchro.* Proinde *non ſatis habuit, ſemel exhibere ſe rediuiuum diſcipulis ſuis, ſed frequenter illis apparuit, non quemadmodum ſolent ſpectra, ſed uarijs & euidentibus argumentis declarans ſe uiuum recepiſſe corpus,quadraginta diebus hac de cauſa commoratus in terris, in quibus tamen nulli conſpicuus eſſe uoluit,niſi ſuis.* Atque *his non ſolum præbuit ſeſe conſpiciendum oculis, audiendum auribus, contrectandum manibus, uerum etiam familiariter cum illis uiuens cibum unà cepit, quo non aliud uiui corporis certius indiciũ.* Interim *miſcuit frequenter cum illis colloquium de regno dei,reuo-*

cans

cans illis in memoriã, quæ geſſerat ac docuerat ante mortem, ut tandem agnoſcerent, nihil non eueniſſe, quod ille prædixerat euenturum, ſimul monens, quid in poſterum eſſent uel facturi, uel expectaturi. Quanquam enim illis iam tradiderat autoritatẽ Euangelij prædicandi, tamen uetuit ne mox proſilirent ad tam ardui muneris functionem, nec diſcederent ab Hieroſolymis, ſed illic congregati, ſimulq́; uacantes ieiunijs, hymnis ac precationibus, expectarent ſpiritum ſanctum, quem antequam moreretur, promiſerat illis alterum conſolatorem mittẽdum à patre. Ego, inquit, pollicitus ſum ore meo, nec addubitate, quin pater bona fide præſtiturus ſit, quod illius nomine uobis recepi. Eadẽ eſt enim patris ac mea uoluntas. Cœleſte negociũ eſt quod aggrediemini, non humanum: neq; carnalia docebitis, quẽadmodum phariſæi docuerũt hactenus, ſed ſpiritualia: neq; mediocris oborietur uobis ob Euangelij prædicationẽ perſequutio. Proinde opus eſt, ut uirtute cœlitus emiſſa cõfirmemini, quo pares ſitis tanto negocio, quod nõ humanis uiribus, ſed diuini ſpiritus præſidio peragetur. Hactenus tantũ præluſum eſt quibuſdã ad Euangelicam functionẽ rudimentis. Ioannes baptizauit aqua, ſpiritum non contulit, nullus enim hominum illum conferre poteſt: nec aliud prædicauit quàm pœnitẽtiam, quòd inſtaret regnum cœlorum. Nunc opus eſt ualidioribus præſidijs ad depromendum euangelicæ doctrinæ uigorem, & ad ſuſtinẽdos aduerſantis mundi tumultus. Ad id non ſatis eſt uos eſſe mundos à peccatis, ſed ad nouam doctrinam nouo ſpiritu eſt opus, ſpiritu copioſo, ſpiritu cœleſti, ſpiritu igneo. Eo uos baptizabimini poſt paucos dies. Hic eſt baptiſmus, quẽ Ioannes dare nõ potuit, ſed à me dandũ prædixit. Siquidem de me ferens te-

ſtimonium, aiebat: Ille uos baptizabit in ſpiritu & igni. Impartijt & olim deus ſpiritum ſuum prophetis ac pijs hominibus. Et uobis inſufflaui ſpiritum ſanctum. Idē eſt ſpiritus, ſed nunc copioſiſſimè effundetur in orbem terrarum, renouaturus omnia. Huic uēturo præparate animos ueſtros ſobrietate, pijs uotis, ſed in primis ſimplici fiducia, quo ſitis organa commoda per uos uim ſuam explicaturi ſpiritus. Hæc ubi dixiſſet Ieſus diſcipulis in unū congregatis, ne quid inter illos relinqueret diſſidij, quoniam nondū illi depoſuerant ſomniū illud de proferendo regno Iſraëlitico, percōtati ſunt dominū, uelut mox abiturum, an protinus à miſſo ſpiritu sācto reſtituturus eſſet regnū populo Iſraëlitico, et an ſtatim eſſet exhibiturus orbi maieſtatem ſuam. Nondum enim intelligebāt cuiuſmodi futurum eſſet regnum illud ſpirituale. Petrus in monte cupiebat conſtitui regnum. Cæteri quoq; audita mentione reſurrectionis, ſciſcitabantur de regno. Rurſus audito ſermone de mittendo ſpiritu, redit illis in mentem regnum. Sperabant enim fore, ut orbis totius imperium transferretur in populum Iudæorum. Et omnino futurum erat, ut regnaret Iſraël, non ille carnalis, ſed qui uere nomē hoc promeruiſſet, hoc eſt, qui uere fortis eſſet deo. Iacob enim hoc nomen promeruit, luctans aduerſus angelum. Quàm diu mundus fidebat ſuis operibus, impar erat iuſticiæ diuinæ. Omnes coarguebantur iniuſticiæ, & ſuccumbebant pœnæ. Cæterū ubi cœpit ſibi diffidere, & fidere promiſſis euāgelicis, iam expugnauit, ut ita loquar, dei iuſticiam, & extorſit miſericordiam. Hoc regnū ubiq; collapſum, ſed præcipue apud Iudæos, reſtituit Chriſtus per Euangelium. Hoc non intelligentes diſcipuli, felicitatem quandā ſomniabant, quæ liberaret ipſos ab omnibus malorum

Regnum Iſraël.

lorum perſequutionibus. Verum id non erat futurũ ante finem mundi. Tempus autem illud dominus ideo uolebat ſuis incognitum eſſe, quia non expediebat illis ſcire. Pro inde inutilem illorum curioſitatem tali reſponſo retudit: Nolite quærere quod non expedit ſcire. Tantũ fidite, & quod mandatum eſt, peragite. Vos huius rei nihil aliud eritis quàm miniſtri. Progreſſum & exitũ permittite patri cœleſti. Non igitur eſt ueſtrum noſſe, quo anno, quo menſe, qua hora uenturum ſit regnum Iſraeliticum, qualia ſcrutantur aſtrologi, ſtulte curioſi. Quicquid pater uoluit uos ſcire, hoc uobis impartij, tempus illud uobis non apperui, quia pater eius arbitrium uni ſibi ſeruauit, quo ſemper uigiletis in officio. Veniet omnino regnum dei, quo pijs & impijs ſua pro factis præmia tribuẽtur, in cuius aduẽtum oportet ſemper eſſe paratos. Quãquam & interim exeret ſeſe regnũ ſpirituale, in quo aſſerendo deus ueſtram requirit operã: de præmijs ipſe uiderit. Proinde omiſſo ſtudio cognoſcendi quæ non oportet, parate uos ad id quod inſtat. Cui rei quoniam ex ueſtris uiribus impares eſtis, ſpiritus ſanctus, ita ut ſum pollicitus, cœlitus effundetur in uos, robur animis ueſtris additurus & quicquid uos docui reuocaturus in memoriã, ſuggeſturus etiã ſi quid præterea fuerit opus cognito, cuius ſuggeſtione docti, præſidioq́; roborati, eritis mihi teſtes, primum Hieroſolymis iuxta prophetã, qui dicit, De Sion exibit lex, et uerbũ domini de Hieruſalẽ. mox per omnẽ Iudæã, deinde per Iudææ finitimã Samariã, poſtremo per uniuerſas orbis nationes, quacunq; gẽtes humanæ terram incolũt. Omnibus enim ex æquo ueni, omnibus mortuus ſũ, omnibus offertur Euãgelij gratia. Regnauit hactenus lex apud Iudæos. Euangelij regnũ tam late patere uult pater

 quàm

*q̃ late patet terrarũ orbis.*Hic erat *ſermo poſtremus, quo dominus* Ieſus *diſcipulos ſuos omnes in unũ collectos in* Bethania *affatus eſt*. Quo *finito, bene precatus illis, ſub oculis omniũ ferebatur in altũ, donec nubes candida* Ieſu *corpus ſubduceret illorum aſpectui*. Tẽ*pus enim erat, ut deſinerent à corporis aſpectu pendere, quo magis incipe rent eſſe ſpirituales, nec* Ieſum *alijs iam oculis intuerentur quàm fidei*. Quũ *igitur dominus nube tectus ferretur in ſublime, perſiſtebant diſcipuli defixis in cœlum oculis.* Vſq; *adeo non poterant auelli ab eo, quem unice diligebant, licet adhuc imbecilles.* Expectabant *autẽ, ecquid etiam nouæ rei oſtenderetur è ſublimi. Adſunt igitur repente duo nuncij cœleſtes, ſpecie humana, ueſte candida: ſpecies excludebat horrorem, candor ueſtis congruebat nuntio properantis ad gloriam.*Hi *uerbis amicis diſcipulorum mœrorem, ex digreſſu domini cõceptum, lenibãt, & ab inutili ſuſpectu reuocabant ad officium*. Viri, *inquiunt*, Galilæi, *quur hic ſtatis defixis in cœlum oculis?* Hic Ieſus *ſublatus à uobis, redijt in cœlũ unde uenerat, quẽadmodum frequenter ab illo audiſtis, quòd profectus eſſet à patre, & quòd uobis in mundo relictis, rediturus eſſet ad patrẽ.*Non *raptus eſt in aëra, quẽadmodum* He*lias, ſed receptus eſt in regiam patris, illi conſeſſurus ad dexteram, utpote cœleſtis regni conſors*. Conſpexiſtis *illum uiſibili quidem, ſed immortali corpore proficiſcentem in cœlũ. Sic olim rediturus eſt, ut iudicis ſpeciẽ agno ſcant, qui hic ſeruatoris ſpeciem agnoſcere noluerunt.* Non *redibit humilis, ſed è ſublimi multa cum gloria ſeſe oſtendet oculis omnium.*Pauci *uidiſtis euntẽ, redeuntem uidebunt uniuerſi*. Cæterum *non eſt quod eum reditum nunc expectetis.*Didiciſtis *ex eo quòd prius* Euangelium

dei

dei prædicãdum ſit per uniuerſum terrarum orbem. Hoc potius nunc agite. Nec enim iuſſi eſtis hic conſiſtere, ſed ſedere Hieroſolymis, ut illic accepto cœleſti ſpiritu, feliciter auſpicemini cœleſte negociũ. His dictis paruerunt diſcipuli, ac relicto mõte Oliuarũ, cuius hoſpitio dominus ante mortẽ delectatus fuerat, & cui rediturus in cœlum ultima impreſſit ueſtigia, reuerſi sũt Hieroſolymã. Abeſt autem mons ille ab Hieroſolymis itinere ſabbati, hoc eſt, ferè paſſus bis mille. Ab hoc mõte itum eſt ad crucis ignominiam, ab eodem itum eſt ad gloriam. Ex hoc in proſpectu eſt Hieroſolyma, & in hoc ſedens prædixerat ac defleuerat excidiũ urbis. In hac interfectrice prophetarum dominus primo uoluit exoriri lucem euangelicã, uel quia ſic prædictum erat à prophetis, uel ut eriperetur illis omnis prætextus excuſationis, alioquin ob ſuã incredulitatem funditus periturus. Amabilius erat apoſtolis ſuſpicere in cœlum, quò præceſſerat dominus: uerũ ob utilitatem proximi ſæpe deſcendendum eſt ad neceſſaria magis quàm iucunda nobis. Vbi uentum eſt Hieroſolymam, ingreſſi ſunt cœnaculum quoddã, in quo manſitabant diſcipuli, qui Chriſto fuerant præ cæteris familiares, uidelicet Simon Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphei & Simon Zelotes, qui Hebraice dictus eſt Canamæus, & Iudas, cui cognomen Thaddæus ſiue Lebbæus Iacobi minoris frater. Manſitabant in eodem cœnaculo mulieres aliquot, quæ pio ſtudio ſequutæ dominum proficiſcentem Hieroſolymam, de ſuis facultatibus miniſtrarant. Inter has erat & Maria mater Ieſu, cũ aliquot illius cognatis, quos Hebræi fratres appellant. Hic mihi pauliſper cõtẽplator eccleſiæ naſcẽtis primordia. Placet

ciuitas Hieruſalem, quæ Hæbræis ſonat uiſionem pacis. Non habitant Hieruſalem, quibus hic mundus eſt patria, nec aſpirant ad tranquillitatem uitæ cœleſtis. Non habitant Hieruſalem, qui mentem habent mundanis cupiditatibus turbulentam. In talia pectora non ſeſe recipit ſpiritus ſanctus. Placuit & cœnaculum, quæ pars eſt ſuperior ædiũ. Nam inferiora domus uel tabernæ, uel officinæ ſolent occupare. Procul autem à ſordidis curis oportet abeſſe, qui ſe parat habitaculum diuino ſpiritui. Hæc eſt illa ſancta cõgregatio, quam ex omnibus delegerat dominus Ieſus. Hoc erat cœnaculum primum euangelicæ eccleſiæ domicilium. Nunc uide quid hic agatur. Non rixis aut fabulis ocioſis teritur tempus, ſed erant omnes unanimiter perſeuerantes in ſacris precationibus. Non eſt eccleſia Chriſti, ubi non eſt unanimitas. Non ſunt deo gratæ preces, ubi non eſt fraterna concordia. Nec meretur audiri, niſi qui perſeueranter orauerit. Idẽ orat euangelica congregatio. Vbi alius orat opes, alius optat mortem inimici, alius longæuitatem, alius regnum, alius aliud, ibi non eſt eccleſiaſtica deprecatio. Ad apoſtolicum autem cœnaculum confluebant & reliqui diſcipuli. Quiſquis autem uult haberi diſcipulus Ieſu, ad eccleſiæ conſortium aggregetur oportet. Iam conuenerat hominum multitudo plus minus centum uiginti. Tam exiguus erat numerus, qui Chriſtum toto pectore diligebant. Hic Petrum ut fidum paſtorem, qui uehementer cupiebat gregem euangelicum accreſcere, cœpit ſolicitudo quædam de imminuto numero apoſtolorum, quos dominus Ieſus duodecim elegerat. Iudas enim Iſcariotes extinctus è duodecim fecerat undecim. Hic conſidera Theophile conſultationis eccleſiaſticæ formã. Quum numerus diſcipulorum

adeſſet

adeſſet frequentiſsimus, Petrus epiſcopi perſonam agēs, aſſurgit in medio conſeſſu diſcipulorum, ut ex concordi conſenſu ſtatueretur, quod ad inſtaurandam integritatem ordinis apoſtolici uidebatur pertinere. Exorditur à ſcriptura diuina. Nimirum hinc oportet proficiſci concionem eccleſiaſticam: neq; quicquam decernitur, niſi præmiſſa concordi deprecatione. Locutus eſt autem hunc in modum. Viri fratres, non oportet uos humanis conſilijs quicquam tētare noui, ſed quod olim ſpiritus ſanctus per os Dauid prædixit, de ſubrogando quopiam in locum Iudæ, neceſſe eſt ut impleatur. Nam & hoc prædictum erat in pſalmis futurum, ut ille deſciſcens à domino ſuo, locum uacuum faceret ſucceſſuro. Dominus enim Ieſus ex omnibus duodecim peculiariter ſelegerat apoſtolos, quos omnium quæ gerebat ac docebat uoluit eſſe teſtes. Hos omnes hic uidetis adeſſe, excepto Iuda Iſcariote. Nam & illum dominus Ieſus cooptauerat in numerum duodecim, atque apoſtolici muneris conſortem eſſe uoluit. Verum is deſerto conſortio præceptoris ac noſtro, maluit eſſe dux ſceleratorum militum, qui comprehēderunt Ieſum, quàm Ieſum ducem ſequi, aut apoſtolorum eſſe ſocius. Atque impij conſilij fuit infelix exitus. Siquidem excæcatus auaritia, triginta argēteis uendidit ac prodidit innocentem dominum. Deinde ductus facti pœnitentia, retulit impiam mercedem, & abiecit ad pedes ſacerdotum, à quibus fuerat conductus. Ipſe magis memor ſceleris ſui, quàm Ieſu clementiæ, ſibi carnifex fuit. Nam laqueo guttur præligauit, ac ſuſpenſus crepuit medius, & effuſa ſunt omnia uiſcera eius. Cæterum infelix illa pecunia, quam abiecerat ad pedes ſacerdotum, eorundem conſilio collocata eſt emendo agro, in quo ſepelirētur peregrini, propterea

propterea quòd nefas eſſe ducerent precium innoxij ſanguinis proditi inferre gazophylacio. Hæc ſacerdotũ ac phariſæorum impia religio fecit, ut & Iudæ facinus, & ipſorum impietas magis innoteſceret omnibus, qui tum agebant Hieroſolymis *adeo ut ager ille uulgata* Iudæorum *lingua diceretur* Aceldema, *hoc eſt, ager ſanguinis.* Itaq; *quod pſal.* LXVIII. *ſpiritus ſanctus prædixerat de* Iudæis, *qui pertinacibus odijs* Chriſtum *perſequuti ſunt, nec uoluerunt reſipiſcere tot prouocati beneficijs, iam in* Iuda *uidemus impletũ, ſuo tempore cõplendum & in cæteris. Sic enim habet prophetia:* Fiat cõmoratio eorum *deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea. Amiſit infelix* Iudas *locum apoſtolici muneris.* Itidem *& tolletur olim templum, ſacerdotium, ſcribarum & phariſæorum autoritas unà cũ ipſa* Hieroſolyma. *Expellẽtur impij* Iudæi, *& ſuccedent in horum locum ueri* Iudæi, *qui mente circuncisi, non corpore,* Meßiam *agnoſcant, quẽ illi crucifixerunt. Prædictum eſt & hoc multis prophetarũ uaticinijs, & ipſi audiuimus dominum* Ieſum *hæc cum lacrymis uaticinãtem de ciuitate* Hieroſolymorum. *Reſtat interim ut & in* Iudæ *locum aliquis ſubrogetur. Prædixit & hoc pſalmus* CVIII. *Et epiſcopatum eius accipiet alter.* Noſtra *enim functio nihil aliud eſt, quàm ut dominici gregis curã gerentes, illi de doctrinæ euangelicæ pabulo proſpiciamus.* Deſeruit *ille locum ſuum, nec tamẽ ob id fraudandus eſt grex ſuis paſtoribus, nec minuendus eſt numerus, quem dominus omnium primũ inſtituit, addito cognomine peculiari, ut* Apoſtoli *uocarentur.* Hos *enim perpetuos dictorum ac factorum ſuorũ teſtes eſſe uoluit, quos ob id aßiduos ac domeſticos etiam habuit conuictores.* Oportet *igitur aliquem in* Iudæ *locum ſubrogari ex*

eorum

eorum numero,qui perpetuo nobiſcum uerſati ſunt toto hoc tempore,quo dominus Ieſus peragens negociū ſalutis humanæ,nos ſibi familiares eſſe uoluit,et aſſectatores perpetuo,quocunq; ſeſe conferret, uidelicet à baptiſmo Ioannis,cui mox ſucceßit, uſq; ad eum diem quo ſeſe recepit in cœlum,quo nobiſcum poßit eſſe teſtis idoneus omnium quæ docuit ac geßit dominus,ſed præcipue reſurrectionis:nec enim frequēter omnibus apparuit diſcipulis,ſed his dūtaxat,quos peculiariter ſelegerat.Hæc oratio quum placuiſſet multitudini,ſtatuerūt duos è numero ſeptuaginta ſelectos,Ioſeph,idē eſt Barſabas,cui ob inſignem morum integritatē cognomentum eſt additum,Iuſtus:ac Matthiā,ut ex his duobus quos æquabat religio, uter magis placuißet cœtui,is ſuſciperet apoſtoli munus. Cæterum illi ſuo iudicio diffidentes, cōmuni precatione rogarunt dominū,dicentes:Homines qui iudicant ex his quæ cernūt & audiunt,falli poſſunt iudicio:ſed tu domine qui ſolus inſpector es cordiū, ex quibus homines uere boni ſunt aut mali, ne graueris aliquo ſigno declarare famulis tuis,utrū ex his duobus elegeris,ut impleat numerum duodecim apoſtolorū,ac ſuccedat in functionē tanti muneris,unde Iudas excidit, abiturus in locum ſuum,in quem tu non ignorabas illum abiturū, cuius oculos nihil fugit.Nec enim ille tua culpa defecit à tuo cōſortio, qui nihil nō feciſti,quo reſipiſceret:neq; tu falſus iudicio aſciueras defecturū, ſed ita nobis expedire uiderat tua diuina ſapientia,ut illo proditore,filius tuus pro nobis immolaretur,& proditor nobis eſſet exemplo, ne munus nobis traditū oſcitantes ac ſecuri teneremus. Poſt hanc precationē itum eſt ad ſortes iuxta morem Hebræorū.Sic enim Ionas ſorte præcipitatus eſt in mare,ſic Ionathas deprehenſus

henſus eſt guſtaſſe mel, ſic ſacerdotes ſortito fungebãtur ſacris officijs. Nondum enim uenerat ſpiritus ſanctus, & adhuc aliquas Iudaiſmi reliquias habebãt apoſtoli. Tam etſi ſortes periculoſæ non ſunt, quæ utricunq; fauerint probum & idoneum deſignant. Nec totũ negocium credituũ eſt ſortibus. Suffragijs ſunt electi duo probatiſſimi. Inter hos ambiguitatẽ electionis finijt ſors, quæ nec ipſa temeritatem habere potuit, cuius euẽtum moderatur precatio. Sors igitur hæc, quæ nihil aliud fuit quàm declaratio diuinæ uoluntatis, deſignauit Matthiam, quanquàm Ioſeph præter cognominis commendationem, etiam Ieſu propinquitate commendabatur. Et tamen huic prælatus eſt Matthias, quo nos doceremur in deligẽdis epiſcopis, quibus credenda ſit euangelicæ doctrinæ diſpẽſatio, adeo nihil eſſe tribuendum humanis affectibus, ut inter pares potius illi fauendum ſit, quem nihil humanæ rei commendat: ne quod per occaſionẽ eſt factum, trahatur in pernicioſum exemplum. Subeſt & in nominibus nonnihil reconditioris doctrinæ. Matthias, quæ uox Hebræis ſonat donationem domini, præfertur Iuſto. Id cognomẽ ex operibus ſibi uindicabãt Phariſæi. At nulli minus idonei ſunt ad diſpenſationem euangelicam. Qui gratuitum dei donum per fidem euangelicam agnoſcit & prædicat, is demum dignus, qui ſuccedat in uices apoſtolorum. Nec indignatus eſt Iuſtus ſibi præferri parẽ, nec ſibi placuit Matthias additus undecim apoſtolis, ut ſacrum illũ numerum abſolueret, & uir optimus in peſſimi locum ſuccederet.

CAPVT II.

HVnc in modum tranſactis diebus à domini reſurrectiõe quadraginta noue, aderat expectatus ille dies Pentecoſtes, hoc eſt, quinquageſimus; qui Iudæis quoq; lætus

lætus ac uenerabilis erat, uel ob annum Iubilæi, qui quinquageſimo quoq; anno recurrebat: uel quòd lex in mõte Sinai prodita ſit quinquageſimo die ab occiſo agno, cuius cruore incolumes exierant ex Aegypto. In mõte prodita eſt uetus lex, inſcripta tabulis lapideis: in cœnaculo prodita eſt lex noua, per ſpiritum ſanctũ inſcripta cordibus credentium. Vtrobiq; loci ſublimitas, utrobiq; ignis. Sed illic nihil aliud quàm mons eſt, quẽ populus etiam attingere prohibetur, nimirum craſſus ac terrenus, nec capax rerũ ſpiritualiũ. Hic in ipſo mõte domus eſt, ut agnoſcas eccleſiæ concordiam. Illic mons Sinai, qui conueniebat ferendæ legi, quæ multitudine præceptorum coërceret rebellem populum. Nam à præcepto Sina dicitur. Hic mons Sion, qui Hebræis ſonat ſpeculam, unde deſpiciuntur omnia terrena, unde per fidẽ uelut è propinquo proſpectantur cœleſtia. Illic ignis terribilis, fumus, incendiũ, fulgura ac tonitrua: hic ſpiritus uehemens, ſed alacritatẽ adferens, non terrorẽ: & ignis qui non exurat corpora, ſed mẽtes illuminet, cœleſtiq; facundia locupletet linguas ſimplicium. Illic populus diſcors obmurmurat, hic in eodem cõclaui quieti unanimesq; deprecantur expectantes cœleſte donum. Erat is dies delectus cœleſti negocio, quẽadmodum & locus, in quem iam nouem diebus frequẽter ſoliti fuerant uentitare. Cæterũ ubi iam adeſſet dies quinquageſimus, ſimul omnes magno conſenſu conuenerant in idem cœnaculum, accepturi ſpiritum cœleſtem. Vbi animus eſt humilibus ac ſordidis curis occupatus, ibi non eſt ſpiritus ſanctus, in cœnaculo ſit oportet. Vbi pectus eſt diſsidijs, odijs ac rixis tumultuoſum, ibi non eſt locus ſpiritui ſancto. Omnes ſimul collecti in unum locum, eumq; ſublimem, cõcorditer credũt, orant, & expectant.

Et ecce

Et ecce ſubito uenit è ſublimi donum dei. Repente ſiquidem è cœlo uenit ſonitus, quaſi uenti magno impetu ſeſe ferentis, ac repleuit totum cœnaculũ, ubi ſedebant placidi quietiq́;. Non erat ille Boreas è nubibus frigus aſpirãs: neque erat Notus è paluſtribus locis teporem peſtiferum adferẽs corporibus. Flatus erat cœleſtis, inde ueniẽs, quò profectus fuerat Chriſtus, uitam æternam inſpirans animis, robur & alacritatem addens infirmis ac puſillis. Hic ſonitus neminem terruit, ſed omnium animos expergefecit ad expectationem promiſſi ſpiritus. Datum eſt hoc ſignum auribus, datum eſt alterum oculis. Sunt enim hi duo ſenſus in homĩne præcipui. Apparuerunt linguæ ueluti ignea ſpecie ſeſe in ſingulos diſcipulos diſpertientes: atq; ut intelligamus donum hoc fore perpetuum, uniuſcuiuſq; capiti aliquandiu inſidentes. Idem ſpiritus afflauit omnium animos. Idem ignis accendit omnium pectus ac linguam. Nec mora, uiſibile ſignum uis doni cœleſtis eſt conſequuta. Omnes quotquot aderãt, ueluti ſubito tranſmutati in cœleſtes homines ac repleti ſpiritu ſancto, cœperunt loqui diuerſis linguis, non quas didicerãt ex hominũ colloquijs, ſed quas cœlitus illis indiderat ſpiritus. Nullum hominis membrum peſtilentius mala lingua, nullum ſalubrius bona. Cæterum ad cœleſtẽ doctrinam per omnium linguarum gentes diſſeminandam, opus erat linguis cœleſti doctrina imbutis, tum euangelicæ charitatis igni flãmantibus. Erat igitur hoc præcipuum ſignum euãgelicæ fidei, quod dominus illis promiſerat, Linguis, inquiens, loquentur nouis. Qui calumniantur, qui obtrectant, qui conuitiantur proximo, qui peierant, qui loquuntur obſcœna, linguam habent non igne cœleſti, ſed igni gehennæ inflammatam. Qui diſputant de rebus humilibus

milibus huius mundi,nondum acceperunt linguam cœleſtem. Antea apoſtoli diſputabant de panibus omiſsis, de regno Iſraëlitico proferendo,de primo conceſſu,de principatu.Hæc erat humana lingua,nondum idonea ad prædicandum Euangelium. Nihil iſtiuſmodi nunc loquūtur: ſpiritualia,cœleſtia,ignea ſunt omnia quæ ſpirant,quæq; loquuntur. Sine lingua, ſine ſpiritu non profertur uox. Porrò ſpiritus cœleſtis uocē edit cœleſtem, lingua ignea rapit & inflammat animos auditorū. Friget lingua Phariſæorum, neminem afficit quantumuis erudita philoſophorum,quantumuis diſerta rhetorum lingua.Donū hoc è cœlis proficiſcitur. Diſcipuli nihil aliud ſunt quàm organa,per quæ uocem ſuam edit ſpiritus ſanctus. Hoc donum nec homo dare poteſt homini,nec ſibi quiſquā partitur, ſed deus impartit unicuique ſicut ipſi uiſum fuerit. Cui copioſius impartierit,is non habet quur alterum deſpiciat,ſed habet quur alacrius conetur prodeſſe multis. Res eſt uehemēs ſpiritus,res eſt uiuida et irrequieta ignis. Non dormitant amplius apoſtoli, quemadmodū dormitabant ante mortē domini:nō latitant amplius,quemadmodum latitabāt poſt reſurrectionē: proſiliunt in publicū, paſsim ac palàm prædicāt omnibus gratuitam ſalutē per fiduciam erga Ieſum,paulò antè crucifixū.Erat autē ea ciuitas theatrum idoneū huic auſpicandæ fabulæ. Siquidē ob urbis celebritatē,& ob Paſchæ quod præceſſerat, & ob Pentecoſtes religionē plurimi tum agebant Hieroſolymis, non ſolum ex omnibus Syriæ partibus, uerumetiam ex omnibus regionibus, quocunq; illos uel bellorū tempeſtas diſpulerat, uel caſus aliquis diduxerat. Inter quos erant plurimi,quibus cordi erat pietas. Huius igitur rei nouitas ubi per omnes eſſet uulgata, conuenit promi-

Erant in Hieruſalem.

ſcua populi multitudo, perplexis animis quærẽs, q̃d hoc eſſet nouæ rei, quòd quum ex tam diuerſæ linguæ regioni bus eſſent collecti, tamen tum unuſquiſq; ſic intellexiſſet illos loquentes, quaſi non una quapiam omnibus, ſed ſin gulo cuiq; ſua uernacula fuiſſent loquuti. Habet enim & Hebræorum lingua iuxta regionum diuiſionẽ ſua diſcri mina, uel ex confinio diuerſarum gentium, uel alio quo piam caſu. Nam & Ieſum Samaritana mulier ex linguæ proprietate agnouit eſſe Iudæum, & Petrũ linguæ ſoni tus prodidit eſſe Galilæum. Itidem & Græcorum lingua in quinq; ſpecies diducta eſt. Neque minor differentia in cæteris gentium linguis. Porrò pleriq; Iudæi non aliã te nebant linguam, quàm eius gẽtis, apud quam erant nati. Omnes igitur uehemẽs quædam habebat admiratio, atq; inter ſeſe diſputabãt, quî fieret, quod nec auditũ unquam fuerat, neque lectum. Dicebant autem: Ecce rem nouam. Non'ne iſti omnes qui loquũtur, patria Galilæi ſunt? Quî fit igitur, ut tam multi diuerſæ linguæ homines, quoties audimus unum aliquem loquentem, nihilo ſecius intelliga mus, quàm ſi ſuã quiſq; linguã, in qua natus eſt, audiret? quum ex tam diuerſis regionibus multitudo conflata ſit, quæ habet Parthos, Medos, Elamitas, tum eos qui inco lunt Iudæam in multas parteis diuiſam, & ad hæc Cap padociam, Pontũ & Aſiam, ſic propriè dictam, Phrygiã, Pamphyliam, Aegyptum, eaſq; Libyæ parteis, quæ attin gunt Cyrenen. Neq; deſunt qui Romæ ſedem habent, par tim genere Iudæi, partim Proſelyti, hoc eſt, ad Iudaicam religionem cooptati. Præterea Cretenſes & Arabes. Ex tot nationibus, ex tam diuerſis linguis conflati audimus & intelligimus illos loquẽtes, non res uſitatas aut huma nas, ſed ſublimia, ſed magnifica, ſed deo digna. Ad hunc

mod

modum quotquot erant religionis amantes, rei nouitate perculſi, diſſerebant, dicentes: Quid ſibi uult prodigium hoc? Non reprehendunt quod aſſequi non poſſunt, quēadmodum ſolent phariſæi, ſed inquirunt ac diſcere cupiunt, quod ignorant. Ex aduerſo qui iudicij erant iniquioris ac præcipitis, irridentes dicebant: Muſto expleti ſunt. Dicas hos eſſe diſcipulos phariſæorum qui dicebāt de Ieſu, Dæmonium habet. Et eſt omnino ebrietas uehemens furori perſimilis. Fit autem forſitan, ut per furorem aliquis diuerſis loquatur linguis, quas nunquam didicit. Sed nullus furor hoc præſtat, ut omnes quod loquaris intelligant. Hæc illi quidem ludibrij cauſa dicebant.. Cæterum nihil uetat nonnunquam & iocando uera dicere. Prorſus expleti erant nouo uino, quod dominus noluit committi uetuſtis utribus. Vetus enim Moſaicæ legis uinum defecerat in nuptijs eccleſiæ, ac frigidus & inſipidus legis ſenſus per Chriſtum uerſus eſt in uinum nouum. Inſipidum ac dilutum eſt quicquid carnale eſt: uiuidum, efficax ac ſapidum eſt, quicquid eſt ſpirituale. Bibebant autem affatim de calice cœleſti, de quo dicit pſalmographus: Calix meus inebrians quàm præclarus eſt. Et ſi licet res toto genere diſſimilimas inter ſe conferre: uulgaris iſta temulentia quatuor res præcipue gignit in hominibus: profert in apertum quæ latebant in corde: inducit obliuionem præteritorum malorum, ac ſpe lætorum exhilarat animum, addit robur uſque ad uitæ contemptum. Poſtremo ex infacundis facit diſertos. Iam mihi uide an non ſimile quiddam nouum illud ſpiritus diuini muſtum genuerit in apoſtolis: quod metu celauerant, quod in occulto didicerant, nunc proferunt in uulgus, ac iuxta domini uaticinium prædicant in tectis.

Obliuiſcuntur ueteris Iudaiſmi, ac ueluti iam nati nõ meminerunt uitæ ſuperioris, nec recordantur afflictionum, quibus territi dominum deſeruerant. Nullis præſidijs humanis inſtructi, nec præſides timent, nec reges, nec concilia, nec carceres, nec tormẽta, nec mortes, ſemper alacres ac læti promißis euangelicis. Denique qui erant piſcatores & idiotæ, mox eloquentia cœleſti coarguunt ſupercilium phariſæorum, cõuincunt enthymemata philoſophorum, opprimunt uim rhetorum. Nihil autem difficilius, quàm uerba facere apud multitudinẽ: quæ quum ſemper eſt bellua multorũ capitum, tum uero præcipue, quoties ex uarijs linguis ac nationibus collecta eſt. Hic igitur mihi conſidera Simonem Petrum ſubito ex piſcatore factũ oratorem. Tumultuabatur multitudo. Quod tum factum eſt, id ſemper eſt futurum uſq; ad finem mundi. Ibi demũ boni paſtoris officium eſt, forti animo prodire in mediũ, non ut uiolentia comprimat obmurmurantes, nec ut conuitia regerat, ſed ut conſtanti magis, quàm feroci animo per ſacræ ſcripturæ teſtimonia depellat calumniam, & Chriſti gloriam aſſerat.

Stans autem Petrus. *Petrus itaq; qui prius in cœnaculo ſurrexerat, expleturus numerum apoſtolorum, nũc rurſus aſſurgit apud confuſam hominum multitudinem, docturus eos, qui dixerant: quid ſibi uult hoc? & os oppleturus his, qui dixerant: muſto pleni ſunt. Non eſt autẽ neceſſe, ut epiſcopus ſemper erecto corpore loquatur apud populum, quando Chriſtus ipſe ſedens docuit populum. Cæterum animo ſtet oportet, quiſquis aggreditur munus apoſtolicum. Atque hic interim agnoſce Petri dignitatem. Primus eſt ad dicendum, ubi res euangelicum oratorem poſtulat. Recondiderat gladium, qui Chriſto non placuit, exerit gladium ſpiritus. Sic oportet eſſe*

primatem epiſcopum. Aſſurgit Petrus, ſed non ſolus, uerum adſtantibus undecim apoſtolis, ne ſibi tyrannidem uſurpare uideretur. Vnus fecit uerba, ſed unus omniũ uoce loquutus eſt, quemadmodum & antè unus omnium nomine profeſſus eſt Ieſum Chriſtum filium dei uiuentis. Vnde tanta fiducia piſcatori, idiotæ & humili, ut tantã multitudinem auderet uel obtueri? Sæpe magnis oratoribus, qui multis uigilijs elucubratam ac meditatam adferũt orationem, dicturis apud frequentẽ populum aut principes, fugit color, uox faucibus hæret, obſtupeſcit mẽs. Nimirũ hæc erat illa cœleſtis ebrietas, hæc erat illa ſobria temulentia. Adſtitit coram tanta multitudine, adiũxit undecim apoſtolos, non ad præſidium, ſed ad conſortium: intendit oculos in populũ, ignotus in ignotũ, extulit uocem ſuã, & nihil præmeditatus loquutus eſt illis, iam hoc præſtãs quod docuerat dominus. Nec pro ſe loquitur, ſed paſtor gregi patrocinatur, nec humanis argutijs agit, ſed diuinæ ſcripturæ præſidijs. Iam expectat attenta multitudo concionem. Attẽdamus & nos, quandoquidem hæc omnibus dicta ſunt. Primum ubi mota manus turbæ murmur cõpeſcuiſſet, exorſus eſt tali proœmio, quod illos nulla aſſentatione rhetorica redderet attentos. Viri, inquit, Iudaicæ gentis, quos non oportet ignorare legem ac prophetas, uosq; præcipue, qui degitis in hac urbe Hieroſolymorũ, ubi caput eſt religionis ac ſciẽtiæ legis. Eſt fortaßis quod admiremini, non eſt quod calumnietur aliquis. Proinde quotquot adeſtis, præbete mihi aures pauliſper attentas, & rem ut habet cognoſcite. Id enim ueſtra omnium refert. Nam hi Galilæi, quos mihi uidetis aßiſtere, nequaquam muſto ſunt ebrij, quemadmodum quidam exiſtimant, quum ſit hora diei tertia: nullus autem diluculo

ſolet eſſe ebrius. Verum in his uidetis impletũ, quod olim deus promiſit futurũ per Iobelẽ prophetam. Audite prophetiam, & agnoſcite promiſſi fidẽ. Nolite calumniari, quia rem inſolitam uidetis, ſed amplectimini potius gratiam diuinitus uobis oblatam. Iohel enim afflatus diuino ſpiritu, uidens futurum ut deus, qui diuerſis temporibus Moſei & prophetis aliquot impartierat ſpiritum ſuum ad ueram ſalutem, tandem, miſſo filio ſuo unico, ſpiritum eundem copioſiſſime effunderet non in unum atque alterum, quemadmodum uidetis tot ſeculis paucos extitiſſe prophetas, ſed in omnes totius orbis nationes, quæcunque ſyncera fide reciperent hunc lætum nuntium, quem ipſius iuſſu uobis omnibus adferimus, ſic prodidit cœleſte uaticinium: Erit in nouiſſimis diebus dicit dominus, effundam largiter de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & ſubito prophetabunt filij ueſtri & filiæ ueſtræ, et iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt, & ſeniores ueſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidẽ ſuper ſeruos meos & ancillas meas in diebus illis effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt. Et dabo prodigia in cœlo ſurſum, & ſigna in terra deorſum, ſanguinem & ignem & uaporem fumi. Sol cõuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam ueniat dies domini magnus ac illuſtris. Et omnis quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Hæc ante tot ſecula uaticinatus eſt uobis propheta Iohel. Quod de ſpiritus effuſione prædixit, uidetis exhibitum. Nec dubitandum eſt quin quod idem uaticinatur de uentura calamitate, ſit pari fide præſtaturus. Verum nihil eſt quod deſperetis, oſtendit propheta certam ſalutis uiam, qui periculum denunciat: Inuocate nomen domini, & parata eſt ſalus. Sed quemadmodum ſit nomen domini inuocandum.

Viri Iſraëli te aud. u. h.

dum, nunc audite uiri Iſraëlitæ, & quod reliquum eſt huius orationis, diligenter auſcultate. Plerique nouiſtis Ieſum Nazarænum, quem uirum deus olim omnium prophetarũ oraculis promiſſum exhibuit uobis, cumq; uobis commendauit multis ac magnis miraculis, ac prodigijs, quæ per illum geßit in conſpectu ueſtro. Siquidem deus erat in illo. Rem loquor uobis non ignotam, ſiquidem fama miraculorum eius peruagata eſt, non ſolum per uniuerſam Iudæam, uerum etiam ad quaſdam ciuitates finitimas. Quoniam autem ipſe peragrauit totam hanc regionem, ubique uerbo ſanans ægrotos, reſtituens debiles, illuminans cæcos, mundans leproſos, eijciens dæmones, pleriq; uidiſtis quæ narro. Nihil horum geſtum abſque diuino conſilio. Sic uiſum eſt deo ſeruare mundum. Hunc igitur talem quum accepiſſetis, non caſu aut fortuito: ſed ex certo dei conſilio ac præſcientia traditum in ſalutẽ Iſraëliticæ gentis, per manus impiorum militum ſuffixiſtis in crucem & occidiſtis. Siquidem milites nihil aliud erant, quàm miniſtri facinoris. Cæterum occidit, quiſquis ad mortem adegit. Res apertior eſt, quàm ut negari poßit. Hunc à uobis interfectum ita uolente deo, qui tradiderat occidendum, idem iuxta prophetarũ oracula tertio die reuocauit in uitam, ut quod in hoc factum eſſet uirtute diuina, idem in ſe ſperarẽt futurũ omnes qui crediderint Euangelio. Siquidem ille uoluntati patris obtemperans, patienter tulit ignominiam crucis, tota fiducia ſalutis collocata non in humanis præſidijs, ſed in dei miſericordia, & ideo per illũ liberatus à doloribus mortis & inferorum, quos ut homo quidem guſtare potuit, cæterum ut immunis ab omni peccato, teneri uinciri'que ab illis nullo modo potuit. Mors enim ac Tartarus non

habet perpetuum ius, niſi in eos, qui peccato ſunt obnoxij. Proinde ut deglutire potuit illum mors, ita deuoratū tenere non potuit, ſed tertio die coacta eſt reuomere, quē admodū cetus reuomuit Ionam. Deus igitur ideo uoluit innoxium hæc omnia pati, ut per illum nos omnes & à peccatis, & à iure mortis redimeret, ſi modo totam fiduciam noſtram ad exemplum Ieſu Nazaræni in deo collocemus. Quod narro uobis Iſraëlitæ, non oportet incredibile uideri, poſteaquàm Dauid afflatus cœleſti ſpiritu, prædixit hoc futurū. Sic enim in pſalmo xv. loquitur de Ieſu Nazaræno, quē uobis prædicamus: Prouidebam dominū coram me ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne cōmouear. Propterea lætatum eſt cor meū, & exultauit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe: Quòd nō derelinques animam meam apud inferos, nec committes, ut ſanctus ille tuus uideat corruptionem. Notas mihi feciſti uias uitæ, replebis me iucunditate cum facie tua. Videtis quàm dilucide nobis depinxerit rex & propheta Dauid, quod in Ieſu Nazaræno geſtum eſſe ſcitis. In deo collocarat omne præſidiū ſuum, & huius unius auxilio fretus, uolens ac lubens paſſus eſt omnia, quæ uos illum paſſum eſſe ſcitis. Corde gaudēs tolerauit dolores corporis. Exultauit illius lingua, nunquam tacens aut ſupprimens uoluntatem dei. Paſſus eſt ſepeliri ſeſe, nihil addubitans, quin pater illū eſſet ad uitam reuocaturus die tertio, nec ſineret illum in ſepulchro putreſcere, qui nullius mali ſibi conſcius, ſpem omnem collocarat in deo. Quiſquis enim ſpem ſalutis collocarit in ſuis operibus, aut in huius mundi præſidijs, non erit par ferendis mortis doloribus, nec ſemel ab illa captus poterit ſemet extricare. Quiſquis autem habet oculos iugiter intentos in deum, qui

miſe

miſericors eſt in omnes, is nouit uias uitæ: & ſiquando deus uideatur ad tempus auertiſſe uultum ab eo, tamen breui reddet illi conſpectum ſui,pro'que cruciatibus temporarijs reſtituet æterna gaudia,pro morte reddet immortalitatē,pro ignominia terrena cœleſtē gloriam. Per hunc itaq; & nobis eſt oſtēſa uia ad uitam æternam. Fortaßis erunt qui prophetiam hāc ad ipſum Dauid pertinere ſuſpicentur,non ad Ieſum. Scio quàm magnifice ſentiatis de patriarcha Dauid, nec immerito ita ſentitis. Fuit enim ille ſanctus ac deo charus. Sed ut libere quod uerū eſt loquar apud uos uiri fratres,non tantum eſt tribuendum patriarchæ Dauid,ut illi quod eſt Meßiæ adſcribatur. Res enim ipſa loquitur hoc uaticiniū nec in Dauid, nec in quenquam aliū patriarcham aut prophetam competere. Siquidem,id quod nemini ueſtrū ignotum eſt, Dauid defunctus ac ſepultus eſt,nec unquam reuixit,quādo ſepulchrum eius eſt apud nos in hodiernum uſque diem, nihil aliud habens quàm oſſa defuncti exanima ſicca'que. Proinde uaticiniū hoc non de ſeipſo prodidit Dauid,qui ſciebat ſeſe more cæterorum ſepeliendum & corrumpendum in ſepulchro iuxta corpus. Cæterum quum eſſet afflatus prophetico ſpiritu, neq; neſciret futurum,quod deus ipſi iureiurando confirmaſſet,uidelicet, ut Chriſtus iuxta carnē ex ipſius lumbis exiſteret, ac iuxta ſpiritualem ſenſum ſederet ſuper thronum eius,regnaturus in æternum: præſcius uaticinatus eſt de his quæ nunc uidetis in Ieſu Nazaræno peracta, qui ſine controuerſia iuxta carnem genus duxit à ſtirpe familia'que Dauid. Porrò quum conſtet Ieſum in hac uita nihil affectaſſe regni mundani, nec unquam ſediſſe in ſolio Dauid, ſed extrema fuiſſe affectum ignominia, liquet aliud quoddam regnum fuiſſe

promiſſum, cuius nullum eſſe finem pronunciant oracula prophetarum. Non potuit ſedere in ſolio Dauid, ſi ſemel occiſus nunquam reuixiſſet. Reſurrexit igitur, & nũc ſedet in ſolio Dauid, hoc eſt, patris æterni, dominus omniũ quæ in cœlis ſunt & quæ in terris. Hoc nimirum erat, quod Dauid afflatus fatidico ſpiritu prædixit, & quod prædixit factũ eſt. Quanquam enim anima Ieſu deſcendit ad inferos, non tamen illic detenta eſt, ſed detentas potius liberauit. Ita corpus illius tametſi ſepulchro conditum eſt exanime, tamen illic non computruit, ſed deus qui mentiri neſcit in promiſſis, animam ab inferis reuocatam reſtituit in corpus. Huius rei nos omnes, quos hic uidetis adſtantes, teſtes ſumus, qui familiariter cum illo uiximus, qui frequenter ab illo audiuimus, quòd & crucifigendus eſſet iuxta prophetas, & tertio die reſurrecturus. Mortis & ſpectatores & auditores nos fuimus, reſurrectionis teſtes nos ſumus, quibus frequenter apparuit, non ſolum uiſus & auditus, uerumetiam manibus contrectatus. Agnouimus uocem, agnouimus faciem, uidimus & contrectauimus ueſtigia uulnerum. Denique cibum unà nobiſcum cepit, ut uerum & idem corpus eſſe ſciremus, quod conditum erat in ſepulchro. Itaque qui per homines deiectus erat uſque ad extremam ignominiam, hunc deus extulit in faſtigiũ æternæ gloriæ, quam olim pateſaciet uniuerſis hominibus in fine mundi, nunc interim uirtutem diuinã apud uos exerens occulta ui ſpiritus ſancti, quam à patre nobis promiſerat, quum adhuc ageret in terris. Hunc reuerſus in cœlum, illinc nobis largiter effudit iuxta prophetiam Iohelis. Et hinc eſt illud miraculum uobis inſolitum, quòd uidetis & auditis nos loquentes linguis, quas uos ex diuerſis linguis con-

flati

ſtati pariter intelligitis. Porrò *quemadmodum propheтia reſurrectionis non poteſt accipi de* Dauid, *ſicuti docuimus:ita quod de aſcenſu in cœlũ, deq; conſeſſu ad dexteram dei patris,deq; regno perẽni prædictum eſt,non poteſt ad* Dauid *pertinere, quemadmodum ipſi phariſæi confeßi ſunt, cum domino diſputantes.* Neq; *enim* Dauid *unquam aſcendit in cœlum rediuiuus.* Et *tamẽ ille ſpiritu prophetico afflatus, ſic loquitur in pſalmo myſtico:*Di*xit dominus domino meo,ſede à dextris meis:*Donec po*nam inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorũ.* Itaq; *palàm eſt in hac prophetia ſermonem eſſe dei patris, qui* Ieſum *filium* Dauid *iuxta carnem,dominum iuxta ſpiritum euexerit in cœlum,& ut regni conſortem ſibi aßidere iuſſerit.* Itaque *pro comperto habeat hoc uniuerſa gens* Iſraëli*tica,quòd deus hunc* Ieſum Nazar*ænum, quem uos ſuſtuliſtis in crucem, euexerit ad regnum cœleſte, quodq; illum exhibuerit, & dominum uniuerſorum, &* Meſ*ſiam, hoc eſt, unctum illum, quem uos nomine.* Meßiæ, *tot ſeculis promiſſum à prophetis expectatis.* Hæc *oratio* Petri *terrorem iniecit animis auditorum.* Erant *ſibi conſcij quòd apud* Pilatum *clamaſſent:crucifige,crucifige,crucifige eum: & agnoſcunt ex prophetia datum illi regni cõſortium ad dextram patris, donec omnes inimici eius ſubijcerentur ſcabello pedum illius.* Vltorem *metuũt iam regnantem, quem occiderant bene faciẽtem.* Eſt *autem hoc initium ſalutis,agnoſcere culpam,& formidare commeritam pœnam.* Itaq; *corde compuncti, dicunt* Petro,*ac reliquis apoſtolis:*Quid *faciemus uiri fratres?*Bene *res habet,quum animus ſibi male conſcius non deſperat,ſed quærit remediũ.*Hic Petrus *manſueti paſtoris imaginem exhibẽs, quid facit?*Non *ſæuit cõuitijs,non*

exag

*exaggerat admiſſum,non repellit ac differt,non præſcri bit uictimas & holocauſta,ſed compunctis paratum oſtē dit remedium, nihil diſtinguens inter eos qui Ieſum cru= cifixerant,& inter eos qui non conſenſerant impio faci= nori:*Nullus *enim erat immunis à peccato.*Ait *itaq;:*Pœ= *niteat uos uitæ ſuperioris, & tingatur unuſquiſq; ueſtrū aqua in nomine* Ieſu *Chriſti: & huius gratuito beneficio dabitur uobis remiſſio omnium peccatorum ueſtrorū:de= inde puris ac purgatis dabitur donū ſpiritus ſancti,quod uidetis effuſum in nos.* Ne *quis expēdat ſua merita,gra= tuitum eſt totum quod datur,tantū adſit fiducia.* Ad *uos poſteroſq; ueſtros peculiariter pertinet prophetia* Iohe *lis,quos filios & filias,quos ſeruos & ancillas appellat. Credite promiſſori deo,& accipite gratis quod promiſ= ſum eſt.* Nec *ad uos tantum, qui eſtis gentis* Iſraëliticæ, *pertinet promiſſio prophetiæ,uerumetiam ad omnes gen tes, quæ procul abſunt ſimul & à cognatione generis* Iſraëlitici,*& à cognitione dei,quoſcunque dominus deus noſter ex ſua bonitate dignabitur aduocare ad huius do= ni conſortium.*Indicauit *& hoc prophetia,ſubijciens:*Et *omnis qui inuocauerit nomē domini,ſaluus erit.* Nec *in= uocat autē quiſquis dicit, domine domine:ſed qui in hu= ius miſericordia ſpē omnem ſalutis collocat.*Prædictū *eſt idē ab alijs prophetis, fore ut euangelicus ſermo penetra ret uſq; ad terminos orbis terrarū.*Mandauit *et nobis do minus* Ieſus,*ut uobis primum annūciaremus hanc gratiā, deinde gentes ad eandem uocaremus.*Siquidem *hæc uoca tio non eſt ex meritis hominū,ſed ex gratuita benignita= te dei.*His *aliſq; plurimis uerbis* Petrus *teſtificatus eſt il lis de Chriſto, proferens teſtimonia prophetarū & cum his cōferens ea quæ iam euenerāt.* Doctrinæ *addidit ex=*

horta

hortationẽ, quo magis extimularet hæſitantes. Agite fratres, inquit, amplectamini tam inſignem, tam obuiã dei erga uos benignitatem. Noſtis querelas omnium prophetarum de peruerſitate, de duritie gentis Iudaicæ, quæ ſemper ſeſe præbuit rebellẽ domino deo ſuo, atq; huius miniſtris ad ſalutem ipſorum miſſis. Quoties reſtitit Moyſi? Quot prophetas occidit? Quoties ſuis ſceleribus prouocauit irã dei? Vnde iure domus exaſperatrix appellatur, ac uitis cõuerſa in amaritudinẽ, quæ pro dulcibus uuis dedit cultori ſuo labruſcas. Queſtus eſt idem Ioãnes, appellans illam progeniem uiperarum. Neque raro idem queſtus eſt dominus Ieſus, offenſus inuincibili peruerſitate multorũ, qui uidentes nõ uidebant, audientes non audiebant, intelligentes non intelligebant. Salutiferam doctrinam aſpernabantur, beneficia miraculorũ tribuebant ſpiritui Beelzebub. Proinde nationẽ peruerſam appellauit, & incredulã: cui flens exitium denunciauit, quæ cæderet, occideret, lapidaret, crucifigeret, omnes à deo miſſos. Subducite uos fratres ab imminente uindicta dei, exuite peruerſitatẽ Iudaicæ gentis, quæ dũ ſuam iuſtitiã tuetur, impia rebellat iuſtitiæ dei. Per fidem ac ſimplicẽ obedientiã eſt parata uobis omnibus ſalus æterna. Tum demũ eritis ueri Iſraëlitæ, tum eritis germani filij Abrahæ, tũ eritis uere Iudæi, ſi regẽ ueſtrũ Ieſum agnoueritis. Eximite uos à generatione iſta carnali, quæ per ſuam incredulitatem perire mauult quàm ſeruari. Vos renaſcamini in nationem ſpiritualem ac cœleſtẽ, quæ ſeruatur per fiduciam erga Ieſum. Hæc nimirũ erat eloquentia piſcatoris, nõ ex præceptis rhetorũ comparata, ſed cœlitus infuſa, & ideo potẽs & efficax. Hic erat ille gladius qui pertingit uſq; ad diſſectionẽ animæ & ſpiritus, cuius acie cõpuncta ſunt

corda Iudæorum. Hic eſt primus iactus retis,quo piſcator hominũ traxit copioſam multitudinem. Hoc erat *ſemẽ ubiq; ſpargẽdum euangelici ſermonis,quod iuxta doctrinam Ieſu non deſcendit in animos omniũ,& tamẽ hic protinus reperit terram bonam,quæ fructum edidit.* Baptizati *ſunt enim & appoſiti numero diſcipulorum, qui tum erant perpauci,ferè ter mille.* Hi *nimirũ ſunt euãgelici prouẽtus fœlices primitiæ.* Res *noui teſtamẽti hic quoq; congruit cũ figura ueteris.* Moſes *quinquageſimo à* Paſcha *die iuſsit celebrari primitias.* Hic *quinquageſimo die non ſpicarũ, ſed animarũ primitiæ domino cõſecrantur.* Iam *aqua per doctrinã ac fidẽ purgarat ab omnibus peccatis,iã hauſtus erat cœleſtis ille ſpiritus.* Nunc *cõſidera, quid agat in illis ſpiritus diuinus:nec enim eſt ocioſus,cũ ſit igneus.* Data *eſt gratis innocentia,gratis data ſpiritus ſancti gratia.* Supereſt *ut curemus,ne quod gratuito largitus eſt deus ſua bonitate,nos noſtra incogitãtia perdamus.* Hæc *rudimẽta ſunt euãgelicæ pietatis,hæc eſt uelut infantia primæ regenerationis in* Chriſtũ. Quod *hactenus traditũ eſt doctrinæ,lac eſt,proficiẽdum eſt ad ſolidũ cibum.* Vtrunq; *cibũ debẽt habere paratũ euangelici paſtores.* Sic *enim mãdarat illis dominus:* Ite, *docete omnes gẽtes baptizãtes eos,docẽtes eos ſeruare quæcũq; præcepi uobis.* Docete *baptizandos euãgelicæ philoſophiæ rudimenta,quibus niſi quis crediderit, fruſtra tingitur aqua.* Docete *baptizatos,ut iuxta doctrinã meam uiuẽtes, ſemper ad perfectiora proficiant.* Itaq; *qui ſe iunxerãt numero diſcipulorum, perſeuerabant in doctrina apoſtolorũ. (nam hinc profectus eſt uberrimus) atq; in ſumẽdo ſymbolo fœderis nunquam rumpendi,quam illi cõmunionem uocabant.* Id *à domino traditum erat huiuſmodi.* Frange

batur

batur panis, & ex eo cuique dabatur particula, atq; hoc agentes in memoriam dominicæ paßionis, agebant gratias diuinæ benignitati, qui per unici filij ſanguinē ipſos expiaſſet à peccatis, qui per eiuſdē indebitā mortē ipſos cooptaſſet in hæreditatem uitæ æternæ. Addebant puras preces, quibus rogabant, ut regnum domini Ieſu in dies latius propagaretur, ut illius gloria per uniuerſum orbē inclareſceret, ut illius uoluntati ubiq; obtemperaretur, ut qui fidem euangelicam ſemel eſſent profeßi, ſacra doctrina cœleſtiq; gratia quotidie proficerent ad meliora, atq; ita concorditer inter ipſos uiuerent, pacem habētes cum fratribus, ignoſcentes iniuriam, ſi quid eſſet per humanā fragilitatē admiſſum, pacē habentes cum deo, qui ſe miſericordē præbet ijs, qui ſe miſericordes exhibēt proximo, ut quotidiano numinis auxilio cōfirmati, ſubſiſterent aduerſus omnes ſatanæ incurſus, donec poſt lōga certamina daretur æternum præmium. Hæ tum erant uictimæ Christianorum. Liguarum miraculum, Petri tam uiuida exhortatio, tot hominum ſubita mutatio, tanta uitæ nouitas efficiebant, ut iam timor quidam corriperet animos omnium ſibi male conſcios. Perſpiciebant enim rē non eſſe conſpirationis humanæ, ſed uirtutis cœleſtis. Siquidē apoſtoli, non ſolum loquebantur omnium linguis, uerūetiam multa prodigioſa miracula patrabant, inuocato nomine Ieſu Hieroſolymis, ſanandis morbis, profligandis dæmonijs, excitandis mortuis. Hic metus ingens magis etiam occupauit animos omnium. Erat hoc aliquod initium reſipiſcentis populi. Sed ante omnia ſpiritus ille cœleſtis mutuam beneuolētiam & concordiā gignebant in omnibus, quos afflauerat. Nimirum hoc peculiari ſigno Ieſus iuſſerat agnoſci ſuos diſcipulos, ſi mutua charitate conglutis

glutinarentur. Quotquot enim crediderant Euangelio, frequēter aggregabant ſeſe in unum locum, mutuis colloquijs ſeſe conſolantes & exhortantes. Multi erant, citraq; delectum perſonarum admittebantur omnes, iuuenes, ſenes, fœminæ, uiri, ſerui, liberi, pauperes, diuites. Tāta uero concordia tam diſpares copulabat Chriſti charitas, inſita cordibus eorum, ut quod inter germanos quoq; rarum eſt, omnia haberent inter ipſos communia. Quoq; paratior eſſet inter omnes cōmunicatio, quibus erāt prædia, aliæ'ue poſſeßiones, eas diuendebant, atq; ex pretio collecto impartiebant omnibus, prout cuiq; erat opus, ita ut nec egerent, qui nihil poßidebant, nec abūdarent, qui multa poßederant. Sic autem largiebantur, non quaſi de ſuo, ſed quaſi de communi. Nam uera charitas neſcit rerum proprietatē, nec inter illos uidetur ſuæ quiſq; rei dominus, inter quos idem eſt animus. Vix autē illic incidere poteſt egeſtas, ubi quiſq; paulo contētus eſt, & ex cōmuni ſingulis diſtribuitur, non pro libidine, ſed pro neceßitate. Nihil horum præſcribebant apoſtoli, ſed ultro præſtabat charitas plus, quàm ulla Moſi lex exigere eſt auſa. Quin & in templo quotidie magno animorum conſenſu perſeuerabant deprecantes, gratias agentes deo, ac mutua confabulatione ſemet exhortantes, aliosq́; quoſcunq; poſſent ad euangelicum fœdus allicientes. Deinde toto die talibus ſtudijs peracto, per ſingulas domos frangebant panem, atque inuicem capiebant cibum, incredibili gaudio, ac ſyncerißima ſimplicitate cordis collaudantes deum, cuius beneficio tantam gratiam erant conſequuti. Apud uniuerſam uero plebem erāt fauorabiles & gratioſi. Quis enim non amaret homines innoxios, omnibus bene facere paratos, in quibus uidebant tantam dei

uirtu

uirtutem cum tanta modeſtia tantaq; lenitate cõiunctam? Annotabis hic Theophile, exordium eccleſiæ ex concordia & gaudio feliciter ſumpſiſſe auſpicia. Non poteſt nõ eſſe cõcordia, ubi eſt ſpiritus ille pacificator omniũ: non poteſt non eſſe gaudiũ, ubi pura eſt conſcientia, & certa de promiſſis Euangelij fiducia. Cæterũ ut in perdẽdo Ieſu, nuſquã non adſunt pontifices, phariſæi, ſcribæ et primores populi, ita hic infelicibus auſpicijs naſcentis eccleſiæ nulla horum mẽtio: nullus ad hoc contubernium coactus uenit, nulla uis cõtinebat eos in fœdere. Sponte perſeuerabant, qui acceſſerãt, & dominus in dies alios atq; alios attrahebat, quos deſtinauerat ad ſalutẽ, paulatim emergente grano ſinapis, late ſuos ramos ſparſuro per orbem uniuerſum.

CAPVT III.

SImul autem cum alijs Petrus & Ioannes aſcẽdebant in templum ad horam uergentis iam diei nonam, qua quum alij uel ludere ſoleant ebrij, uel dormire, illi cõſueuerant ſacris precationibus uacare, ieiunãtes uſq; ad ueſperam. Procedebãt duo proceres ordinis apoſtolici, nullis equis aut mulis, nullo ſatellitio regio, ſed audi põpam apoſtolicam. Sedebat pro templi foribus quidam populo notiſſimus mendicus, qui fuerat claudus ab utero matris. Tantum autem erat corporis uitium, ut à baiulis geſtaretur. Huius calamitas, ut fit, multos alebat. Nã eũ ad quæſtum exponebãt quotidie ad portam tẽpli, quam uulgus ſpecioſam uocat, ut ab ingredientibus (nam hæc erat frequentiſſima) peteret eleemoſynam. Habet ſuum ingeniũ mendicitas, nouit eos qui templum ingrediuntur, aut ſic eſſe affectos, ut libẽtius dent eleemoſynã, aut ſic affectos uideri uelle. Is ubi uidiſſet Petrum ac Ioannem ingreſſuros

roſ templũ: comitatus autem indicabat illos eſſe alicuius precij,& uultus ipſe benignitatẽ præ ſe ferebat:petebat ab eis eleemoſynã.Hic ſpiritus ſanctus ſubmonebat apoſtolos,adeſſe tẽpus edẽdi miraculi. Itaq; Petrus unà cum Ioanne defixis in claudum oculis, ait illi: Aſpice in nos. Ad intuitum ad hanc uocem factus alacrior mendicus,intendebat oculos in illos,ſperans futurum ut aliquid ab illis acciperet.Stipẽ flagitarat,ſtipem expectabat,integritatem mẽbrorum non auſus eſt emẽdicare,quia non ſperabat illos poſſe dare.Et tamẽ animus illi neſcio quid bonæ rei præſagiebat.Tum Petrus magnificam illam ac uere ſummo Chriſti uicario dignam uocem edidit, dicens: Argentum & aurum, quod tu expectas, non eſt apud me.Quod autẽ nõ ex meo,ſed cœleſti benignitate ad manum eſt,quoq; tu magis eges,hoc tibi do.In nomine Ieſu Chriſti Nazaræni ſurge & ambula. Simulq; apprehẽſa dextra claudi ſubleuauit eum. Nec mora protinus cõſolidatæ ſunt plãtæ eius ac tali,ſic, ut nõ ægre aſſurgeret, ſed exiliens conſiſteret pedibus ſuis, & ambularet quocũq; uellet.At ille lætus tam inſperato beneficio,unà cum apoſtolis ingreſſus eſt templũ,ambulãs alacriter ac præ gaudio ſaliens,ac geſtiẽs,deumq; laudans,unde nouerat hoc beneficium eſſe profectum. Dei beneficia celare,ingratitudinis eſt:homini aſcribere, impietatis eſt. Totus autem populus,qui frequens aderat in templo, conſpicatus eſt hominem à baiulis geſtari ſolitum,nunc ambulantem alacriter ſuis pedibus,ac laudantem deum. Agnoſcebant autem illum omnes,eſſe eundẽ hominem,qui quotidie ſolitus eſſet ſedere ad portam ſpecioſam mendicandi gratia.Vident ſubito mutatum, audiunt agẽtem gratias deo. Quibus ex rebus uehemens quædam admiratio ſtupórq;

porq; corripuit animos omnium. Porrò quum uiderent Petrum & Ioannem, qui tum ut apoſtolorum primores pleriſq; innotuerant, nā his adhærebat qui fuerat claudus, & per hos ſibi contigiſſe prædicabat ſanitatem, factus eſt totius populi concurſus ad illos. Erant autem in porticu quæ dicitur Solomonis, in qua ſolitus eſt uerſari Ieſus uerus ille Solomon, & in qua nonnunquam diſputarat cum phariſæis. Rei nouitas omnium animos perculerat. Petrus ubi uidet populi concurſum, nec ignoraret cauſam, rurſus hūc in modum exorſus eſt dicere. Viri Iſraëlitæ, quur ſuper hac re tātopere uos habet admiratio, quaſi uobis ſit infrequens ac rarum uidere miracula, aut quaſi nō maiora uideritis ſuperioribus temporibus? Nos uero quur intuemini, quaſi noſtra uel uirtute uel pietate ſit effectum, ut hic claudus uobis omnibus notus nunc ambulet? Non eſt humanum negocium quod geritur, neq; nouū eſt quod uidetis, ſed olim per prophetas ueſtros à deo promiſſum. Vos religioſe colitis deum Abraham, deum Iſaac, & deum Iacob, quos gloriamini uos habere patriarchas, ac generis autores. Sed huius dei, à patriarchis culti, filium, ad uos ueſtræ ſalutis cauſa miſſum humili ſpecie, quo magis eum amplecteremini, ſimilem uobis factum, affeciſtis extrema contumelia. Cæterum illе filium ſuum humana malicia deiectū, ſua uirtute glorificauit, ut multis alijs modis, ita hoc quoque facto, per illum ſub oculis ueſtris edidit innumera miracula, docuit cœleſtem doctrinam. His tantis beneficijs uos nihil cōmoti, poſt multas contumelias tandem tradidiſtis illud in manus impiorū, ut occideretur. Quūq; Pilatus homo ethnicus, & à cognitione legis, & cognatione patriarcharū alienus, pronunciaſſet illum abſoluendum, ut regem ue-

*ſtrum, ut uirum ſanctum ac iuſtum: uos qui ex prophe-
tis debebatis illum agnoſcere, palàm & conſtanter abne
gaſtis eum apud prætoriū præſidis, dicētes, Nō habemus
regē niſi Cæſarem: Tantoq; odio ſæuiſtis in illum, ut ma
lueritis ad ueſtrā poſtulationē uita donari Barrabam, la-
tronē & ſeditioſum, qui uitam alijs abſtulerat, quàm Ie
ſum, qui uitam omnibus adferebat. Homicidæ impetraſtis
uitam, autorem ac principem uitæ immortalis ad mortem
adegiſtis. Sed hunc à uobis interfectū deus, autor omnis
uitæ, reuocatū à mortuis donauit immortalitate. Cuius rei
nos teſtes ſumus, quibus ſeſe rediuiuum exhibuit conſpi
ciendū, audiendum & cōtrectandum, quem & in cœlum
uidimus aſcendentem. Præceßit humilitas, quam ueſtra
omniū cauſa aſſumpſerat: nunc ſubuectus in gloriā à pa-
tre uirtutē exerit per nos, qui nihil aliud ſumus, quàm te
ſtes eorū, quæ uidimus & audiuimus. Ac per fiduciā, quā
habemus in nomine eius, hunc quē uidetis ambulātem, ac
nouiſtis fuiſſe claudū natū, deus reſtituit ītegris pedibus.
Nihil hic nobis laudis debetur, neq; noſtris meritis tribu
endū eſt, nec huius qui reſtitutus eſt, ſed ut dixi, deus no-
mē filij ſui uoluit eſſe glorioſum apud omnes, in quo uult
omnes ſuā ponere fiduciam, & ſpē uniuerſæ ſalutis. Hæc
fiducia reſtituit huic ex natiuitate debili, mēbrorum in-
tegritatem in cōſpectu omnium ueſtrum. Hæc non ſolum
arguunt illum eſſe uiuum, quem putatis mortuum, uerum
etiam declarant omnem ſalutis ſpem in uno illo collocan
dam. Nec eſt quod deſperetis fratres, permiſſu conſilioq;
diuino ſic factum eſt. Peccatum ueſtrum aliqua ex parte
excuſat ignorantia humana. Corporis enim imbecillitas
obſtabat quominus agnoſceretis illius diuinā potētiam,
quam ne principes quidē ueſtri perfecte nouerant: quam
ſi per*

ſi pernouiſſent, nunquam induxiſſent in animum, omnis gloriæ principē in crucē ſuffigere. Sic expediebat humani generis ſaluti, ſic deus ab æterno definierat, ſic per os prophetarū omnium prædixerat futurū, ut Meſsias quē redimēdis uobis poſtremò miſſurus eſſet, extrema pateretur. Non eſt mendax deus: quem promiſerat ſe miſſurum, miſit: quē uoluit occidi, ſicut uoluit, occiſus eſt. Hanc uictimam uoluit immolari peccatis omnium expiādis: per uos immolata eſt, nō ſine culpa ueſtra, ſed quæ ſit remittē da, ſi modo pœniteat erroris. Ita fiet, ut quod omniū bono peccaſtis, uobis quoq; cedat in bonum. Eſt autem facilis ac parata uenia: Tantum pœniteat male factorum, non huius tantum, ſed omniū, & ad uitæ nouitatem conuertamini: Ieſum quem prius negaſtis, profiteamini regē ac principem uniuerſorum: quem ut nocētem damnaſtis, agnoſcite omnis innocentiæ fontem & largitorem: quē ad mortē adegiſtis, credite immortalitatis autorē. Nunc ueniæ tempus eſt, properate interim ad pœnitētiam, & inuenietis miſericordiam, ut quum denuo uenerit iudicaturus uiuos & mortuos, & pater quē ſemel miſit humilem ueſtra cauſa, denuo miſerit ſublimem in nubibus, bona fiducia ſuſtineatis faciē illius, quæ terribilis & intolerabilis erit his, qui non egerint pœnitentiam. Cæterum qui interim credentes in nomen Ieſu, quem & prophetæ uobis ante multos annos prædicarunt, & nos iuxta prophetarum uaticinia de illo teſtificamur, pœnitentia deletis peccatis, per fidē illi ſeſe ſubiecerint, illic refocillationē inuenient à iuſto iudice, qui per pœnitentiā ac fidē in ipſum promiſit ſalutem omnibus. Hactenus peracta ſunt, quæcunq; peragenda prophetæ prædixerant. Nec dubitandū eſt, quin ſimili fide deus præſtiturus ſit & reliqua

omnia quæ pollicitus eſt. Redditurus eſt Ieſus Chiſtus, at nō ſtatim redditurus eſt. Oportet enim prius per uniuerſum orbem prædicari Euangelium dei, interea ille glorioſus uiuit, ſedet ac regnat in cœlis uſq; ad tempus illud, de quo prædixit Iohel & Malachias, quo reſtituentur & cōſummabūtur omnia, perfectis cūctis, quæ deus loquutus eſt per os ſanctorum prophetarum ſuorum omnium quotquot à ſeculo fuerunt. Omnes enim de hoc uno uaticinati ſunt. Moſi grauiſſima eſt apud uos autoritas. Siquidem hoc duce reliquiſtis Aegyptū, peragraſtis deſertū, accepiſtis legē. Atqui is uobis hunc Ieſum Nazarænum quem occidiſtis, promiſit, ita loquēs in libro Deuteronomij: Prophetam excitabit uobis dominus deus ueſter è fratribus ueſtris mei ſimilē, ipſum audietis in omnibus, quæcunq; loquutus fuerit uobis. Futurum eſt autem, ut quiſquis nō audierit prophetam illum, exterminetur è populo. Agnoſcite Moſi uaticinium, agnoſcite uerū Moſen, agnoſcite Ieſum Chriſtum, natū è ſtirpe Dauid, è tribu Iuda in ciuitate Bethlehē, iuxta prophetarū oracula. Hoc duce deus uocat uos in libertatē æternam, per hūc defert nouam legem ſpiritualem & euāgelicam, per hūc offert remiſſionem omniū peccatorum ac ſalutē æternā. Hunc ab omnibus uult audiri. Audit autē quiſquis credit. Quicunque crediderit, ſaluus erit, quicunque recuſet credere eiectus è conſortio nomineq; Iſraëlitarum, peribit irrecuperabiliter. Extra Ieſum enim nulla eſt ſalutis ſpes. Si creditis Moſi, amplectamini Ieſum, quem ille uobis cōmendauit ſuo uaticinio. Nec ille tantum de Ieſu uaticinatus eſt, uerum & omnes prophetæ à tēporibus Samuelis uſq; ad Iohannem Baptiſtam uaticinia prodiderunt, deſcribētes illius natiuitatem, doctrinā, miracula, afflictiones

nes

nes, ignominias, crucem, ſepulturam, reſurrectionē, aſcē ſum in cœlum, emiſſionē ſancti ſpiritus in uniuerſos credentes: quorum nihil non uidetur eſſe factum ad propagationem Euangelij per uniuerſum terrarum orbem, dominiq́; reditum glorioſum ad conſummationem mundi. Quòd ſi eſtis filij prophetarū, de quo non iniuria gloria mini, ne diffidite promiſſis illorum: ſi filij patriarcharū, intelligite ad uos pertinere pactū, quod deus pepigit cū Abraham, dicens, Et per ſemen tuum benedictionem conſequentur omnes familiæ terræ. Hanc benedictionē non præſtitit in Iſaac, qui mortuus eſt, nec reuixit: ſed in Ieſu Nazaræno, cuius typum geſſit Iſaac, ſpōte ſemet offerēs ad immolationem, quemadmodum Chriſtus obediens patri mactatus eſt in cruce. Hoc eſt ſemē Abrahæ, per quod non tantū omnes Iſraëlitæ, uerumetiam omnes totius orbis nationes, ſi crediderint Euangelio, liberabuntur à maledictione peccati, & hanc benedictionē conſequentur, ut accepto cœleſti ſpiritu uocētur filij dei uiuentis. Ergo promiſſio dei pertinet quidē ad omnes mundi nationes, ſed tamen hoc honoris uobis haberi uoluit, ut uobis primis omniū offerretur, ac iuxta Moſi prophetiam de gente ueſtra ſuſcitaret ac mitteret uobis, non quemlibet prophetam, ſed unicū filium ſuum Ieſum, qui deferret benedictionē Abrahæ promiſſam à deo. Hæc eſt autē benedictio, ut unuſquiſq; parēs euangelico ſermoni, cōuertat ſe ſe à malicia ſua, ac Ieſum ſalutis autorem profiteatur.

CAPVT IIII.

DVm Petrus cœleſtis orator, & Ioannes illius collega his atq; huiuſmodi ſermonibus exhortarētur populum ad amplectendum Euangelium, nemini palpantes, ſuadentes teſtimonio prophetarum, terrentes for-

midine futuri iudicij, rurſum lenientes ac pellicientes facilitate paratæ ueniæ, ac certitudine promiſſæ ſalutis, colloquium ſalutiferum interrumpunt ſuperuenientes ſacerdotes, ac magiſtratus tẽpli, cumq; his Sadducæi. Sacerdotes ac magiſtratus hoc habebat male, quòd homines idiotæ in tẽplo regnarẽt, ac docerẽt populũ, in quo nõ oportebat loqui niſi rabbinos, phariſæos, ac ſcribas, quodq; tam magnifice prædicarẽt de Ieſu, quem ipſi ueluti nocẽtem ad mortem adegerant, cuius nomen abolitum eſſe cupiebant. Sadducæos autẽ illud peculiariter urebat, quòd prædicarẽt Ieſum à morte reuixiſſe, quodq; per hunc omnibus pollicerẽtur reſurrectionem. Nam Sadducæi nec angelos eſſe credunt, nec animas à morte corporis ſuperſtites. Proinde mentionẽ reſurrectionis nõ ferũt. Hic rurſus oritur pugna pontificum impiorum aduerſus Euãgelium, quod Ieſus ſuis diſcipulis prædixerat fore. Sed quẽadmodũ malicia, quo magis obluctata eſt, hoc magis illuſtrauit gloriã Ieſu: ita quo magis rebellant aduerſus Euãgelij præcones, hoc uehemẽtius erumpit uis euangelici ſermonis. Quid fit? Non diſputatur, ſed inijciũtur manus in apoſtolos: pertrahuntur in carcerẽ, producẽdi in diem craſtinum. Cum enim appetebat ueſpera. Non deerat impia uoluntas ſacerdotibus inibi ſtatim occidendi diſcipulos Ieſu, ſed obſtat rurſum metus populi, et quæritur prætextus nefario ſceleri, ut quod facerẽt, iure facere uiderẽtur. Sed quemadmodum in Chriſtum nihil ualuit illorum malicia, niſi poſteaquã ipſe mori uoluit, ita in Chriſti diſcipulos nihil poterit illorũ cõſpiratio, prius quàm ueniet ille dies, quẽ cuiq; præſcripſerat cœleſtis pater. Chriſtus enim erat in apoſtolis. Nec tamẽ fuit infrugifera cõcio duorũ apoſtolorum, licet interrupta per ſacerdotes.

Multi

Multi ſiquidem ex his, qui ſermonē apoſtolicum audie-rant, perſuaſi crediderunt. Creſcit ſagena, dilatatur gra-num ſinapis, ſpargit ſe uis euangelici fermenti. Iam enim numerus credentiū accreuerat uſq; ad quinq; uirorū mi-lia. Agnoſce popularem eſſe rem Euāgelium, quicum ra ro cōuenit huius mundi magnatibus. Agnoſce ſucceſſum euangelicum. Primores ducuntur in carcerem, nec oblu-ctantur ipſi, nec tumultuatur populus, nihil aliud doctus quàm obedire & fidere Chriſto. Poſtridie coit ſceleratū conſilium, nuſquam concors niſi ad perdendum Ieſum, & ad opprimendam ueritatem. Conueniunt ſacerdotes cum tēpli magiſtratibus, ſimulq; populi ſeniores cū ſcri-bis Hieroſolymitanis. Ad hæc Annas ſummus pōtifex, et Caiaphas ob affinitatem huic adhærens, præterea Ioan-nes & Alexander, tum inter ſacerdotes præcipui, deniq; quotquot erant ex genere ſacerdotali, in quo tum quo quiſq; erat autoritate ſuperior, hoc erat ſceleratior. At-que hæc ipſa primorū tam anxia diligētia ſatis arguit rē non eſſe uulgarē, in qua coërcēda tam ſunt ſoliciti. Quid enim eſt quod ſibi metuāt à paucis, obſcuris & indoctis, hominis damnati & crucifixi diſcipulis? Producuntur è carcere Petrus & Ioannes, ſtatuuntur in medio tanquam rei. Quis idiota non obſtupeſceret conſpecto cōcilio tam frequēti, tamq; magnifico? Magno faſtu cōſidebant pō-tifices & ſacerdotes religionis proceres: tum magiſtra-tus, deinde ſeniores populi, nihil aberat autoritatis. Incle mentiam uero & iniquitatē iudiciorum iam uiderant in præceptore ſuo Ieſu, & tamē adſtant ſerenis & intrepi dis uultibus. Nimirū dominus Ieſus illis hæc omnia præ-dixerat euētura, & animos illorum aduerſus huiuſmodi caſus armauerat. Hic mihi rurſus agnoſce exemplū eius

iudicij,quo damnatus eſt Ieſus.Interrogatiõe captus eſt. Percõtantur igitur & hi de claudo reſtituto. Qua uirtute,aut quo nomine facitis iſtud? Poterãt hoc in tẽplo ſciſcitari prius quàm eos ducerent in carcerem, poterãt cũ ipſo populo didiciſſe:quãdoquidem Petrus huius facti dilucide reddidit rationem. Sed maluerunt auſpicari à contumelia. Nec pòſt quæritur ueritas,ſed lædendi captatur occaſio. Erat hoc argumentum mox deſituri ſacerdotij, quum pleni uitijs nihil haberẽt, quo tuerẽtur autoritatẽ ſuam,niſi coniurata concilia,carceres & mortes. Quid hic agit Petrus ille, qui ad minas mulierculæ ancillæ ter abiurauit dominum? Nũ expaueſcit? Num obortis tenebris obſtupeſcit? Num uox faucibus hæret? Nihil horũ. Quid ita? Nimirum alius erat factus. Tunc humano ductus ſpiritu, pollicebatur ingẽtia:ac mox oblitus temere promiſſorum fugit & peierauit: hic autẽ plenus ſpiritu ſancto,fortiter atq; ex tempore cauſam perorauit, admirabili prudentia temperãs orationem,ut nec libertas exiret in conuitiũ, nec lenitas ſaperet adulationem aut metum,ſed huc tenderet totius dictionis apparatus, ut per Ieſum ſalus contingeret omnibus. Petrus itaq; hunc in modum loquutus eſt: Principes populi & ſeniores audite: Equidem demirabar quamobrẽ eſſemus iuſsi duci in carcerẽ,quum nobis nullius eſſemus facinoris conſcij,quandoquidem principes non niſi ob malefacta ſolent homines in carcerem ducere. Nunc ſi,ut uideo,nullum crimen intenditur,neque maleficium obijcitur, ſed de beneficio collato in hunc hominem antea debilem & contractum, nunc ſanum & integrum, examinamur, non grauabor uobis reddere rationem. Eſt enim hoc noſtri muneris, omnibus placide reddere rationem de fide euangelica,ſi

quis

quis cupiat diſcere. Proinde notũ ſit hoc omnibus uobis qui primores eſtis, nec uobis tantum, ſed & uniuerſo populo Iſraëlitico: quod enim docemus, ad omnium ſalutẽ pertinet, ſiue principum, ſiue plebeiorum: quòd hic quẽ uidetis adſtare nobiſcum membris integris ac ſanis, quũ omnibus notũ ſit, antehac à baiulis geſtari ſolitum, beneficium hoc nec arte magica, nec humana uirtute, nec noſtris meritis fuerit cõſequutus, ſed per inuocationem domini noſtri Ieſu Chriſti Nazaræni, quem uos ante dies paucos per Pontium Pilatum adegiſtis in crucem. Verum hunc deus ſuſcitauit a mortuis, & immortalitate donatum præfecit uniuerſis. Itaque nunc nominis illius uis idem agit in ſanandis & ſeruandis hominibus, quod ipſe præſens agere conſueuit in terris. Nimirum hoc eſt, quod prædixit pſalmi prophetia de lapide ab hominibus reijciendo, ſed à deo ſubuehendo: hic eſt enim lapis ille, qui reprobatus eſt à uobis ædificantibus ſynagogam: unde uos illum ceu reprobũ eiecistis, ſed à deo factus eſt caput anguli, ſuo robore totum ædificium eccleſiæ, ex utroque populo gentium & Iſraëlitarum ædificandæ, complexus. Per hunc pater cœleſtis offert ſalutem omnibus, nec eſt cuiquam ulla ſalutis ſpes, niſi per Ieſum. Scio apud uos grauem ac ſacroſanctam eſſe autoritatem Moſi, patriarcharum & prophetarum. Sed ita uiſum eſt patri, ut per ſolum filium ſuum omnibus ſit parata ſalus, unde & Ieſum appellari uoluit. Nec enim datum eſt aliud nomen ſub cœlo, nec dabitur aliud, per quod oporteat ſaluos fieri. Non eſt igitur quod miremini, tantum in hoc claudo ualuiſſe nominis huius inuocationẽ, quum huius uirtute ſit parata ſalus æterna omnibus ipſum inuocãtibus. Hæc ubi loquutus eſt Petrus, quotquot erant in eo

concilio

concilio,perſpecta libertate cōſtantiaq́; Petri & Ioānis, quæ ſeſe ipſo etiam uultu proferebat,iamq́; comperiſſēt, quòd homines eſſent illiterati ac plebeij,admirabātur,unde tantum fiduciæ, unde tantū eloquentiæ,unde prophetarum cognitio. Deniq; cœperunt eos agnoſcere, quòd fuiſſent aſſectatores Ieſu,quem per inuidiam occiſum fuiſſe,ipſi ſibi erant conſcij.Magnum ſcrupum inijciebat animis illorum,tam imperterrita plebeiorum & illiteratorum hominum libertas,quos nec domini ſupplicium, nec tam celebris concilij ſplendor & autoritas uel tantillum commoueret. Conſpiciebant hominē ipſum adſtare toti populo notū,qui natus inſigniter claudus, iam alacriter ābularet. Res erat peracta ſubitò,nec in occulto,ſed pro tēpli foribus,non magicis artibus,ſed inuocatione nominis Ieſu,quem illi iam putabant extinctum. Factum erat euidentius, quàm ut negari poſſet. Nec erat calumniādi occaſio.Quid enim fauorabilius,quàm miſero gratis dare ſanitatem? Nihil itaq; reſpondent apoſtolis,nec enim erat quod reſponderēt: quandoquidem quod factū erat, nec refellere poterant,nec probare uolebāt.Proinde iuſſis apoſtolis unà cum ſanato è concilio ſecedere,conſultant inter ſeſe,conferuntq́; conſilia dicentes:Quid faciemus hominibus iſtis quantlibet literarum rudibus ac plebeijs? Quandoquidem hoc inſigne miraculum per illos editum eſſe, notius eſt omnibus habitantibus Hieroſolymis,quàm ut inficiari poſſimus. Si negemus factum,nihil aliud lucrifaciemus, quàm impudentiam:ſi damnemus ac puniamus,uidebimur inclemētes & iniqui,ac magis etiā populum in nos irritabimus.Nihil ſupereſt,niſi ut mitiore conſilio utentes,curemus ne malum hoc, utcunq; natum, latius ſerpat ac diuulgetur in populū. Solent enim huiuſ-

modi

modi peſtes ſemel natæ, ſi exagites, inualeſcere, latiusq; graſſari, quàm ſi negligantur. Conſultum itaq; uidetur, ut abſtineamus à ſupplicio, ſed atrocibus minis territemus eos, ne poſthac cuiquam hominum, neq; Iudæo, neq; alterius nationis uerba faciāt de nomine Ieſu. Hæc ſententia, qua nulla dici potuit ſtultior, placuit toti cōcilio, & in hanc itum eſt pedibus magno conſenſu. Iam cōſpexerant conſtantiam ac fortitudinem apoſtolorum. Videbāt rem eſſe notam toti populo, intelligunt nomen illud Ieſu, tam efficax, tamq; ſalutiferum eſſe. Qua nam igitur fronte iubēt aut ſperant poſſe ſupprimi, præſertim quū ipſis per idem nomen liceat aſſequi ſalutem æternam? Nimirū talia ſunt conſilia principum & pontificum, ſacerdotum ac primorum, quoties humano ſpiritu cogitur cōcilium. Sunt & illic nonnunquam, qui quicquid rectum ſit perſpiciant, uerum id ſi ſequantur, uident paratam iacturam ſuæ gloriæ, diſpēdium rei, aut aliud huius generis incommodum. Comprobata ſuffragijs omnium hac ſententia, reuocantur apoſtoli, denūciatur illis totius cōcilij nomine, ne cui mortaliū, uel clàm, uel palàm, uel publice, uel priuatim, uel domi, uel foris doceret Ieſu doctrinam, aut omnino mentionē eius nominis facerent. O ſtultam mundi ſapiētiam. Extinctum in ſepulchro retinere non potuerunt, & nomen quod ſemper à morte ſolet inclareſcere, conātur ſepelire. Petrus & Ioannes, ubi magna cum autoritate recitatum eſſet cōcilij decretum, fortiter quidem, ſed citra contumeliā reſponderunt: An iuſtū ſit in conſpectu dei ueſtris iuſſis obtēperare potius quàm dei, uos qui legis præcepta tenetis, iudicate. Sic deus per ora prophetarum futurū prædixit, ſic Chriſtus dei filius nobis præcepit, ſic ſpiritus cœleſtis, quē ille ſe nobis à patre miſſurum

rũ promiſſerat, animis noſtris dictat ac ſuggerit, ut ad ſalutẽ omnium prædicemus nomẽ domini Ieſu Chriſti, teſtificantes quæ uidimus & audiuimus. Si quod rectũ eſt iudicaueritis, ſubmittetis & uos ipſos iudicio diuino. Sin ſecus, quicquid de nobis ſtatueritis, uos certe non poſſumus non loqui, quod oculis uidimus, quod auribus audiuimus, & quod deus omnibus hominibus præferrẽdus uult apud omnes prædicari. Hoc reſponſo tam maſculo, tamq; libero accepto, cõſultores illi nihil aliud quam minitantur, ac territare conãtur. O' deploratũ concilium, non habent argumenta, quibus perſuadeant: non habent rationes, quibus coarguant: non habent teſtimonia ſcripturarum, quibus doceant. Tota autoritas in minis eſt. O' ſemper timidam impiorum conſcientiam. Cupiebant punire innocentes, aderat peruerſa uoluntas, ſed principes metuunt plebeios, magiſtratus priuatos, tam multi paucos, armati inermes, docti indoctos. Nõ habẽt apoſtoli ſatellitium, non coniuratos dignitatum ordines. Sed habent quiddam, quod nulla poteſtas mundi præſtare ualet: In nomine Ieſu ſurge & ambula. Ad bene faciẽdum potentes ſunt, ad lædendum inermes. Itaq; apoſtoli ex eo concilio tum quidẽ dimiſſi ſunt, minis onuſti. Non enim primores depoſuerant animi maliciam, ſed differebant occaſionem aliam uenaturi. Non enim inueniebant rationem puniendi eos, idq; ob populum, quem deo contempto metuebant. Omnes enim laudibus uehebant id, quod factum erat in ſanando claudo. Et hoc factum apud omnes erat euidẽtius, quòd is in quo proditum eſt hoc miraculi, natu maior eſſet annis quadraginta. Sic natus erat, & tot annis oſtẽtarat mẽdicus ſuum malum, ut nemo calumniari poſſet, uitium fuiſſe ſimulatum aut leue. Petrus autem

&

& Ioannes dimiſſi à concilio redierunt ad ſuos, congregatos in cœnaculo, iam de euẽtu ſolicitos, atq; illis expoſuerunt rem omnem ordine, quid obieciſſent principes, quid ipſi reſpondiſſent. Hic uero mutua charitas gaudia cumulauit. Gaudebant diſcipuli dimiſſos apoſtolorũ proceres. Gaudebant apoſtoli, gaudium hoc diſcipulis benignitate domini contigiſſe. Sic deus omnia tẽperat ſuis famulis, ut læta triſtibus miſceat, quo poßint ſuſtinere, utq; uiciſsim pro lætis agant gratias, pro triſtibus dominum deprecentur. Cœtus itaque poſteaquam audiſſet narrationem apoſtolicam, magno conſenſu ſuſtulit uoces ſuas ad dominum, cuius beneficio cœpiſſet ſuccedere res euangelica, dicens: Domine Deus omnipotens, qui uerbo tuo condidiſti cœlum, terrã ac mare, & quicquid in his eſt: cuius ſanctißimæ uoluntati nulla uis hominum poteſt reſiſtere: cuius æterna decreta, nulla poteſt hominum conſpiratio labefactare, quod nũc fieri uidemus, hoc olim ſpiritus tuus sãctus per os patriarchæ noſtri Dauid, tui cultoris, prolocutus eſt futurum dicens: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Agnoſcimus fidem uaticinij. Quod ille ſpiritu tuo afflatus uidit futurũ, hoc nos re ipſa & factũ & fieri uidemus. Vere enim in hac ciuitate, quæ pietatis habet profeßionem, aduerſus omnis pietatis magiſtrum ac ducem ſanctũ filium tuum Ieſum, quẽ tu unxeras unctione cœleſti, conuenerunt terreni reges Herodes & Põtius Pilatus, unà cum gẽtibus & populis Iſrael; impijs cõſilijs agitãtes, ut ea facerẽt, quæ tu inuincibili uirtute tua & æterno cõſilio tuo decreueras, ut ad ſalutẽ humani generis fierent. Quiſquis autem conſpirat

aduerſus filium tuum Ieſum abs te miſſum, is cōſpirat ad-uerſus te. Et ecce rurſus coit concilium frequēs primorū aduerſus ſanctum nomen filij tui Ieſu. Tu uero quēadmodum Ieſum ab illis interfectū excitaſti à mortuis, & in cœlos ad regni conſortium ſubuexiſti, irriſis illorum conſilijs, ita nunc quoq; aſpice in minas illorū, ne præualeāt, ſed da ſeruis tuis robur ac fiduciam, ut ſumma conſtantia proloquantur ſermonē euangelicum, qui tuus eſt, nō hominum, nimirum nobis abs te per filium tuum delatus in terras: & quemadmodum claudi ſanati miraculum plurimos attraxit ad profeßionem nominis Ieſu, cōiuratos autem aduerſus Ieſu gloriam principes terruit, ita & in poſterū adſit illis manus tua omnipotēs, ut ſanādis & alijs, ac ſimilibus miraculis & prodigijs edēdis per nomē ſanctum filij tui Ieſu, clarius ac latius eluceſcat Euāgelij tui gloria, fruſtra frementibus his, qui tibi tuoq; filio rebellant. Hæc quum unanimiter eſſent precati, commotus eſt locus, in quo erant congregati. Nam eo ſigno dominus indicabat preces exauditas, ac uota rata fore. Nihil enim tam efficax quàm deprecatio conſentiētis eccleſiæ. Siquidem magna uis ſit oportet, quæ terram immobilem concutiat. Non erat hoc inane ſignum, ilico renouatus & auctus eſt in omnibus uigor ſancti ſpiritus, adeò ut nō ſolum ob minas principum non celarent euangelicam doctrinam, uerū etiam liberius ac fortius, atq; etiam plures quàm antè prædicarent nomē domini Ieſu. Hæc eſt enim natura profectus euangelici, ut ſicuti crocum & alia nō nulla per iniuriam felicius proueniūt, ita aduerſus opprimentē mundum magis inſurgat & eluctetur. Iam intra paucos dies accreuerat ingens numerus profitentiū nomen Ieſu. Et ut intelligas hanc conſpirationem non eſſe

humanā

humanam, inter tam multos nulla erat ambitio, nulla inuidia, nullæ rixæ, nulla contentio, ſed tantus erat conſenſus, tanta tranquillitas, ut diceres, omnibus eſſe cor unum & animã unam. Iam enim deſierant ſuo quiſq; duci ſpiritu, qui tã uarius eſt in hominibus, ut ægre reperias duos germanos, qui inter ſeſe cõſentiant. Sed uno ſpiritu Ieſu reguntur omnes. Hinc ille tantus cõſenſus tot hominũ, alioqui ſexu, ætate, fortunis inter ſeſe diſsimiliũ, ut non ſolum illa eſſent omnium communia, quæ ſine diſpendio impartietis cõmunicari ſolent, quod genus ſunt doctrina, conſilium, admonitio, conſolatio, exhortatio, uerumetiam facultates, quæ diſpendio poſſeſſoris communicantur alijs, & ideo uix inuenias, qui ſuſtineant hic eſſe liberales. Inter hos autẽ harum quoq; rerum tanta erat cõmunio, ut nemo ex his, quæ poßidebat, uel diceret aliquid eſſe ſuũ. Proinde qui de ſuis facultatibus impartiebat, nihil gratiæ repoſcebat ab his, quibus cõmunicabat, quòd id quod dabatur, iudicaret eſſe eius, cui erat opus: ſibiq; raptor & iniquus uideretur, ſi quid apud ſe detinuiſſet, quod fratris egeſtas poſtulabat. Apoſtoli uero qui huius nouæ ciuitatis uelut principes erant, inopes rerũ, ſed ſpiritus ſancti dotibus opulenti, in dies magis ac magis augebãt multitudinem, ingenti animi robore, magnaq; potentia miraculorũ teſtificantes de reſurrectione domini noſtri Ieſu Chriſti. Hoc enim in primis erat teſtimonio miraculorum perſuadendum. Nam morientem pleriq; uiderant, & ſepultum non pauci nouerant. Itaq; ſub fortißimis ducibus nouus ille populus felicißime degebat, concordia ſarciente quod deerat facultatibus. Quũ enim eſſent pleriq; tenues, tamẽ nullus erat inter illos egens. Quotquot enim erant poſſeſſores agrorum, aut ædium, diuendebant, ac

precia rerum uenditarum adferebant ac deponebant ad pedes apoſtolorum, ut illorum arbitrio, quos habebāt pa trū loco, res cōmunis diſtribueretur. Porrò *quanta erat ſimplicitas in his, qui precia poſſeßionum ſuarum adfere bant, tanta erat ſynceritas in his, qui diſtribuebant. Rara eſt inter pecuniarum diſpenſatores fides. Hic nullo dele-ctu perſonarum pro cuiuſq; neceßitate diſtributio pera-gebatur. In hac multitudine erat Ioſeph, cui cognomen tū ab apoſtolis additū eſt Barnabas, quod apud Syros ſo nat, filius cōſolationis, genere Leuites, patria Cyprius. Hic quoniā magnis dotibus inter cæteros eminebat, unde ob gaudium, quod ex huius acceſſu contigit multitudi-ni, dictus eſt Barnabas, multis exemplo fuit, ut euangeli-cam imitarentur liberalitatē. Quum enim haberet in Cy-pro fundum, uendidit illum, & attulit precium ac depo-ſuit coram pedibus apoſtolorum, ueluti rem uilem & aſpernandam. Tanta autem erat apoſtolorum ſanctitas, ut hinc ſibi nihil decerperent præter cæteros.*

CAPVT V.

QVemadmodū autem Barnabæ ſimplicitas multos commouit ad liberalitatis æmulationem, ita para-tum eſt exemplum ad deterrendos omnes, ne quis in ne-gotio ſpirituali fraudulentiam admiſceret. Amat enim ſpiritus ſimplicitatem cordis, & odit omnem fucum ac ſimulationem. Sic inter duodecim apoſtolos paratum eſt exemplum Iudæ, ne ſibi quiſquam fideret, ſed omni ſoli-citudine perſeueraret in officio. Erat autem in hac mul-titudine uir quidam nomine Ananias, parum reſpondens ſuo nomini, propterea quòd ipſe parum reſponderet gra tiæ Dei. Huic erat uxor nomine Sapphira, marito ſimilis. Ananias igitur, quum uideret aliorū ſimplicem ac ſpon-

taneam

taneam benignitatem apud omnes laudibus uehi, gloriæ ſtudioſior, quàm pietatis, uendidit agrum ſuum, ac precij portionem aliquam detraxit ac ſepoſuit, idq́; conſcia ac probante uxore, uelut partiens pecuniam, ut altera parte mercaretur laudem & opinionem pietatis, alteram ſibi ſeruaret, ſi qua neceßitas incideret: nimirum diffidens ſpiritui ſancto, magisq́; ſibi proſpiciens, quàm fratrum contubernio: ſic cogitans apud ſeſe, ſi cæteri periclitabuntur fame, mihi certe proſpectum eſt. Hæc *cogitatio nec erat toto pectore fidētis Chriſto, qui pollicitus erat nihil defuturū quærentibus regnum* Dei *& iuſtitiam eius, nec erat habentis cor unum & animam unam cum cæteris.* Q*uum igitur ex precio diuenditi agri partem aliquam precij attuliſſet ad pedes apoſtolorum,* Petrus *afflatu ſpiritus diuini, quo plenus erat, intelligens hominis impiam ſimulationem, ait,* Anania, *quum te ſemel ſpiritui ſancto dedicaris, quumq́; huius uim tot argumentis perſpexeris, quur rurſus impleuit animū tuum ſpiritus ſatanæ, ut mendacio uelut illudēs ſpiritui ſancto, qui falli nō poteſt, furtim detraheres de precio fundi tui, & iſtud omnium pernicioſißimum exemplum induceres in hanc cōgregationem? Si nos nolentē impuliſſemus te ad uendendū agrum tuum, erat fortaſſe quur ſimulares: nunc quum ultro feceris quod feciſti, quorſum attinebat benignitatis exemplū fuco ſimulationis uitiare?* Non'*ne prorſus tibi manebat fundus tuus, ſi uoluiſſes?* Non'*ne etiam poſteaquā uendideras, licebat totum precium ſeruare tibi?* L*audatur eorū ſimplicitas, qui ſponte quod habent proferūt in medium.* Nemo *uero cogitur à nobis id facere, ſi nolit.* Vnde *igitur induxiſti in animū facere fucum in hoc negotio?* Non *es mētitus hominibus, ſed* Deo. Q*uòd ſi* Deū *credis poſſe*

falli,impie de illo ſentis. Sin credis illum nihil latere,aut contemnis illius iuſtitiam,aut putas fauere fraudulentiæ. Ananias autem ſentiens, animi ſui fraudulentiam nequaquam fugere apoſtolos,obiurgatione tam ſeuera percullſus,ſubito concidit & expirauit. Perijt unus, ut multorũ ſaluti conſuleretur. Nam huius facti rumor ubi permanauit ad cæteros,omnibus magnum terrorẽ iniecit, ne quid ſimile auderẽt aduerſus ſpiritum ſanctum.Iuuenes autem ſurgentes amouerunt cadauer,& elatũ ſepelierunt.Non merebatur ille ſepulturam, ſed amouendus erat, ne funeſtaret puram & ſanctam congregationem. Fortaßis ſuccurret hic alicui demirari Petri auſteritatem in Ananiã, qui tanta lenitate dudũ ad ueniam inuitarit eos,qui crucifixerant Ieſum,tribuens ignorantiæ quod factũ erat, & offerẽs pœnitentibus ſalutem æternam.Hic ob paululum pecuniæ detractum à benignitate, ſæua obiurgatio, nec ulla ueniæ ſpes oſtẽditur. Nimirũ dominus Ieſus, qui per baptiſmum uniuerſos homines inuitari iuſſerat ad ſalutẽ, condonatis peccatis omnibus, paucorum exitio docere uoluit,quãto grauius ſit, poſt acceptam Euãgelij gratiã ac lucem,relabi in peccatum,non iam per incogitantiam aut inſcitiam, ſed per deſtinatam ſimulationem. Sciebat autem præcipuam euãgelicæ ſynceritatis peſtem ex hypocriſi & auaritia naſciturã, & ob id in ipſo ſtatim eccleſiæ naſcẽtis exordio editum eſt exemplũ inſigne, per quod admonerentur omnes, neminem euitaturũ ultionem diuinam, quiſquis Ananiam imitaretur, etiamſi hic non ſtatim nocentẽ ſua pœna corriperet. Nõ enim hic agebatur de iactura precij, ſed diffidẽtia erga Deũ, de irriſione ſpiritus ſancti.Petrus autem nõ inflixit pœnã, ſed obiurgationis infudit acrimoniam,ut ſanaret. Ille uero nec

prorumpens in lacrymas: nec pœnitentiæ uocem edens, ultione diuina percuſſus eſt. Ac mira Dei clemētia percuſſus eſt unus, ut ſeruarentur multi. Iuſtitiæ exemplum eſt editū in eum, qui perijt: miſericordiæ donum effuſum eſt in plurimos, qui huius exemplo cauerunt à peccando. Intercesſerat trium ferme horarum interuallū, & ecce coniunx Ananiæ, neſciens quid accidiſſet marito, ut homines fere domeſtica mala ſua reſciſcunt ultimi, ingreſſa eſt, conſcia fraudulentiæ mariti, falſæ laudis portionem ſibi quoq; uindicatura: cuius impijs cogitationibus reſpondēs Petrus ait: Dic mihi mulier, num tanti uēdidiſtis agrum, & non pluris, quàm hoc habet precium? Illa nimirū marito ſimilis, impudenter reſpondit: Etiam, tanti uendidimus. Tum Petrus ad illam: Quid ita conſpiratum eſt inter te & maritum tuum, ut mendacio tentaretis non nos, ſed ſpiritum domini, quem uidetis operantem in nobis? Quoniam autem tibi libuit eſſe ſociā marito in hac impia ſimulatione, eris & ſupplicij cōſors. Ecce pedes eorū, qui ſepelierunt uirum tuum, adſunt ad oſtium, ijdem efferent te. Ad hanc uocem ilico collapſa mulier expirauit. Simul ingreſſi ſunt iuuenes, ac repererunt mulierem mortuam. Extulerunt igitur eam, ac ſepelierunt iuxta uirum ſuum. Seuerum exemplū, ſed ſalutiferū, nec ſæpius quàm ſemel ab apoſtolis proditum. Quāquam Petrus, quo nihil erat mitius, non hic inflixit ſuppliciū, ſed afflatus ſpiritu denūtiauit. Petrus tum inſtinctu diuini ſpiritus ſciebat quid eſſet actum, & quid eſſet futurū. Deus autem quem nihil fugit, pœnam ſumpturus eſt de his qui fuco illudunt uiris apoſtolicis, etiāſi tales ſint, ut falli poſſint. Nec enim hoc donum ſpiritus, quod tum aderat Petro, perpetuum eſt omnibus. Nūc uide mala ex re bonum fructū. Ex eorum

iuſto interitu, ingẽs timor obortus eſt per uniuerſam ec-cleſiã credentium: quin & alios, qui nondũ crediderant, huius exẽpli terror inuaſerat. Cæterũ per apoſtolos mul ta & magna miracula prodebantur apud populum, quo perſpicuũ eſſet omnibus, rem non eſſe uirium humanarũ, ſed uirtutis diuinæ. Quotquot autẽ adhæſerant Euange-*lio, uerſabantur unanimiter in porticu, quæ dicitur* Solo-*monis.* Non enim iam *latere cupiunt, ſed tempus erat, ut candela impoſita cãdelabro luceret omnibus ingrediẽti-bus domum. Cæterorum autem, qui nondum dederãt no-men in baptiſmo, nullus audebat ſe illis coniungere.* Vide-*bant enim populũ* Deo *ſacrum, ac religione quadam ab-ſtinebant ab illorum congreſſu, quemadmodũ ſolent pro-fani ab his, quæ templo dicata ſunt, temperare.* Nec enim *oderat eos populus, ſed ob inſignem* Dei *uirtutem in illis refulgentẽ ſuſpiciebat ac reuerebatur. Quanquã &* Ana *niæ* Sapphiræq; *exemplũ multis incuſſerat terrorem, ne quis ficte ſemet adiũgeret. Porrò magis ac magis in dies accreſcebat multitudo credentiũ domino, uirorum ſimul ac mulierum, in tantum ut uulgò in plateas exponerent ægrotos, quiq; pedibus ſuis ingredi nõ poterãt ob morbi magnitudinẽ, eos in lectulis ac grabbatis proponebãt in publicum, ut aduenientе* Petro *, uel umbra prætereuntis obumbraret aliquem illorum.* Nimirum *his exhibita eſt promiſsio domini* Ieſu, *qui de diſcipulis dixerat:* Et *his maiora facient.* Contactu *fimbriæ* Ieſus *ſanauit aliquot, umbræ cõtactu neminẽ ſanauit.* In *dies latius ſeſe ſparge-bat miraculorũ fama, adeo, ut ex uicinis quoq; ciuitatibus magna uis hominum accurreret* Hieroſolymam, *adducẽs ſecum uarijs morbis obnoxios, & ab impuris ſpiritibus uexatos, qui ſanabantur omnes.* In *tam admirabili rerum*

ſucceſſu

ſucceſſu conuenit obſeruare inuictam apoſtolorum mode ſtiam, qui nihil hinc ſibi uendicabant gloriæ, ſed laudem uniuerſam in nomen domini Ieſu referebant. Quum igitur hunc in modũ feliciter inclareſceret nomẽ Ieſu Chriſti, ſeſeq́; quotidie latius diffunderet euãgelicæ doctrinæ fragrantia, non tulit ueræ religionis incrementum falſæ religionis antiſtes Annas. Huic præter cæteros potiſſimum adhærebant, qui pertinebant ad ſectam Sadducæorum, quòd præcipua teſtificatio apoſtolorum erat de reſurrectione domini noſtri Ieſu Chriſti. Quæ res mitiores fecerat phariſæos, qui reſurrectionem aſſerunt aduerſus Sadducæos. Decretum erat, ut res orta, diſſimulatione conſopiretur. Sed malicia uicit conſilium, ac furor metum excuſſit. Nam ſacerdotum princeps commotus zelo ſatanæ, unà cum Sadducæis manus iniecit in Apoſtolos, ac poſuerunt illos non iam in priuato carcere, uelut examinandos, ſed in publico, tanquam in manifeſto ſcelere deprehenſos. Delectus erat carcer inſigniter munitus, ne quà poſſent elabi, ne'ue per tumultum plebis eripi. Verum euangelicus ſermo, nec uinciri, nec includi poteſt conſilijs humanis. Ieſus enim qui protector eſt ſuorum, miſit angelum ſuum, qui noctu reſeratis carceris foribus eduxit illos, & ait: Ne quid uos perturbet ſacerdotum malicia, quin potius tanto conſtantius, quà cœpiſtis, pergite. Ite, & in ipſo templo ſtantes prædicate populo, quicquid uobis mandauit prædicandum apud uniuerſas orbis nationes. Erat aliquando tempus, quum ſe uetaret prædicare Chriſtum. Nunc adeſt illud tempus, de quo uobis dixerat: Nibil occultum, quod non reuelabitur: & quæ nũc in aurem auditis, prædicate in tectis. Hac exhortatione angeli, facti animatiores apoſtoli, di-

luculo ueniunt in templum, atq; ex more docent frequentem multitudinem. Summus autem pōtifex ignarus, quid geſtum eſſet noctu per angelum, adiūctis ſibi Sadducæis, & quos habebat certos ſuæ ſententiæ ſuffragatores, uenit in concilij locum. Eò conuocatū eſt uniuerſum concilium ſacerdotū, magiſtratuum, unà cum toto ordine ſeniorum gentis Iſraëliticæ. Iam enim ob contumaciam facti iritatiores decreuerant atrocius aliquid in eos ſtatuere. Atq; hic interim cōſidera lector malicioſam impudentiam ſacerdotū, qui quum nihil haberēt, quod merito criminarētur in apoſtolis, tamen frequēti concilio peragūt, quicquid libuit, ut quod erat impium, hoc ipſo iuſtum ac rectum uideretur, quòd totius cōcilij conſenſu decretum fuiſſet. Vbi magnifice ſuo quiſq; loco cōſedere proceres, miſſi ſunt uiatores, qui reos è carcere eductos ſiſterēt in conſeſſu. Vētum eſt ad carcerem, reperti ſunt cuſtodes ad oſtium carceris excubātes. Apertum eſt oſtium. Ingreſſi nullum apoſtolorum repererunt: nec ullum ueſtigium, quà fuiſſent elapſi. Itaque miniſtri reuerſi ad concilium, quod uiderant, renunciant. Carcerem quidem, inquiunt, inuenimus ſumma diligētia clauſum, & cuſtodes adſtantes ad oſtium. Cæterum ubi patefacto ſumus ingreſſi, neminem illic offendimus. Ea res uehementer perturbauit omniū animos, præſertim eorum, qui magiſtratus erant templi, ac ſacerdotum principes, iamq; ancipites conſilij ambigebant, quorſum hæc res eſſet euaſura. Interea dum hærent, dum cōſultant, dum trepidant, interuenit quidā, qui triſti nuntio magis etiam illorū animos perturbaret: Ecce, inquiens, uiri illi quos heri incluſiſtis carceri, nunc in templo ſtant ac docent frequentem populum. Tum ex ſacerdotum ſentētia magiſtratus templi, quoniā ad ipſos

proprie pertinebat curare, ne quid fieret in tẽplo ſecus quàm oporteret, abeunt in templum adiuncto ſibi ſatelli tio miniſtrorum aduerſus uim populi. Reperiũt id quod erat nuntiatum, ſtantes illos in templo, ac frequẽti multitudini concionantes de Ieſu. Non tamen inijciunt manus, quemadmodũ antè fecerant. Videbãt enim numeroſam populi multitudinẽ, ac metuebãt, ne ſi quis tumultus fuiſſet exortus, lapidarẽtur. Sed nec talis erat illa multitu do, ut uim pararet: nec tales apoſtoli, ut ui defendi cuperent. Aderat infracta animi conſtantia, ſed abſq; ferocia. Vident eos per quos pridie fuerant ducti in carcerẽ. Nec ſibi tamen metuunt, nec fugiunt, nec ſermonẽ euangelicũ interrumpunt, donec magiſtratus illis placido ſermone perſuaderet, ut uenirent in conciliũ. Paruerunt apoſtoli, ne publicam poteſtatem uiderẽtur contemnere. Dominus enim non docuerat illos, ne irent uocati, ſed ut intrepide loquerẽtur. Ventum eſt in conciliũ. Statuuntur in medio tam magnifici conſeſſus, duo piſcatores, cum ſimili comitatu. Tum Annas ſacerdotũ omniũ princeps, magna cum autoritate, nec minore ſupercilio, ſic exorſus eſt: Non'ne proximo concilio ex tantorum uirorum autoritate etiam atq; etiam præcepimus uobis, ne pergeretis docere popu lum, aut ullam nominis Ieſu, quod abolitũ eſſe uolumus, mentionem faceretis apud ullum hominem, nec exterum, nec Iudæum, nec publice, nec priuatim? Et ecce contẽpta totius autoritate concilij, non ſolum non ſiluiſtis, uerumetiã tanto uehementius prædicaſtis, adeo ut impleueritis totam Hieroſolymã ueſtra doctrina, rumore eorum, quæ facitis ad finitimas etiã ciuitates peruagante. Vultis igitur malitioſo ſtudio nobis impingere inuidiã mortis hominis iſtius. Prædicatis enim palàm illũ per nos occiſum,

id quod negari non poteſt. Eundem prædicatis iuſtum & ſanctum ac deo probatum, & in nomine illius editis miracula, nos uidelicet apud multitudinē traducentes & condemnantes impietatis, qui talem ad mortem adegerimus. Hæc erat oratio ſummi pontificis, quæ nihil habet iuſtæ defenſionis, tātum autoritate territat, ut quod uerū erat, & ob ſalutem omnium omnibus prædicandum, ob impiorum gloriam ſileretur. Nunc contrà audiemus piſcatorē & euangelicum pontificem fortiſſime quidem, ſed admixta manſuetudine reſpondentem apoſtolorū omnium nomine, Magnifice pōtifex, inquit, magiſtratus, ſeniores, reliquiq; uiri præclari, qui conſidetis in hoc conſilio, nos ueſtram autoritatem nequaquam contemnimus, ſed autoritatem diuinam humanæ præferimus, idq; nos eſſe facturos reſpōdimus, quū nobis interdiceretis, ne nominis Ieſu mentionem faceremus. Neq; puto quenquā eſſe in hoc cōcilio, qui putet æquum eſſe, ut ob hominum interdicta negligamus iuſſa dei, & dum metuimus iram ueſtram, incurramus in iram dei. Si ueſtra iuſſa cōſentirent cum uoluntate dei, libenter & uobis & illi ſatisfaceremus. Nūc quum interdicta ueſtra prorſus pugnent cum illius edictis, quoniam utriſq; ſatisfacere non poſſumus, malumus obedire deo quàm hominibus. Neq; cuiquam inuidiā per nomen Ieſu conflare cupimus, ſed omnibus cōciliare ſalutem. Ac uobis etiam magis expedit, ut ueſtram autoritatem ſubmittatis uolūtati diuinæ, quàm ut nos huc adigatis nolentes, ut diuinæ uoluntati repugnemus. Nulli non patet remiſſio peccatorum, ſi ueritatem euāgelicam amplectens, reſipiſcat. Ea ſic habet, quemadmodum & antea uobis expoſuimus: Deus patrum noſtrorum, quē uos nobiſcū colitis, & nos uobiſcū, excitauit à mortuis Ieſum,

filium

filium ſuum, quem uos interfeciſtis, ſuffigẽtes in crucem. Sic enim erat definitum diuino conſilio, ſic erat prædictũ à prophetis, ut unus pro ſalute mũdi mortẽ obiret. Hunc *iuxta corporis imbecillitatem ab hominibus interfectum, Deus reuocatũ ab inferis, ſua uirtute ſubuexit in hãc gloriam, ut omnibus dux eſſet & ſalutis autor, ſed præcipuè populo Iſraëlitico, & per hunc eſſet omnibus parata remißio peccatorum omnium, qui malorum ſuorum agẽtes pœnitentiam, nomen illius profiterentur.* Atq; *horũ, quæ dicimus, nos ſumus teſtes, qui prius quàm moreretur, domeſticam cum illo conſuetudinem egimus, & à mortuis rediuiuum frequenter audiuimus, uidimus & contrectauimus, donec omnibus nobis uidentibus aſcẽderet in cœlũ.* Quòd *ſi leue põdus apud uos habet noſtrum teſtimoniũ, teſtificatur idẽ ſpiritus ſanctus, quem, ut uidetis, effundit in omnes, qui obtemperant euangelio. Auditis nouas linguas, uidetis edi miracula.* Nihil *hic noſtrum eſt.* Ieſu *ſpiritus eſt, qui per ſuos miniſtros exerit uim ſuam.* Hæc *uere apoſtolica oratio, quæ uel terrere debuerat illos metu ſupplicij, uel allicere ſpe paratæ ſalutis, magis exaſperauit illorũ animos, adeo, ut ira dirumperentur, & inter ſe conſultarent de occidẽdis illis.* Iam *aſſueuerãt homicidio ſacerdotes, & laniãdis pecudibus in templo, ad nihil aliud profecerãt, niſi ut facilius & homines iugularent.* Nulla *hic mentio ſcripturæ diuinæ, nulla doctrina, nulla ratio.* Tantũ *ſic iubemus, ſic uolumus, aut obtempera, aut morere.* Sedebat *in eo cõcilio Gamaliel, ſecta phariſæus, ad cuius pedes* Paulus *apoſtolus legẽ didicit, uir ob inſignẽ legis peritiã ac ſingularem prudentiam ſummo in precio habitus apud uniuerſum populũ Iſraëliticũ.* Is *ubi uidit illos tendere ad perdita cõſilia, ſurrexit ac poſtulauit, ut*

iube

iuberent apoſtolos pauliſper è cõcilio ſecedere. Eo facto ſic uerba fecit apud conſidẽtes: Viri Iſraëlitæ, nolite præcipitare conſilium, neq; temere decernatis quicquam, cuius uos pòſt fruſtra pœniteat, ſed etiam atq; etiam uidete, quid ſtatuatis de hominibus iſtis. Ex præteritis ſumite conſiliũ quid in futurum oporteat decernere. Nõ repetam priſca exempla. Veſtra omniũ memoria geſtum eſt, quod dicã. Superioribus hiſce diebus extitit Theudas magus & impoſtor, qui ſe iactans apud populum, ac prodigioſa pollicens, ſatis magnum hominum numerum attraxit in ſuam factionẽ, ferè uſq; ad quadringentos. Sed huius rei, quoniam erat ex humana malitia, fuit infelix exitus. Siquidẽ & de ipſo ſumptũ eſt ſupplicium, & omnes quotquot illi adhæſerant, partim interfecti ſunt, partim capti. Ita diſsipatis omnibus, tota eſt ſecta redacta in nihilum. Poſt hũc extitit Iudas Galilæus, patriã habens communem cum iſtis, de quibus nunc cõſultatis, eo tempore, quum ex edicto Cæſaris Auguſti deſcriberetur uniuerſus orbis. Et hic, quoniam popularia docebat, non oportere populũ Deo dicatum tributa pendere Cæſaribus idololatris, bonam plebis partẽ attraxit ad ſeſe. Et ipſe dux huius factionis perijt, & quotquot illi conſenſerant diſsipati ſunt. Proinde mihi ſic uidetur, Cõſultius facietis, ſi temperetis ab hominibus iſtis, ac ſinatis illos, quãdo neminẽ adhuc lædunt. Quoniam ſi hoc, quod inceptant aut moliuntur, profectum eſt ex humano conſilio, diſsipabitur ſua ſponte. Sin Deus eſt autor iſtius negotij tam admirabilis, & impiũ fuerit uelle diſsipare quod autore Deo geritur (quid enim hoc aliud eſſet quàm repugnare Deo?) & imprudẽtiæ ſit uelle conari quod non poſsitis efficere. Quis enim reſiſtet uoluntati Dei? Hæc ſententia tantum ualuit apud

apud concilium,ut decretum de occidendo differretur in aliud tempus. Et *hactenus itum eſt pedibus in* Gamalielis *ſententiam,non ut in totum abſtinerēt ab apoſtolis, ſed ut uocatis ſimul omnibus duodecim ac cæſis denunciare-tur, ne pòſt ullam mentionem facerent nominis* Ieſu. Et *hac pœna contenti dimiſerunt illos, ſperantes futurū,ut qui dictis ac minis non paruerant, cruciatu corporis ad-moniti ſaperent: æſtimantes apoſtolos in ſpeciē humiles ac plebeios ex barbarorum ingenio,qui plagis emendan tur.* Verum *ex huiuſmodi malis robur colligere ſolet ui-gor ſpiritus euangelici.* Apoſtoli *ſiquidem agnoſcentes uerum eſſe ſermonem quem dixerat* Ieſus, *quòd eſſent in ius uocandi,quòd in ſynagogis flagellandi,non ob ullum maleficium,ſed ob profeßionē ſalutiferi nominis, alacres & gaudētes diſcedebant à conſpectu concilij, uirgarum ignominiam,quam alij putabant eſſe intolerabilē,ſibi glo riæ ducētes, quòd* Deus *agnoſceret ſuos apoſtolos, quos hoc honore dignatus eſſet, ut pro nomine filij ipſius con tumelijs afficerentur.* Meminerant *autem quod antè præ-dixerat illis* Ieſus: Gaudete *& exultate, quoniam merces ueſtra copioſa eſt in cœlis.* Tantum *autem abfuit, ut hac pœna ac principum denunciatione redderentur ſegnio-res ad prædicandum nomen* Ieſu, *ut alacriores etiā red-diti,& publice in templo,& priuatim in ſingulis domi-bus inceſſanter docerent,quæ acceperant à domino* Ieſu, *ac lætum nuncium omnibus adferebant, hunc eſſe uerum* Meßiam,*per quem oporteret omnes ſaluos fieri.*

CAPVT VI.

PEr *id tēpus quum in dies accreſceret numerus diſci-pulorum (ſic enim tum uocabantur, qui pòſt* Chri-*ſtiani dici cœperunt) obortum eſt murmur* Græcorum,

hoc

hoc eſt, Iudæorum, qui non in Iudæa, ſed apud gentes nati fuerant, aduerſus Hebræos. Cauſa murmuris ex pietate nata eſt. Quum enim mulieres aliquot circunferrent apoſtoli, quæ illis miniſtrabant, Græci dolebant, non idem honoris haberi ſuis uiduis, ut quotidiano miniſterio liceret apoſtolis ac diſcipulis inſeruire. Hanc enim dignitatem interpretabantur. Et hæc erat prima in eccleſia ambitio. Et tamē ut intelligas quantopere diſplicеat bono paſtori quamlibet leue dißidium, ſtatim duodecim apoſtoli, conuocata diſcipulorum multitudine, quo plus haberet autoritatis quod omnium cōſenſu decretum fuiſſet, hunc in modum uerba fecerunt: Videmus neſcio quid murmuris ortum inter nos de miniſterio mulierum. Prouidendum igitur eſt, ne nos huiuſmodi curis leuioribus identidem interpellemur, nimirū altiori functioni deſtinati. Nobis iniūxit dominus, ut doceremus Euangeliū. Non eſt igitur probādum, ut nos omiſſo delegato munere prædicādi Euangelij miniſtremus menſis. Quemadmodum enim in corpore uaria ſunt membra, ac ſuo quodque membrum officio fungitur: ita tumultus & cōfuſio uitari nō poteſt in tanta multitudine, niſi diuerſæ functiones in uarias perſonas diſtribuantur, ſic tamē ut omnia referantur ad utilitatem uniuerſi corporis. Nec enim oculus ſibi uni proſpicit, ſed omnibus membris. Nec manus ſibi tantum laborāt, ſed toti corpori. Proinde fratres circunſpicite ex ueſtro numero ſeptē ſpectatæ probitatis uiros, plenos ſpiritu ſancto, ac ſingulari præditos ſapientia, quibus ex ueſtra uoluntate delegemus hoc negotij, quo nos hactenus occupamur, non ſine diſpendio functionis euangelicæ. Nos uerò per illos quietiores facti, his quæ propriè noſtrarum ſunt partium incumbemus, precationi &

admini

adminiſtrando ſermoni doctrinæ euāgelicæ. Illi curam gerent paſcendorū corporū, nos animis ueſtris paſcēdis uacabimus. Hæc oratio placuit uniuerſæ multitudini. Itaq; conſenſu cōgregationis delecti ſunt ſeptē. Stephanus ſpectatæ fidei ac plenus ſpiritu ſancto, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, & Nicolaus religione proſelytus, patria Antiochenus. Hos electos ſtatuerūt in cōſpectu apoſtolorū, ut illorū autoritate quod factū erat cōprobaretur. Apoſtoli uerò fuſis ad Deū ex more precibus, impoſuerūt illis manus. Nam hoc ritu primū delegabātur ſacra miniſteria, exēplo ſumpto à domino Ieſu, qui quibus benedicebat, ſolitus eſt manū imponere. Quòd ſi quis roget, quid opus fuerit his ritibus ad deſignādos miniſtros, qui menſæ curam agerēt: ſciat profanam quidem eſſe functionē tractare pecuniam, maxime communē, ſed quæ requirat fidem nón uulgarē & animum incorruptū. Teſtis eſt Iudas, quem auaritia corruptus animus ad domini ſui proditionē adegit. Tum autē, quoniā præſcribebant & alijs quid in huiuſmodi negotijs oporteret fieri, addenda erat & autoritas, quo magis omnes illis, tanquā apoſtolorū ſocijs & autoribus, parerent. Præterea diſcipulorū conuiuia, non erant qualia ſunt uulgi, ſed magna cū religione capiebatur cibus, quoties capiebatur. Omnis panis fractus illis repræſentabat corpus domini, omne uinum admonebat ſanguinis dominici. Deniq; & corpus ipſum dominicū & ſanguis domini per diaconos adminiſtrabatur multitudini. Et ſi quando uacabat per miniſteriū, prædicabāt & ipſi ſermonem euangelicū, uelut apoſtolis proximi. His rebus factum eſt, ut euāgelica doctrina in dies latius ac latius ſpargeretur, magnoq; ſucceſſu multiplicaretur numerus diſcipulorum Hieroſolymis.

Nec

Nec enim ſolum è plebeijs plurimi accedebant Euangelio, uerumetiã complures ex ordine ſacerdotũ, qui prius conſpirauerant aduerſus Chriſtũ & apoſtolos, tacti pœnitentia, ac poſito faſtu ſubmiſerunt ſeſe iugo euãgelico. Inter diaconos autẽ peculiarius emicuit Stephani pietas. Sic enim ſe geſſit in delegato munere, ut ob inſignẽ morũ mãſuetudinẽ gratioſiſſimus eſſet apud uniuerſam multitudinẽ credentium: & erga rebellantes Euangelio fortẽ & inuictum animũ præſtabat, adeo ut apoſtolicarũ etiã uirtutũ æmulus, in nomine Ieſu multa magnaq; miracula ederet apud populũ. Quoniam autem eximia uirtus ſemper ad ſeſe trahit inuidiã, quemadmodum Cæcias nubes, exorti ſunt aduerſus Stephanũ quidam è diuerſis ſodalitatibus, quarũ una uocatur Libertinorum, alia Cyrenenſium, alia Alexandrinorũ, alia eorum, qui uenerant à Cilicia, & Aſia. Nam in hæc loca Syriæ uicina potiſſimum erant diſperſi Iudæi. Hi omnes uelut cõiurati coorti ſunt aduerſus Stephanum, diſputantes aduerſus illum. Nec poterant, quamuis multi, reſiſtere unius iuuenis ſapientiæ, ac uigori pectoris, propterea quòd ſpiritus ſanctus, quo plenus erat, per illum loqueretur. Hic agnoſce morem improborum. Vbi ueritate diſcedunt impares, ad mendacia confugiunt, & uicti ſapientia ſpiritus, ad diabolicas fraudes ſeſe cõuertunt. Subornarunt enim uiros quoſdã, qui dicerent ſeſe audiſſe Stephanum proloquentem uerba blaſphema in Moſen ac Deum. Nullum autem crimen apud Iudæos capitalius, quàm blaſphemiæ, nec apud populum atrocius. Hic agnoſce lector machinas ſimiles aduerſus famulum, quales fuerant aduerſus dominum. Subornantur ſycophantæ, ne uideantur ipſi uelle dolorem ulciſci ſuũ, quòd à diſputatione diſceſſiſſent impares.

Quæri

Quæritur crimen atrox, & maliciæ prætexitur religionis ſtudium. Ab his igitur ſubmiſſitijs ſycophantis concitatus eſt populus unà cum ſenioribus ac ſcribis aduerſus Stephanum, adeo ut concurſu facto rapuerint illum, & pertraxerint in concilium. Hic prodeũt conducti teſtes, qui ſuam peragerent fabulam ac dicerẽt: Hic homo nullũ facit finem euomendi blaſphemias aduerſus locũ nobis omnibus ſanctum ac uenerabilem, cõtraq; Moſi legẽ nobis à deo traditam. Audiuimus enim illum dicentem, quòd iſte Ieſus Nazarænus demoliturus ſit locũ hũc, ac mutaturus inſtituta, quæ tradidit nobis Moſes. Stephanus ex relatione apoſtolorum dixerat, à Ieſu prædictũ eſſe, futurum ut templum hoc & urbs funditus ab hoſtibus dirueretur ob gentis incredulitatẽ. Hoc dictum deprauãt ad calumniã. Dicas hos eoſdem eſſe, qui Ieſum accuſantes dicebãt: Audiuimus eum dicẽtem, Deſtruam templũ hoc, aliud in triduo excitaturus. Ad hanc tam atrocem criminationem nihil commotus eſt Stephanus, ſibi bene cõſcius, ut in ipſo etiam uultu reluceret mentis innocentia. Res enim eſt pauida, ſibi male cõſcius animus. Hæc conſtantia frõtis ſtatim coarguit calumniatorũ impudentiam. Etenim hi, qui conſidebant in eo concilio, intuẽtes eum, & obſeruãtes, qua fronte crimen obiectũ exciperet, uidebant illũ adeò non deijci aut exanimari, ut facies illius quiddam homine maius, & angelicam quandã alacritatẽ ſimul ac maieſtatem præ ſe ferre uideretur: Tum princeps ſacerdotum, ut hic quoq; ſpeciẽ legitimi iudicij exhiberet, quemadmodũ fecerant in condemnando Ieſu, percontatus eſt reum: nunquid haberet quod ad hæc reſpõderet, & an crimẽ obiectũ agnoſceret. Tum Stephanus afflatus diuino ſpiritu, ſic cauſam dicere exorſus eſt, altius repetito principio.

CAPUT VII.

Viri quotquot adeſtis, uel genere fratres, uel ætate atq; autoritate patres, qui patienter audiſtis calumniantes, audite & ueritati patrocinātē. Nos nec in deū, nec in Moſen, nec in tēplū hoc cōtumelioſi ſumus, ſed cū Moſe conſentientes, dei gloriam prouehimus, ac templū ſpirituale, quo deus, qui ſpiritus eſt, potiſſimū delectatur, quemadmodum diuinitus iuſsi ſumus, extruimus. Non eſt blaſphemia, hoc pro uiribus agere, quod figuris adumbrauit Moſes, quod ꝓphetæ dei ſpiritu afflati prædixerūt, quod dei filius ob id in terras miſſus & orſus eſt, & ſuis perficiendum mandauit, quod ſpiritus ſanctus ad ſalutem omnium gentiū nunc per eos qui credūt Euangelio, peragit. Sed impietas eſt, blaſphemia eſt, tā manifeſtæ, tamq; benignæ dei uoluntati tam pertinaciter obluctari. Quod quidem hæc natio non nuper facere cœpit, ſed quod iam olim facere inſtituit, nūquam facere deſinit, ut nec mirū, nec iniquum uideri debeat, ſi eueniat, quod Ieſus Nazarenus futurū prædixit, uidelicet ut hoc templum, quo gloriamini, utq; hæc ciuitas in qua regnatis, ut ſacerdotiū, ut lex, quibus abutimini ad quæſtū & gloriam ueſtram, à uobis auferatur, atq; hæc gloria transferatur ad eos, qui per fidem euangelicam pure deum colunt, ac legem ſpiritualiter obſeruant, ſeq; ipſos præbēt templum uiuum ac ſanctū ſpiritui ſancto. Huc quum tot modis deus maiores noſtros prouocauerit, tamen ſemper ſpretus eſt ab hoc rebelli & pertinaci populo. Vt enim à primo gentis huius patriarcha repetā, cuius obediētiam utinam imitarentur hi, qui ſe iactant filios eius: Deus, cui debetur omnis gloria, quemq; nos uobiſcum pie colimus, olim apparuit patriarchæ noſtro Abrahæ, quū eſſet in Meſopotamia, prius quàm

quàm cõmoraretur in Charram, & dixit ad illum, Exi de terra tua & cognatione tua, & ueni in terrã, quam monſtrauero tibi. Ille obtẽperans iuſsis dei, egreſſus eſt è terra Chaldæorum, & habitare cœpit in Charrã, uelut per occaſionẽ longius emigraturus. Rurſum hinc trãſtulit illum deus in hanc terrã, quã uos nũc incolitis, idq; mortuo patre illius Thare, ob cuius ſenectutem diſtulerat emigrationẽ. Tranſtulit autem, ut hoſpitem ac peregrinũ, nullã illi tribuens hic hæreditatem, adeo, ut ne pedis quidem ueſtigiũ in ea poßideret, niſi precio redẽptũ: ſed pollicitus eſt deus ſe daturũ huius terræ poſſeßionem poſteris illius poſt eius obitum, quum id temporis Abraham nõ haberet filium. Id quum uideretur incredibile, tamẽ & Abraham credidit, & deus præſtitit, quemadmodum & in cæteris, quæ prædixit deus, repertus eſt uerax. Sic enim tũ illi loquutus eſt, Erit ſemen tuum peregrinũ in terra aliena, & gentes, apud quas peregrinabuntur poſteri tui, ſubijciẽt illos in ſeruitutem, & inclementer tractabunt illos annis quadringentis triginta. Tandem eripiam illos à ſeruitute, ac gentẽ cuicunq; ſeruierint, ego iudicabo & ulciſcar, dicit dominus. Deinde liberi à ſeruitute hominũ, ſeruient mihi in loco hoc. Quoq; ſibi magis aſſereret populũ ſuũ, dedit Abrahæ uelut ſignaculum fœderis, circunciſionem. Atq; ita fiſus dei promißis, genuit Iſaac: ac memor pacti ſui, circuncidit puerum die à natiuitate octauo. Iſaac rurſum circuncidit Iacob, Iacob duodecim filios ſuos noſtri generis patriarchas. Inter hos erãt, qui parũ memores diuini fœderis, inuidia moti, hoc moliti sũt aduerſus fratrẽ ſuum Ioſeph, quod illorum poſteri moliti ſunt aduerſus Ieſum Nazaræum. Abiecerant eum in ciſternam, mox uendiderũt illũ negotiatoribus, à quibus perductus eſt in

Aegyptũ. Sed quemadmodũ deus ſuſcitauit occiſum, & euexit deiectum Ieſum, ita tũ eripuit Ioſeph ex omnibus afflictionibus ſuis, effecitq; ut moribus & ſapientia diuinandi gratioſus eſſet apud Pharaonem regem Aegypti, adeo ut præfecerit eum toti Aegypto domuiq; ſuæ. Cæterum oborta eſt fames per uniuerſam Aegyptum & Chanaam, & grauis afflictio, adeo ut patres noſtri non inuenirent quod ederent. Iacob autem ubi cognouiſſet in Aegypto copiã eſſe frumenti, miſit eò patres noſtros, ut inde adferrent frumentum. Vbi uero illos iterum eadem de cauſa miſiſſet illuc, Ioſeph agnitus eſt à fratribus ſuis. Ea res innotuit & Pharaoni, quòd Hebræus eſſet, & patrem ac fratres undecim haberet uiuos. Ioſeph itaq; accerſiuit Iacob patrem ſuum, totamq; cognationem ſuam in Aegyptum, ne quid illis deeſſet. Erant autem numero LXXV. Iacob itaq; commigrauit in Aegyptum, ac defunctus eſt ipſe cum duodecim filijs ſuis patribus noſtris, conditiq; ſunt in ſepulchro, quod emercatus fuerat Abraham centum ſiclis argẽti à filijs Emor, qui fuit filius Sichem. Nullus horum adhuc quicquã poßedit de terra promißa poſteris Abrahæ. Quum autem iam inſtaret tẽpus, quo deus præſtaturus erat, quod promiſerat Abrahæ, creuit populus Hebræorum & multiplicatus eſt in Aegypto, donec mortuo Pharaone ſuccederet alius rex, apud quem non eſſet perinde gratioſus Ioſeph. Hic metuens ne plus ſatis increſceret Hebræorum populus, arte opprimens genus noſtrum, afflixit patres noſtros, edicto ſubmonitis obſtetricibus, ut maſculos infantes exponerẽt, ne poſſent uiuere. Hoc tẽpore natus eſt Moſes, aduerſus quem iſti falsò me prædicãt protuliſſe blaſphemiam. Is fuit gratus deo, qui non paſſus eſt illum perire, ſed furtim enutritus eſt tribus

bus menſibus in domo patris ſui. Cæterum ob metum edicti regij expoſitus eſt in Nilum in fiſcella lita bitumine, forte ſuſtulit illum filia Pharaonis capta infantis elegantia,ac filij loco nutriuit eũ domi ſuæ. Moſes igitur habitus pro Aegyptio , ac primis annis inſtitutus eſt in omni ſapientia Aegyptiorum,eratq́; potens tũ factis,tũ dictis. Porrò quũ iam peregiſſet annũ quadrageſimũ, uenit illi in mẽtem,ut inuiſeret fratres ſuos Iſraël. Spirabat enim charitatem erga genus ſuũ.Inter hos uerſans,quum uidiſſet Iſraëlitam quendã affici iniuria ab Aegyptio, iam tũ boni ducis indolem exerens,ultus eſt Hebræi cauſam, interfecto Aegyptio. Exiſtimabat autem hoc Hebræis iam innotuiſſe, quòd deus per iſtum ſtatuiſſet ſeruare populũ ſuum, exemptum à ſeruitute Pharaonis. Atq; hic Moſes Ieſu Nazaræni figuram gerebat,quem deus uere delegit redimendis omnibus à ſeruitute peccatorum. Cæterum quemadmodum hæc Iſraëlitæ non intellexerunt in Ieſu, ita nec tum in Moſe intellexerunt. Poſtero die rurſus inuiſens ſuos,offendit duos Iſraëlitas inter ſe litigãtes, ac dirempta pugna redigere conatus eſt eos in concordiã,dicens: Quid facitis ò uiri? Quum fratres ſitis, & eiuſdem gentis,quur alter lædit alterum? Is autẽ,qui faciebat iniuriam proximo,repulit pacificatorem,dicẽs:Quid tu te inſeris cauſæ noſtræ?Quis te conſtituit principem ac iudicem ſuper nos?Num me quoq; uis interficere,quemadmodum heri interfeciſti Aegyptium? Hic ſtatim inuentus eſt inter Iſraëlitas,qui rebellaret Moſi,quũ is hæc afflatu ſpiritus faceret.Hoc audito, Moſes, ſentiens rem non eſſe clàm,ſibi metuẽs ab Aegyptijs,fugit in terram Madiã, ubi genuit filios duos.Rurſus poſt annos quadraginta apparuit Moſi angelus domini in deſerto montis Sina

è rubo,qui uidebatur conflagrare. Hoc *ſpectaculo ſtupe factus* Moſes *tẽtauit accedere propius, ut uideret qd hoc eſſet rei.Sed uetuit illum uox domini,ſonãs è rubo:*Ego, *inquit, ſum deus patrum ueſtrorum, deus* Abraham *& deus* Iſaac,*et deus* Iacob.Hoc *audito nomine tremefactus eſt* Moſes,*nec audebat propius inſpicere.*Tum *dominus: Solue calciamẽta pedum tuorum.Siquidem locus, in quo ſtas,terra ſancta eſt.*Paruit Moſes *domino.*Tum *ille perge loqui:* Etiam *atq; etiam uidi afflictionem populi, qui eſt in* Aegypto,*ac gemitum meorum audiui.*Eo *q; miſertus deſcendi,ut liberem eos.*Nunc *igitur ades,& hac gratia mittam te in* Aegyptum. *Animaduertite quàm nõ obſcure in* Moſe *deſignatus ſit* Ieſus Nazaraenus. Moſen *adhuc ignotũ negarat populus* Iſraeliticus,*dicens:* Quis *te conſtituit principem & iudicem ſuper nos?*Itidem *audiuit* Ieſus *à noſtris:*In *qua poteſtate hæc facis, & quis tibi dedit hanc poteſtatem?*Nondum *enim nouerant, quòd tunc deus miſertus gentis noſtræ, miſit ducem ac principem libertatis,& autorem uitæ æternæ.* Ac Moſen *quidem à ſuis contemptum,deus euexit,& conſtituit ducem, principem & liberatorem populi ſui.*Et *adfuit illi uirtus angeli, qui apparuerat ei de rubo flagrante.* Huius *ope populũ ſuũ eduxit ex* Aegypto, *editis multis prodigijs ac miraculis in terra* Aegypti,*mox in mari rubro,deinde & in deſerto per annos quadraginta.* Quod *fuit* Moſes *uni populo,hoc uere eſt* Ieſus Nazaraenus *omnibus ipſius ductũ ſequi uolentibus.* Iam *ne quis exiſtimet eos, qui prædicant* Ieſum Nazaraenum *aduerſari* Moſi, *hic ipſe* Moſes *uobis* Ieſum Nazaraenum *commendauit,tot retro ſeculis uenturũ promittens,quem nunc uidetis aduenisse.* Ait *autem:* Prophetam *uobis ſuſcitabit deus de fratribus*

ueſtris

ueſtris,ſimilem mei,ipſum audietis.Hic eſt,inquã,ille Moſes,qui quẽadmodum prius ſolus fuerat colloquutus cum angelo iuxta rubum,ita pòſt iam teſte multitudine collocutus eſt cum eodem in deſerto,in monte Sina,ac uiciſſim colloquutus eſt cũ maioribus noſtris, ad quos deferebat, quod audierat à domino. Acceperat enim ab eo legem, quæ uitam conferret obſeruantibus, ut eam nobis traderet. Tanta cum eſſet autoritas Moſi, tamen patres noſtri noluerunt obedire illi,ſed repulerũt eũ:& obliti à quàm miſera ſeruitute fuiſſent liberati, conceperunt animo deſideriũ Aegypti, ut relicto duce ſalutifero & redẽptore, ſpreta lege uiuifica,redirent ad mores idololatrarũ.Itaq; colloquente Moſe cum angelo, dicunt Aaron: Fac nobis deos,qui præcedant nos. Nam Moſi iſti, qui nos eduxit è terra Aegypti,neſcimus quid acciderit. Moxq́; ad exẽplum Aegyptiorum,qui bouem Apin adorant, fecerunt ſibi uitulum ex auro conflatilem, atq; huic exanimi deo immolarunt hoſtias,ſpreto deo uiuente,cuius miſericordia ſeruitutem effugerãt, & in tam impio facinore,quaſi re bene geſta,ſaltabant,& epulabantur,auerſantes deum uerum,qui condidit uniuerſa,& exultantes in dijs mutis, quos ipſi ſibi ſuis manibus fecerant. His rebus offenſus deus, auertit ſeſe uiciſſim ab illis, & paſſus eſt illos obſequi animo ſuo,ut tandem exemplo gentium,colerent iam non unum deum,ſed totam cœli militiam,Solem,Lunam, Stellas,Martem,Mercurium,Venerem, Saturnũ, quibus impiæ fabulæ diuinitatem tribuunt, quum ſint corpora à deo condita ut ſeruiant uſibus hominũ.Non poteſt negari quod loquor. Nimirũ hoc eſt,quod ſtomachatur deus per Amos prophetã dicens:Nũquid uictimas & hoſtias obtuliſtis mihi annis quadraginta in deſerto domus Iſraël? At

pro tēplo dei amplexi eſtis tabernaculum Moloch, id eſt idolum Ammonitarum, ac ſidus dei ueſtri Rhempham, is eſt Lucifer, ſiue Venus, quam colunt Saraceni. Hæc muta ſimulacra uobis finxiſtis ut adoraretis, contēpto uiuo ue roq; deo, qui ſolus condidit uniuerſa. Quoniam autem in his eſt animus ueſter, transferam uos in Babylonē, ut denuo ſeruiatis idololatris. Arbitror ſatis eſſe demōſtratū, nos nec blaſphemos eſſe in deum, quem pure colimus, nec in Moſen, cuius prophetiā amplectimur, ſed illos potius, qui ueſtigia maiorum imitantes, & deum contempſerunt olim in Moſe, & utrunq; hodie contemnunt in Ieſu Nazareno. Aduerſus legem autē nos nequaquam blaſphemi ſumus, qui, quem lex deſignauit, quem prophetæ omnes promiſerunt, amplectimur: ſed illi potius, qui patrum impiorum ingreßi ueſtigijs, à quibus contempta eſt lex per Moſen lata, nunc aſpernantur legem euangelicam, quam omnibus tulit Ieſus Nazarænus, quæ Moſi legem nō abrogat, ſed perficit. Nunc de templo, in quod dicor fuiſſe blaſphemus, paucis accipite. Scio & templum hoc iuſſu dei ædificatum, ut eßet figura tēpli ſanctioris, ac cederet meliori: quemadmodum templo ceßit tabernaculum teſtimonij, in quo erat arca fœderis, quam circunferebant patres noſtri in deſerto. Præſcripſerat enim deus, loquēs per Moſen, huius tabernaculi formam, ad quam eſſet ædificandum. Id amplexi ſunt patres noſtri, duce Ieſu, & inuexerunt in poſſeßionem gentium, quas expulit deus à facie patrum noſtrorū, uſq; ad tempora regis Dauid. Qui cum eſſet uir pius, & ob id deo gratus, petijt ab eo, ut pararet tabernaculum dignum deo Iacob. Solomon autem, quoniam pacificus erat, primus ædificauit illi tēplum hoc magnificū, de quo uos gloriamini, dicētes, Tēplum domini,

templum

templum domini, templum domini. Verum hoc templum nihil aliud eſt, quàm figura ueri tẽpli ſpiritualis, quod eſt eccleſia, quæ nunc ædificatur per Ieſum Nazarænũ regẽ ueſtrum, cuius typum gerebat Solomon. Deus enim quũ ſit ſpiritus, nõ habitat in ædificijs manu factis, nec circunſcribitur parietibus, qui immenſus eſt, & implet omnia. Nimirum hoc eſt, quod ipſe teſtificatur per prophetam Eſaiam loquens: Cœlum mihi ſedes eſt, terra autẽ ſcabellum pedum meorũ. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ? Non'ne manus mea fecit hæc omnia? Deus igitur qui condidit uniuerſa, prius in ſeipſo quietem habuit, antequã conderet omnia. Et ſi requieſcit, non requieſcit in ædificijs hominũ manu factis, quũ alioqui cœlum illi ſedes ſit, & terra ſcabellũ: ſed gaudet requieſcere in animis quietis & obtemperantibus ſpiritui ſancto. Itaq; qui pectus habet ſceleribus inquinatũ, is uiolat templũ dei. Qui negotium facesſit his, qui ſpiritui ſancto obtemperãt, ille uiolat templum domini. Quemadmodum autẽ non lædit Moſen, qui Ieſum illi præfert, nec uiolat legẽ ab eo latam, qui illi præfert Euangelium: ita nec templum hoc uiolat, qui præfert illi templum ſpirituale, quò magis delectatur deus. Aequum eſt enim, ut umbræ cedant ueritati, quæ nunc ſeſe profert in lucem. Par eſt, ut quod carnale eſt, cedat ſpiritualibus. Nimirum hæc eſt immutabilis dei uoluntas, & huius rei gratia miſit unicum filium ſuum in terras, miſit ſpiritum ſanctũ, ut ad omnes gẽtes permanaret lux ueritatis euangelicæ. Vos autem mordicus tuẽtes, quod carnale eſt, rebelles eſtis ſpiritui dei, qui uos iam olim dixit duræ ceruicis populum. Et uobis uidemini Iſraëlitæ ac filij Abrahæ, quòd præputij pelliculam habetis circunciſam, quum & cor

habeatis incircunciſum, & aures. Poſthac ueri ſunt filij Abrahæ qui cor habēt repurgatum ab impijs cupiditati bus, qui aures habent obedientes præceptis dei, ac repur gatas à craßitudine ſenſus carnalis, ut ſenſum ſpirituale̅ legis nō queant percipere. Quemadmodū autē patres ue ſtri ob craßitudinē mentis & aurium hebetudinē ſemper reſtiterūt ſpiritui ſancto: ita et uos nō degenerātes ab in= genio maiorū, nunc ſpiritū ſanctum oppugnare non deſi= ſtitis: pridē in Ieſu Nazaræno, quē ſuffixiſtis in crucem, nūc in apoſtolis illius. Moſi quoties rebellarūt patres ue= ſtri? Veſtros enim cur non dicam, quos imitamini? Quem prophetarū non ſunt perſequuti patres ueſtri? Nec affli= xerunt ſolū, uerumetiā occiderunt eos, qui prædixerunt. uobis uenturū iuſtum illū, per quē unum iuſtificarētur o= mnes. Odiſtis illos qui uenturū nunciabāt, & uenientem & omnia præſtantē, quæ illi prædixerāt, nō ſolū amplexi nō fuiſtis, ſed prodidiſtis illū in manus Pilati, & per hūc occidiſtis ſceleratius, q̃ ſi facinus manibus ueſtris per= egiſſetis. Atq; hæc omnia facitis prætextu defendēdæ le= gis, quū nec maiores ueſtri legē per angelos traditā ſer= uauerint: nec uos qui quē lex promiſit ac deſignauit, pri dem occideritis, nunc etiam occiſum perſequamini, uobis ipſis inuidentes ſalutis æternæ donum, quod offertur: & accerſentes exitium quod ſine cauſa imputatis nobis & Ieſu Nazaræno. Hæc oratio tam uera, tamq; libera, uehe menter concitauit animos omnium, qui erant in concilio, adeo, ut rumperētur illorum corda, ac dentibus ſtriderēt in illum. Stephanus autem nihil iſtis cōmouebatur, nimi= rum plenus ſancto ſpiritu, ſed ad extrema perferēda pa= ratus, iuxta Ieſu Chriſti exemplum intendit oculos in cœ lum, unde præſidium omne petendū eſt Chriſtianis. Mox

aduer

aduerſus futurũ certamen corroboratur egregius athle-ta. Diducit ſe cœlum,uidet maieſtatem dei, & Ieſum quẽ profitebatur ſtantem à dextris dei. Nec hoc tacuit apud impiam multitudinem. Non enim oportet ob hominum maliciam ſupprimere dei gloriam. Ecce,inquit,uideo cœlos apertos,& filium hominis ſtantẽ à dextris maieſtatis diuinæ. Hic operæprecium eſt conſiderare formam huius iudicij. Erãt propoſita crimina. Reſponſum eſt ad omnia. A iuuene producta ſunt teſtimonia legis & prophetarũ. Solidis ratiõibus euicta res eſt. Nihil dictũ eſt de deo,niſi pie: nihil de Moſe,niſi honorifice: nihil de lege,niſi iuxta legis ſententiam: nihil de templo contumelioſe. Et tamen illi diſrũpuntur ira, & furẽtium more frendent dẽtibus. Adeo nõ ferunt imminui gloriam ſuam,& prædicari gloriam eius, cuius unius gloriam uult deus apud homines prædicari. Si Moſen, aut Abraham extuliſſet, tuliſſent: Ieſum uiuere, Ieſum ſtare à dextris dei iuxta uaticinium Dauid, nõ ferunt, ſed prorſus iam in rabiẽ uerſi, aduerſus ſermonem tam ſalutiferum obturãt aures ſuas, & inſanis uociferationibus magno conſenſu omnes impetum fecerunt in Stephanum, Iam'que ueluti conuictum damnatumq; blaſphemiæ, eijciũt extra ciuitatem, hac tantum in parte memores legis Moſaicæ, atq; illic eum lapidabãt. Teſtes uerò ceu uictores, quorum partes erant iuxta Moſi præſcriptum, auſpicari lapidationem, quo eſſent ad carnificinam expeditiores, depoſuerunt ueſtes ſuas apud adoleſcentem, cui nomen erat Saulus, qui tum adhuc per ignorantiã ac patriæ legis ſtudio fauebat impiæ cauſæ. Mox lapidare cœperunt Stephanũ, non reluctantem, non conuitiantem, ſed eum quem uiderat inuocantem, ac dicentem: Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum.

Agnoſcis Ieſu diſcipulum. Sic enim ille in cruce: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Deinde uolātibus undiq; ſaxis, flexis humi genibus, magna uoce, magnoq́; affectu clamauit dicens: Domine ne imputes hoc illis in peccatum, neſciunt enim quid faciunt. Quàm bene dominum ſuum expreßit famulus. Hæc erat extrema uox moriētis, poſtquā obdormijt in domino: in quo quiſquis moritur, nō moritur, ſed obdormiſcit, poſt placidam quietē ad immortalitatē reuicturus. Hoc affectu decet mori, quotquot uere Chriſtiani ſunt. Itaq; Stephanus ſuo reſpōdēs nomini, primus omnium martyrij coronā meruit, & euangelici ſacrificij primitias obtulit domino.

CAPVT VIII.

ERant in ea multitudine, quibus nondum erat perſuaſum, Ieſum eſſe filiū dei, atq; hic error aliqua ex parte criminis atrocitatem eleuabat, licet eos non excuſaret ab homicidio, quòd excæcati ſuis cupiditatibus, ulciſci maluerūt, quàm diſcere ueritatē. Nulli tamen minus excuſabiles, quàm pōtifices, ſcribæ & phariſæi. Erāt rurſus, qui ſimpliciter errabant, credētes ſe ſacrificium gratum offerre deo, quòd eos qui legē à deo traditam conarentur ſubuertere, tollerent è medio. Cæterum euangelica charitas excuſat ea quoq;, quæ non poſſunt excuſari. Inter eos autem, qui citra maliciam errabant, erat Saulus Tarſenſis, adoleſcens Moſaicæ legis ſtudioſus, qui pòſt ex lupo factus eſt ouis, ex perſequutore ſæuißimo factus eſt acerrimus aſſertor euangelicæ libertatis. Atque ipſe quidem tum nullos lapides coniecit in Stephanum, uerum aſſenſus eſt his qui Stephanum damnarant ac lapidarant: atque hoc animo ſeruauit illorum ueſtimenta, ut in multorum lapidantium manibus eſſet unus. Nec

unius

unius morte cõtenta fuit Iudæorum malicia, ſed mox inges perſequutio oborta eſt aduerſus eccleſiam, quæ erat Hieroſolymis, ſic ut omnes per uarias Iudææ et Samariæ regiones alius aliò diſpergerẽtur, præter duodecim apoſtolos, qui cæteris animi robore præſtabant, nec in hos quicquam licebat Iudæorum maliciæ, quemadmodũ nec in alios, niſi permiſſu domini Ieſu. Permiſerat hoc dominus Ieſus, ut urgente perſequutore fugerent de ciuitate in ciuitatem. Nec erat iſtud tam formidinis diſcipulorum, quàm diuinæ diſpenſationis, ut ueluti late ſparſis ſeminibus, cito proueniret copioſa meßis euangelicæ profeßionis. Soli duodecim apoſtoli, ueluti paſtores, non ceſſerũt huic tempeſtati, ſed conſtantibus animis perſeuerarunt Hieroſolymæ. Porrò Stephanum extinctum curarunt humandum uiri quidam pietatis cultores, quòd intelligerẽt illum præter meritum per ſubornatos teſtes oppreſſum. Hoc ſtudio Ioſeph & Nicodemus curarunt funus domini Ieſu. Stephani uero mors iuxta Iudæorum morẽ ingenti bonorum luctu planctuq; celebrata eſt. Nam apud Chriſtianos mors pro Chriſti gloria oppetentium plauſibilis eſt ac triumphalis: & ſi quid eſt ibi lacrymarum, nõ impẽditur ei, qui mortuus eſt, ſed uel occiſoribus ſibi gehennã accerſentibus, uel gregi neceſſario paſtore deſtituto. In hac tẽpeſtate Saulus, qui in lapidatione Stephani zeli ſui ſpecimen aliquod dederat, magno odio concepto in Chriſtianos, nõ aliter quàm lupus famelicus laniat ac diſſipat gregem ouiũ, ita cœpit deuaſtare eccleſiã dei, perſequens fugitantes, inquirens latitantes, obambulas per ſingulas domos, & ubicũq; ſenſiſſet eſſe, qui Ieſum Chriſtũ profiteretur, irruebat, uiros pariter ac mulieres pertrahens in carcerem, uidelicet ſæuior ipſis ſacerdotibus

&

& ſcribis, quorũ nullus adhuc negotiũ exhibuerat ſexui muliebri. Id *agebat iuuenis pio quidem affectu, ſed peruerſo iudicio.* Et *ideo ſæuitiam illius dominus tẽperabat, ne cuius ſanguine contaminaretur. Dũ hæc aguntur* Hieroſolymis, *ij, qui diſperſi fuerant, quanquam metus aliun de aliò propellebat, tamen non tacebant* Ieſum Nazaræ*num, ſed peragrabant* Iudæam *paßim ſemina quædã iaciẽtes ſermonis euangelici, qua de cauſa dominus eos diſ ſipari paſſus fuerat.* Inter *quos erat* Philippus, *è ſeptem diaconis unus, ordine proximus* Stephano. Is *profugus* Hieroſolyma, *deſcendit in ciuitatem* Samariæ, *quæ eadẽ* Sebaſte *dicta eſt.* Peruenerat *eòdem & antè rumor quidã de* Ieſu Nazaræno, *de quo* Philippus *cætera prædicabat, quomodo crucifixus eſſet, ac tertio die reuixiſſet, deinde per dies quadraginta uerſatus cum diſcipulis aſcendiſſet in cœlum, atq; inde miſiſſet ſuis diſcipulis ſpiritum ſanctum, poſthac omnibus paratam eſſe ſalutẽ, qui crederent in nomine illius.* Populus *autem* Samaritanorum *(nam à populo ſemper eſt primus* Euangelij *prouentus) magno animorum conſenſu intendebat ijs, quæ narrabantur à* Philippo. Erat *enim oratio fauorabilis, quæ pollicebatur omnibus ſalutem, tũ autem dictis fidem adſtruebãt miracula, quæ multa per* Philippũ *edebantur.* E' *multis enim, qui poßidebantur ab impuris ſpiritibus, ad inuocationẽ nominis* Ieſu, *dæmones exibant, magna cum uociferatione declarantes ſeſe non exire ſponte, ſed compulſos uirtute ſalutiferi nominis.* Quin *& paralytici cõplures et claudi ſanitatem ſunt aſſequuti.* Has *ob res ingens gaudiũ ortum eſt publicitus in ea ciuitate.* Quo *longius proceditur ab* Hieroſolyma, *quoq; propius acceditur ad gentes, hoc uberior eſt euãgelici ſeminis prouẽtus.* Vide *quãtũ profecerit*

ſecerit Iudæorũ ſæuitia. Philippus ex diacono factus eſt apoſtolus, & pro paucis Hieroſolymitis, totæ ciuitates amplectuntur doctrinã euangelicã. Grauior autem eccleſiæ pernicies ab his qui ſe iungunt eccleſiæ non ſyncero animo, quàm ab his qui palàm eccleſiam perſequũtur. Et huius rei nobis editum eſt exẽplum, quo magis caueamus lupos ouilla pelle tectos. Erat apud Samaritas uir quidã nomine Simõ, impoſtor & præſtigiarũ artifex, qui prius quàm eò ueniret Philippus, magicam artẽ exercuerat in ea ciuitate, ac ſimulatis miraculis prodigijsq; demẽtarat Samariæ populũ, alioqui ſuperſtitioſum, & ad dæmonũ præſtigia propenſum: is fucis ſe uenditabat apud ſimplicẽ ac ſuperſtitioſe credulum populum, iactans ſeſe magnũ quempiam eſſe prophetam, cui auſcultabant omnes à minimo uſq; ad maximũ. Nihil autem ſecerat in nomine Ieſu, & ideo ſtupefacti prodigijs, quæ ille uel præſtigijs ſimulabat, uel dæmonũ auxilio patrabat, dicebãt: Iſte eſt uirtus dei, quæ uocatur magna. Fuerat apud illos multo tẽpore uerſatus, diuq; dementauerat illos ſuis magicis artibus: & ideo parata iam apud omnes autoritate, pleriq; credebãt his quæ docebat. Ille ubi uidit in Philippo præſentiorem uirtutem edendi uera miracula per inuocationẽ nominis Ieſu, ac Samaritarũ populũ ab ipſo alienatũ credidiſſe Philippo, qui lætum nuncium omnibus adferebat de regno dei, deq; nomine Ieſu Chriſti, nihil magnifice de ſe prædicãs, quemadmodum ſecerat Simon, ſed Ieſu gloriã miraculis illuſtrãs, ſed omnibus ſalutẽ promittẽs, qui accepto baptiſmo nomẽ illud profiterẽtur: uideretq; plurimos, tum uiros, tum mulieres baptiſmum accipere, tandẽ fidẽ euangelicã amplexus eſt & ipſe Simon, & accepto baptiſmo, cœpit adhærere Philippo, non tã amore

Ieſu,

Ieſu, quàm auiditate laudis & gloriæ. Magicarum enim artiũ peritiſſimus, perſpiciebat in Philippo, nihil agi ſimilibus fucis. Proinde quum cerneret per illum quædam edi non leuia miracula, qualia ſunt ferè magorũ, ut draco uolitet, aut ſerpat culmus, ſed uerbo eiici dæmones, uerbo ſanari paraliticos: uehemẽter ſtupefactus admirabatur, quanã arte aut uirtute fierent iſta. Cæterũ ubi rumor iam pertuliſſet Hieroſolymam ad apoſtolos, qui ibi reſederãt, Samariam per Philippum amplexam eſſe ſermonẽ euãgelicum, gentẽ craſſam, nec omnino puram ab idololatria, uehementer gauiſi, miſerunt ad illos apoſtolorum præcipuos, Petrũ & Ioannem, ut per hos cõprobaretur & abſolueretur quod per Philippũ erat cœptũ. Qui cum eò ueniſſent, didiciſſentq́;, quòd plurimi per Philippum eſſẽt baptizati, gratias egerũt deo. Philippus autẽ, quiq́; cũ illo erant, rogauerũt apoſtolos pro illis, ut acciperent ſpiritum ſanctũ, & qui per baptiſmũ iam eſſent à peccatis purgati, copioſius etiam dei donũ acciperent, quemad modum acceperant illi, qui primi in cœnaculo ſpiritũ ſanctum acceperant. Nondum enim in quenquam illorũ uenerat, ſed baptizati tantum erant in nomine domini Ieſu. Erat hæc poteſtas diaconis delegata, ſed impoſitio manuum, per quam cõferebatur ſpiritus ſanctus, ſolis apoſtolis & horũ uicarijs ſeruabatur. Tum apoſtoli ut erãt rogati, imponebant illis manus, & ſigno uiſibili accipiebãt ſpiritum ſanctum, qui uigorem igneũ addebat animis, ac linguas cœleſti facũdia locupletabat. Id ubi uidiſſet Simõ ille nuper ex malomago factus nihilo melior Chriſtianus, quòd apoſtoli per impoſitionẽ manuũ cõferrent cœleſte donũ, ne quid ſibi deeſſet ad oſtentationẽ & quæſtũ, obtulit eis pecuniã, dicens: Date & mihi poteſtatẽ iſtam, ut

cuicunq;

cuicunq; impoſuero manus, accipiat ſpiritum ſanctũ. Exiſtimabat magus, apud omnes omnia poſſe pecuniam: nec ignorans oportere facere ſumptum, qui quærit lucrum: mercari uult, quod pluris reuendat. Atq; hic rurſus aliud ſeminarium exitij grauis in eccleſia. Ananias & Sapphira dederant pœnas ſimulationis. Erat & hoc exemplum ſtatim acriter repellẽdum, quod ſi recipiatur, Chriſtianæ pietatis ſynceritatem penitus eſſet ſubuerſurũ. Petrus igitur cæteris omnibus commonſtrans, quid epiſcopis aduerſus Simonis imitatores ſit faciendum, reſpõdit: Satius eſt, ut iſta tua pecunia, qua perdere ſtudes alios, pereat unà tecũ, qui iam tua ſponte perditiſſimus es, ut qui putes donum dei: quod ut ille nobis ex ſua benignitate gratuito largitur, ita uult ut alijs gratis impartiamus: redimi poſſe pecunia. Cũ hoc negocio, quod ex ſimplici erga deum fiducia geritur, nullum eſſe poteſt tibi conſortium, aut communicatio nobiſcum. Quamuis enim aqua tinctũ eſt corpus tuum, tamen cor tuum nõ eſt rectũ coram deo. Quòd ſi perſeueraris in iſta malicia, nihil tibi profuerit baptiſmus. Proinde pœniteat iſtius maliciæ tuæ, ac deprecare deum, ut ſi quà fieri poſſit, remittatur tibi tam enorme crimen, nondum quidem opere patratum, ſed tamen ita conceptum animo, ut per te nõ ſteterit, quo minus patraris, & omnium pernicioſiſſimum exemplum in eccleſiam dei induxeris. Puris ac ſynceris animis donum mitiſſimi ſpiritus cõmittitur. Te uero perſpicio cor habere minime ſyncerũ, ſed amaro felle quæſtus et ambitionis infectũ eſt, & ob id iniquitatis uinculis obſtrictum. A' quibus ut abſoluaris, multis cum lacrymis eſt orandus deus, ne te feriat diuinæ iræ uindicta, quam tanto facinore prouocaſti. Hic Simon, metu territus potius, quàm facti pœnitentia du-

ſ F ctus,

ctus, dicit Petro: Vos potius pro me rogate dominum, ne quid eorum, quæ dixiſtis, accidat mihi. Vides duos Simones inter ſe compoſitos Theophile: in altero demõſtratũ eſt, quid ſit execrãdum: in altero, quid ſit imitandum. Hic igitur poſteaquam Petrus & Ioannes teſtimonio ſuo cõprobaſſent & conſummaſſent Philippi prædicationem, multaq; docuiſſent de his, quæ didicerant à domino Ieſu, reuerſi ſunt Hieroſolymã, atq; obiter multis uicis & oppidulis Samaritarum prædicabant Euangelium, nũquam non agentes, quod illis mandatum erat à domino. Oblata eſt & alia præda Philippo profectus euangelici ſitictiſſimo. Bonis enim benefaciendi datur occaſio. Nam angelus domini ſubmonuit illũ, dicens: Surge ac proficiſcere meridiẽ uerſus per uiã, quæ deducit ab Hieroſolymis Gazã. de uetere Gaza loquor, quæ nunc deſerta eſt, uicina mari. Paruit angelo Philippus, ac profectus eſt: ut agnoſcas alacritatem epiſcopo dignam, quoties ad Euangelium alliciendus eſt aliquis. Quemadmodũ autem in fabulis Choragus, ita hic angelus perſonarum exitiũ & occurſum tẽperat. Commodũ enim eodem tempore iter ingreſſus eſt uir quidam Eunuchus, corpore quidem exectus ac parum uir, ſed animo maſculo, gente Aethiops, cute nigra, ſed mox niueo agni immaculati uellere cõueſtiẽdus, ac natiuã pellem baptiſmi lauacro mutaturus, præfectus Candaces, Aethiopum reginæ, qui præpoſitus erat omnibus gazis eius. Audis gentem effœminatam luxu, planeq; dignam, quæ fœminæ pateretur imperium. Luxum alunt diuitiæ. Is profectus fuerat Hieroſolymam religionis gratia. Tanta enim erat templi celebritas, ut gentes etiam è longinquo eò ſe conferrent, ac dona ſecum deferrent. Hinc ſacerdotum ſtomachus in eos qui dicerent, hoc templum

aliq

aliquando demoliendum. Pius erat animus Eunuchi, ſed errabat, qui religionem quæreret in templo Iudæorũ, unde iam migratura eſſet ad gentes. Quum itaq; domum diuerteretur, ſedens in curru, nec hoc tempus fabulis aut ſomno dabat, ſed amore religionis legebat Eſaiã prophetã nobis oſtendens, ubi ſit quærendus Ieſus. Non enim in tẽplis latitat, ſed in ſacris libris. Hic ubi iam occurriſſet Philippus, rurſum ſubmonuit eum ſpiritus, dicens: Accede & adiunge te ad currũ iſtum. Quum accurriſſet ad currum Philippus, audiuit Eunuchum legentem Eſaiam prophetam, & mox agnoſcens religionis ſtudium, ait illi: Intelligis'ne quæ legis? Tum ille: Quînam poßim homo profanis negocijs deditus, niſi ſit, qui mihi ſenſum abſtruſum exponat prophetæ? Rogauitq; Philippum, ut conſcenderet currum, ſibiq; aßideret, quo commodius colloqui liceret. Conſcendit Philippus & aſſedit Eunucho. Hic mihi conſidera imaginem euangelici doctoris, & populi gentium auentis Chriſtum diſcere. Non poteſt autem nõ ingens eſſe profectus, ubi alter docendi auidus accurrit, alter diſcendi cupidus inuitat ad conſeſſum. Nihil hic agitur fortuitò, omnia moderatur ac tẽperat deus. Eunuchus imprudẽs in eũ prophetæ locũ inciderat, qui Ieſum Chriſtum depingebat. Erat autẽ hic: Tãquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus corã tondẽte ſe obmutuit, nec aperuit os ſuum. In humilitate iudicium eius ſublatũ eſt, generationem eius quis enarrabit? Quoniã tollitur de terra uita eius. Hunc locum quũ Philippus relegiſſet Eunucho, ille magis etiam accenſus auiditate cognoſcendi, de quo propheta loqueretur, ait: Obſecro te, de quo propheta hoc dicit, de ſe, an de alio quopiam? Vide docilem Eunuchum. Audierat Eſaiam ipſum iuſſu Manaſſæ

regis ſectum lignea ſerra, nec ignorabat hoc habere prophetiam, ut quod de hoc aut illo dictum uideretur iuxta ſenſum hiſtoricum, frequenter ad alium pertineret iuxta ſenſum abſtruſiorem. Docilis *eſt autẽ, qui ſic interrogat.* Philippus *itaq; libẽter docturus auidum, aperuit os ſuũ, & exorſus ab hoc prophetæ loco, ſummam euangelicæ doctrinæ illi expoſuit:* Nimirum *quòd hic eſſet filius dei, per quẽ deus decreuerat, ac per prophetas ſuos promiſerat, ſe ſalutem daturũ omnibus, in illo fiduciam ſuã collocantibus, quodq; hac de cauſa uoluit illũ aſſumpto corpore humano, rurſum naſci ex* Maria *uirgine.* Porrò *quũ utraq; natiuitas ſit ineffabilis, ſiue quà ſine tempore ſemper naſcitur à patre, ſiue quà ſine uiri opera per opificiũ ſpiritus ſancti natus eſt de uirgine, ſic humanam naturam aſſumens, ut diuinam non amitteret: propheta id cernens ſpiritu, ſtupefactus dixit:* Generationem *eius quis enarrabit:* Deinde *quòd hic eſſet ille uerus agnus paſchalis, cuius morte pater deſtinarat nõ* Iſraëlitas *tantũ, uerumetiã uniuerſas nationes à ſeruitute peccatorum, & ab æterna morte liberare.* Et *ideo tradidit illũ in manus ſacerdotũ, ſcribarum, phariſæorum & primorum populi, per quos ductus eſt ad* Pilatum *præſidem, ut ab eo crucifigeretur.* Apud *hunc quoniam mori pro ſalute noſtra uoluit, nihil reſpondit, ut abſolueretur, ſed ouis in morẽ omnibus ludibrijs & afflictionibus ſemetipſum præbuit.* Celauit *enim illic magnitudinem ſuam, ac ſemet hominũ cauſa deiecit ad ſummam humilitatem.* Iudæi *uero nihil aliud eum eſſe, quàm quod uidebatur, rati, condemnarunt illũ, & ad mortẽ adegerũt.* Nimirũ *hoc eſt, qđ ait propheta:* In *humilitate iudiciũ illius ſublatũ eſt.* Condẽnatus *eſt innocẽs, qui olim ſublimis & excelſus rediens, iudicabit uiuos &*

mor

mortuos. Deus autem filium ſuum reuocauit ad uitam tertio die. Hinc quadraginta dies uiſibili & cõtrectabili corpore uerſatus in terris, & ſubinde ſeſe oſtendens diſcipulis: poſtremo uidẽtibus omnibus ſublatus eſt in cœlũ. Rurſus decimo ab aſcenſu die, miſit ſpiritũ ſanctum è cœlis, qui afflauit animos & linguas apoſtolorum, ut intrepide prædicarent Ieſum Nazarænum, ſalutis ac uitæ principẽ omnibus totius orbis gentibus, nõ per legẽ Moſi, ſed per fidem & baptiſmum. Nihil eſt horum quod nõ eſt in lege Moſi figuris deſignatum, quod non à prophetis prædictum, quod nõ ab ipſo Ieſu traditũ ac promiſſum. Hæc aliaq́; permulta, quum Eunucho diſſereret Philippus, ille forte uidet iuxta uiam fonticulum, & ait Philippo: Quur rem tantam proferimus? En adeſt aqua. Tu docuiſti: ego paratus ſum. Quæ res obſtat, quo minus ſtatim baptizer? Tum Philippus: Nihil obſtat, ſi modo credas his, quæ docui, ex toto corde. Hæc una ſtipulatio intercedit in baptiſmo. Tum Eunuchus alacriter reſpõdit: Credo Ieſum eſſe Chriſtum illum, à prophetis promiſſum, & filiũ dei, per quẽ omnibus offertur ſalus æterna. Mox Philippus iuſſit ſiſti currum. Superbum erat uehiculum, ac barbaræ reginæ præfecto dignũ. Sed deſcẽdat oportet, & omnibus ornamẽtis ſemet exuat, qui uelit eſſe baptiſmo dignus. Deſcendit uterq; in aquam, & Philippus baptizauit Eunuchum, pauper diuitem, humilis potentem, uir Eunuchum, Iudæus Aethiopem. Adeo nullus hic perſonæ reſpectus. Omnia cõueniunt, ſi conuenit fides, & cõſenſus in Ieſum Chriſtũ. A' baptiſmo nec Eunuchus eſt, nec Aethiops, ſed noua creatura. Cæterũ Philippus ſimul ac egreſſus eſt aquam, rapuit illũ ſpiritus domini, nec amplius uidit eũ Eunuchus, nec deſiderauit doctorẽ ſuũ, ſemel afflatus ſpiritu

ſancto per baptiſmum:ſed gaudij plenus, quòd didiciſſet Ieſum Chriſtum,perfecit iter ſuum, ut & apud Aethiopes ſuos Chriſti nomen prædicaret.Porrò angelus depoſuit Philippum in proxima ciuitate Aſoto,unde uenerat. Hinc profectus, ubicunq; occurreret uicus aut oppidum, prædicabat Euangelium,donec ueniret Cæſaream Palæſtinæ,ubi domicilium habebat.

CAPVT IX.

INter hæc, Sauli ſæuitia nonſeſe continebat intra muros urbis Hieroſolymitanæ, uerũ ubi perſpexit,per diſſipatos diſcipulos latius etiam ſpargi doctrinam euangelicam, magis ac magis ſpirans, iam non minas tantum ac carceres,ſed cædem & mortes aduerſus illos,adijt ſummũ pontificem,quo magis attereret eos,armatus autoritate: & petijt ab illo epiſtolas delegatorias,nõ ſolũ in ciuitates uicinas, in quibus iam exercuerat ſæuitiam ſuam, ſed uſq; ad Damaſcũ,procul ab Hieroſolymis diſsitam,Phœnices ciuitatem,ſcriptas ad ſynagogas Iudæorũ illic agẽtium, ut his ex autoritate ſummi pontificis opitulãtibus, quoſcunq; deprehendiſſet huius damnatæ hæreſeos, ſiue uiros ſiue mulieres, eos uinctos perduceret Hieruſalem. Hæc Saulus animo ſimplici moliebatur, iuxta domini dictum,arbitrans ſeſe gratum obſequium præſtare deo. Et ideo non paſſus eſt,illum innoxiorum ſanguine pollui,ſed è medio curſu ſæuitiæ reuocauit.Quum enim iam penè cõfecto itinere,non procul abeſſet à ciuitate Damaſco,ſubito circunfulſit illũ lux è cœlo, ac præ timore collapſus in terram, audiuit uocem dicentem ſibi: Saule, Saule, quur me perſequeris? Ille demiratus, quis nam eſſet ille ſublimis expoſtulator, tam'que potens, dubitans angelus'ne quiſpiam eſſet, an deus, timide reſpondit, Quis es domine?

hc? Tum ille: Ego ſum Ieſus ille Nazarænus, quem tu mortuum credis, quum uiuam ac regnem in cœlis. Meos autem diſcipulos, meum'que nomen perſequeris imprudens. Verum nihil agis. Durum tibi aduerſum ſtimulum iactare calces. Non enim reluctaris hominibus, ſed deo, cuius uoluntati nemo poteſt reſiſtere. Bis igitur peccas, & nihil profecturus, & tibi malum accerſiturus. Hac audita uoce, Saulus tremens ac ſtupefactus dixit: Domine quid me uis facere? Hæc uox erat ſimpliciter errantis, nõ per maliciam, ſed per ignorantiam. Tales docuiße ſat eſt. Sed expediebat deijci ſuperbum ac ferocem, terreri ſpirantem minas ac cædem, ut docilis fieret. Tũ dominus ad illum: Surge & ingredere ciuitatem. Ibi doceberis, quid tibi ſit faciendum. Sic percutit dominus, ut ſanet: ſic deijcit, ut erigat: ſic exoculat, ut illuminet. Sæuus ille præcipitatus eſt, nutis & ad obtemperandum paratus, iuſſus eſt ſurgere. Dum hæc ita geruntur, uiri, qui Saulum comitabantur in hoc itinere, ſtabant attoniti, audientes quidem uocem Paulo loquentis, cæterum neminem uidentes. Saulus autem recepto ſpiritu ſurrexit. Primus ad uirtutem gradus eſt, erigi. Et ecce rurſus aliud miraculum, quum oculos haberet apertos, nihil uidebat. Comites igitur manu ducebant illum in ciuitatem Damaſcum. Nec ſtatim admiſſus eſt ad donum ſpiritus ſancti, quo præſcriberetur exemplum poſteris, nõ cuiuis ſtatim imponẽdam eſſe manum, ſed ieiunio, precatione prius explorandos ac præparandos catechumenos. Quemadmodũ igitur apoſtoli decem dies ſederant Hieroſolymis, expectãtes ſpiritum ſanctum, ita Saulus Damaſci commoratus eſt triduum, nihil uidens oculis corporis, ſed interim illuſtrabantur oculi mentis: nihil comedens, ſed interim cœleſti doctrina ſa-

ginabatur animus. Erat *autē* Damaſci *diſcipulus quidā (ſic enim tum adhuc uocabātur qui recepiſſent doctrinā euangelicam)nomine* Ananias.Hunc *delegerat dominus, per quem* Paulū *impleret ſpiritu ſancto.* Itaq; *compellat hunc in ſomnis per uiſum,dicens:*Anania.Ille *cōtrà,mox intelligens à deo ſe uocari,reſpōdit:*Ecce *ego domine: ui delicet animum uere* Chriſtianū,*& ad omnia iuſſa prom ptum indicans.*Tum *dominus:*Surge, *& abi in uicū, qui uulgo dicitur,rectus, & quære in ædibus* Iudæ *quendam nomine* Saulū,*patria* Tarſenſem.Ecce *enim illic erat, am biens munificentiam noſtram.*Eodem *tēpore uiſus eſt &* Saulo *orāti uir quidam,dictus* Ananias,*domum ingredi, ſibiq; manus imponere,quo reciperet oculos.*Ita *dominus mutua uiſione utrunq; alteri præparauit.* Ananias *autem ad* Sauli *nomen, iam ob ſæuitiam in* Chriſtianos *celebre, territus reſpondit:*Domine,*ex multis audiui de uiro iſto, quātis malis afflixerit ſanctos tuos*Hieroſolymis,*nec his contentus, nunc huc etiam peruenit armatus pontificum ſummorū ſæuis diplomatis, ut in uincula cōijciat omnes, qui inuocant nomen tuum.* Rurſus *ad hæc dominus:* Scio: *lupum illum rapacē timetis oues.*Atqui *nihil eſt quod me= tuas.*Ego *enim lupum illum uerti in ouem manſuetiſſimā.* Proinde *fac intrepidus adeas.* Ego *enim illum mihi uelut organum inſigne delegi,ut uehat nomen meum apud gen tes,apud reges ac filios* Iſraël.Quod *hactenus fecit, non malicia,ſed zelo patriæ legis fecit.*Et *ſimpliciter errās iu dicio, ſpecimen præbuit, qualis propugnator ſit futurus* Euangelij *mei.*Hactenus *armatus pontificū bullis, minis, & uinculis, pugnauit aduerſus mei nominis profeſſores.* Poſthac *armatus meo ſpiritu,& accinctus gladio ſermo= nis euāgelici, lōge fortius belligerabitur aduerſus oſores*

mei

*mei nominis, pro cuius gloria multo ſæuiora perferret uo-
lens, quàm modo parabat uobis. His dictis animatus abijt
Ananias, & ingreſſus eſt ædes Iudæ. Saulum orantem re-
perit, cui imponens manum, ait: Saule frater, dominus Ie-
ſus, qui tibi apparuit in uia, quum huc uenires, miſit me
ad te, ut oculos recipias, & implearis ſpiritu ſancto. Vix
ea dixerat Ananias, ilico deciderunt ab oculis illius ceu
ſquamæ quædam, ac uiſum recepit. Moxq́; ſurgens bapti-
zatus eſt. Deinde ſumpto cibo corroboratus eſt. Sic exi-
mius ille dux euangelicus, & aliorum apoſtolorũ gloriã
obſcuraturus, per humilem diſcipulũ antè ſpiritũ ſanctũ
accepit, quàm baptiſmum. Nihil autẽ non ordine geritur
quod geritur iuſſu domini Ieſu, quẽ Paulus habuerat cate-
chiſtã. Sic enim tradiderat poteſtatẽ apoſtolis, ut nihilo
ſecius ſibi ſeruaret negocij totius ſummã autoritatẽ. Itaq;
Saulus repentè factus alius, uerſatus eſt dies aliquot cũ di-
ſcipulis qui erant Damaſci. Nec mora, Præuaricator mã-
datorum pontificis, eodem ſtatim in loco proſilire cœpit
ad munus à Chriſto delegatum. Et ingreſſus Synagogas
Iudæorum, palàm ac libere prædicabat, aſſeuerans Ieſum
Nazarænum eſſe filium dei, per quem unum ſalus omni-
bus offerretur, iuxta prophetarũ uaticinia. Iudæi uero qui
Sauli ſæuitiam in Chriſtianos rumore cognouerãt, gau-
dẽtes ſeſe talẽ habere Moſaicæ legis propugnatorẽ, quũ
audiſſent illum tãto ſtudio prædicantẽ nomen Ieſu Naza-
ræni, mirabantur quid homini accidiſſet, quòd ſubito fa-
ctus eſſet alius, dicẽtes inter ſeſe: Nõ'ne hic eſt ille Saulus,
qui dudũ modis omnibus oppugnabat Hieroſolymis eos,
qui inuocãt nomen hoc, cuius nũc præconẽ & buccinato-
rem agit, ac modo huc hoc animo profectus eſt, ut ſi quos
hic deprehenderet, uinctos adduceret ad ſummos pontifi-*

ces, illorum arbitrio plectendos? Quî factum eſt, ut tam ſubito Iudæum exuerit, & à Moſe deficiens, profeſſor factus ſit crucifixi? Paulus autē, iā enim hoc nomen illi magis congruebat, poſteaquam è turbulento factus eſt modeſtiæ paciſq; doctor, adeo nihil territus eſt iſtiuſmodi Iudæorum uocibus, ut in dies maiore collecto ſpiritus robore, confunderet ac perturbaret Iudæos habitantes Damaſci, conſtanterq́; aſſeuerans, ac ſcripturam teſtimonijs docens, Ieſum Nazarænum, quem antè per ignorantiā perſequutus eſſet, nunc prædicaret eſſe uerum Meſsiam orbi promiſſum, nec alium exoriturum unde ſperanda ſit Iudæis ſalus. Id quum Paulus complures dies auſus eſſet Damaſci, magno gaudio diſcipulorum, magno fremitu eorū, qui nondum crediderant, tandem Iudæi conſiliū inierunt, ut illum per inſidias interficerēt. O' nationem homicidā. Paulus diſputabat, docebat, & Iudæos legis ipſorum teſtimonijs, ueluti ſuo iugulabat gladio. Illi nihil habebant præter coniurata concilia, carceres, flagra, & mortes. Verum promiſerat hoc dominus ſuis, ne pilum quidem de capite illorum periturum, niſi permiſſu patris. Nōdum uenerat tempus ut interiret eximius ille bellator euangelicus: multa erāt illi pro Chriſti populo depugnāda prælia, frequenter periclitandum in acie, multæ regiones ac ciuitates ſacra doctrina ſubactæ, ſub iugū Chriſti uocādæ. Proinde uolēte deo, ſignificatum eſt Paulò, quòd Iudæi ſtruerent illi inſidias, adeò ut & noctu & interdiu aſſeruarent portas, ne quâ poſſet elabi, quin interficerēt eum. Ad hoc facinus abutebantur opera præfecti regis Aretæ, ut ſi parū proceſsiſſent inſidiæ clanculariæ, palàm ac ui tamē occideretur. Itaq; diſcipuli nolentes perire tam fortem propugnatorē, quanto minus ipſe ſibi metuebat, tanto digniorem

rem exiſtimabant qui ſeruaretur. Itaq; occultarunt illum, ac noctu ſportæ impoſitum, per funem demiſerunt eum è mœnibus. Sic nonnunquam fugiunt & ſtrenui duces, ut, iuxta prouerbium, iterum pugnare ualeant. Et ò mire uerſas in diuerſum rerum uices. Latitat ac fugitat, qui paulò antè minabundus perſequebatur: & Pauli uitæ conſulũt, quibus antè cædem machinabatur. Porrò quum ueniſſet Hieroſolymam, *ac ſeſe tentaret adiungere diſcipulis, quibus uetus ille* Saulus *nimium notus erat,* Paulus *nondũ innotuerat, metuebant omnes, uelut oues lupum, nõ credentes illi quòd eſſet diſcipulus, nimirum memores quanta ſeuitia ſolitus ſit perſequi gregẽ Chriſti. Suſpectas igitur habebant inſidias, ſub diſcipuli titulo latentes.* Barnabas *autem* Leuites, *de quo memorauimus antea, cui cognitũ erat, quod erat geſtum in* Paulo, *adducit illũ ad apoſtolos, quibus rem omnem expoſuit, quomodo proficiſcenti* Damaſcum *apparuiſſet dominus, & quomodo illi loquutus ſit, & quomodo repente uerſus in alium uirum, fortiter ac libere prædicaſſet* Euangeliũ *in nomine domini* Ieſu. *Gratulati ſunt apoſtoli, ſuoq; teſtimonio* Paulum *gregi commendarũt. Ita dies aliquãmultos uerſatus eſt* Hieroſolymæ, *conſuetudinem habens cũ apoſtolis ac diſcipulis, & illic libere profitens ac prædicans nomen domini, quod per errorẽ fuerat perſequutus: idq; nõ ſolum apud* Hieroſolymitas, *nihil ueritus apoſtatæ conuitium, quòd à põtificibus deſciuiſſet: uerumetiam gentibus, quæ* Hieroſolymæ *tum ob celebritatẽ urbis agebant, ac* Iudæis *apud* Græcos *natis prædicabat* Ieſum, *diſputãs cum illis, & ex ipſis legis teſtimonijs docẽs,* Ieſũ *eſſe ſeruatorẽ mũdi.* Illi *uero non tulerunt hanc libertatem, & aduerſus diſputatorem inuictum confugerunt ad ſolitum præſidium,*

quæ

quærentes uiam, qua Paulum interficerent. Sic diſputant homines Iudaici. Iamq; nihil formidanti ſtruebantur inſidiæ. Id ubi à fratribus eſſet intellectum, ne quid accideret quod nolebant, deduxerũt illum Cæſaream Philippi, quæ ciuitas eſt Phœnices, atq; hinc rurſus emiſerunt Tarſum in Ciliciã, ubi natus erat. Error ac circũactus Pauli, profectus eſt Euangelij. Interea mitiore iam facta tempeſtate perſequutionis, quæ fuerat orta, congregatio diſcipulorũ ſparſa per totam Iudæam, Galilæam, & Samariã, in quibus regionibus potiſſimum docuerat dominus, & in quibus primum iuſſerat prædicari ſermonem euangelicũ, ſatis tranquille agebat, mutua cõcordia ſeſe confirmãs, & neglectis hominum minis, atq; in dies augeſcens ædificabatur, uerſans cũ timore domini, & inter afflictiones malorum ſpiritus ſancti conſolatione replebatur. Hoc nimirũ erat, quod illis promiſerat dominus: In mũdo afflictionem habebitis, in me uero pacẽ & ſolatiũ. Accidit autẽ, ut dum Petrus, tanquã uigil ac ſtrenuus paſtor, peragrando regiones omnes, nunc hos, nunc illos inuiſeret, perueniret etiam ad ſanctos, qui habitabãt Lyddæ. Ea eſt littoralis ciuitas Palæſtinæ. Illic reperit hominem quendã nomine Aeneam, octo iam annis decumbentem in grabbato. Nam erat paralyticus. Petrus autem memor præcepti dominici, quo iuſſerat, ut in quãcunq; domũ ingreſſi fuiſſẽt, ſanarent ægrotos: nõ enim conuenit illic eſſe morbos corporum, ubi adſunt medici animorum: ait ille: Aenea ſanet te dominus Ieſus Chriſtus, ſurge et ſterne tibi ipſi. Ad hãc uocem ilico ſurrexit ſanus, & ſtrauit ſibi. Hoc erat argumentum plenæ ſanitatis. Vbi uiderunt eum uirtute nominis Ieſu ſubito ſanũ eſſe, qui tot annis decubuerat, quotquot habitabãt Lyddæ et Saronæ (id eſt oppidũ in littore, Lyd

re, Lyddæ uicinum)conuerſi ſunt & ipſi ad dominum,ac profeßi ſunt nomē domini Ieſu.Ita ſalus corporis uni reddita,multos pellexit ad ſalutem animorum.Rurſum Ioppæ erat diſcipula quædā nomine Tabitha, quæ Græce dicitur Dorcas,Latinè Caprea,ab oculorum acie ducto uocabulo.Hæc abundarat quum omni genere bonorum operum,tum præcipue charitatis officijs, quibus ſubleuabat egētes.Accidit autē,ut eodem tēpore,quo Petrus Lyddæ uerſabatur,ex morbo,quo laborabat,moreretur.Quum autem cadauer ex more lauiſſent,uncturi poſuerunt illud in cœnaculo. Quoniam autem Ioppe non procul aberat à Lydda,diſcipuliq; cognouiſſent,quòd illic eſſet Petrus, legarunt duos uiros ad illum,rogantes ne grauaretur uenire ad ipſos.Petrus nihil contatus uenit ad illos,boni paſtoris exemplum exhibens.Vbi ueniſſet in domum,duxerunt eum in cœnaculum,ut cōſpecto cadauere moueretur ad miſericordiā.Hic circunſtetere Petrum omnes uiduæ, quarum commendatio præcipua tum erat,neceßitatibus ſanctorum inſeruire. Addebant lacrymas, quas non tam fundebant defunctæ, quàm egenis, quos illa ſuis officijs ſolita eſt refocillare.Iam hoc ipſum erat orare,fudiſſe lacrymas.Non commemorant benefacta mortuæ,ſed oſtēdunt tunicas,aliasq; ueſtes,quas tegendis ſanctis parabat Dorcas.Benefaciendi ſtudium mors interruperat. Hic Petrus memor exēpli Ieſu, quū filiā archiſynagogæ ſuſcitaret,prius eiecta turba flētiū,iußit omnes exire foras. Nā uiduæ tantum flebāt.Fletus autē obſtat precationi:Simul ne ſexus infirmus cōmoueretur exurgēte cadauere,noluit quenquā adeſſe,ſed ſolus flexis genibus orabat.Nō enim ſemper adeſt uigor ſpiritus,per quem eduntur miracula. Is excitatur precatione,quēmadmodum & fides,ſine qua

null

nullum editur miraculum. Fuſis precibus & concepto ſpiritus robore, conuerſus eſt ad corpus, & ait: Tabitha ſurge. Ad hanc uocem illa uelut expergefacta, uidit Petrum. *Eo conſpecto reſedit. Petrus autẽ, porrecta illi manu, erexit illam iam uiuam & alacrem. Sic ad pietatem erigendi ſunt imbecilles. Orandus primum deus, ut illorum miſereatur. Deinde doctrina, increpatione, exhortatione compellandi ſunt. Poſtremo porrecta manu ad perfectiora ſubleuandi. Quumq́; Petrus reuocaſſet in cœnaculũ, quos exire iuſſerat, ſanctos & uiduas, qui & ipſi orantes expectabãt miſericordiam domini, exhibuit mulierem uiuam. Ea res uulgata eſt per uniuerſam ciuitatẽ* Ioppen, *ac multos pertraxit ad profeßionem nominis* Ieſu. *Nam hic eſt præcipuus miraculorũ fructus. Neq; enim alioqui magni refert, inter tot milia uiciβim naſcentium ac morientium, unum aut alterum in uitam reuocare, paulò pòſt tamẽ moriturũ. Hac occaſione factum eſt ut* Petrus *complures dies commoraretur* Ioppæ. *Vbi enim libentius agat piſcator hominum, quàm ubi magnus numerus confluit ad ſagenã? Diuerſabatur interea* Petrus *apoſtolorum princeps, tantisq́; miraculis clarus & pollens, apud opificem quendam coriarium, nomine Simonem.*

CAPVT X.

NOndum apoſtolorum quiſquam ad gentes diuerterat, ſed per occaſionem attractus eſt Aethiops Eunuchus. *Quibuſdam tamen ethnicis profuit, apoſtolis fuiſſe uicinos. Siquidem in Cæſarea, florentiβima Palæſtinæ ciuitate, quæ prius dicta Turris Stratonis, uir erat quidã nomine* Cornelius, *Centurio de cohorte, quæ dicitur* Italica. *Hic quanquam eſſet ex profeßione maiorum ethnicus, ex officio militaris, tamen uelut ambiens Chriſtianiſmum,*

pius

pius erat ac metuens deum. Qualis erat ipſe, talis erat & uniuerſa illius familia. Fit enim ferè, ut patrēfamiliâs imitetur reliqua domus. Duabus rebus potiſsimū declarabat animum Chriſtianiſmo dignum, multa munificentia ſubleuans egeſtatem plebeiorum, & aſsidua deprecatione ad dominum. Deum uerum agnoſcebat, hoc didicerat apud Iudæos uerſans. Sciebat huius fauorem potiſsimum conciliari, beneficijs in pauperes erogādis, & aſsiduitate precādi. Supererat ut habenti daretur. Is hora diei nona, quum oraret ſub cœnæ tempus, per uiſum manifeſte uidit angelum dei uenientem ad ſe, & nomine compellantem, quaſi probe notum, Corneli. Cornelius autem intuitus angelū, et ex ignotæ formæ maieſtate metu correptus, dixit: Quis es domine? Tum angelus: Non perierunt tuæ preces & eleemoſynæ, quibus hactenus ſolicitaſti diuinam miſericordiam. Quod enim in pauperes refocillādos collocaſti, hoc deus ſibi patitur imputari: & illorū nomine, qui gratiam referre non poſſunt, ipſe rependet præmium. Nequaquam igitur apud immemorem collocaſti tua beneficia, feciſti quod ille uoluit: ille uiciſsim tibi faciet, quod aſsiduis precibus flagitaſti. Audijt deus tuas preces, quoniam aures tuæ non fuerant ſurdæ pauperibus. Nunc igitur hoc agendum eſt abſque contatione, ut quod ſupereſt, perficiat in te deus ſuam munificentiam: Mitte uiros aliquot ad ciuitatem Ioppen, ac per eos accerſe Simonem quendam, apud mundum non ualde nobilem, apud deum pietate clarum, cui cognomen Petrus. Hic diuerſatur apud Simonem quendam Ioppenſem, arte coriarium, cuius domus eſt uicina mari. Ex hoc Petro diſces quid tibi ſit faciendum, ut ſaluus fias. Hæc loquutus angelus euanuit. Cornelius itaque ſtatim mittit duos è ſuis domeſticis,

ſimulq́;

ſimulq; militem ex his qui ſibi adhærebant, ſpectatæ pietatis ac fidei: neq; enim tota modo domus imitatrix erat religionis Cornelianæ, uerumetiã inter milites erant, qui ducis religionem imitarentur. His quum rem omnẽ expoſuiſſet de uiſione, iuſsit abire Ioppen. Hæc ueſperi ſunt acta. Poſtero uero die profecti ſunt legati Cornelij. Talis enim tum legatio non faſtidiebatur à ſummo eccleſiæ paſtore. Quũ autem iam non procul abeſſent à ciuitate Ioppe, commodum Petrus ex more aſcenderat in cœnaculũ orandi gratia ad horam ferme ſextam, circiter meridiem. Quum autem inter precandum eſuriret, uoluit ſumere cibum poſt longam inediam. Atq; interim dum paratur iuſſu Petri cibus, raptus eſt ſpiritu. Datur hoc potiſsimum orantibus & ieiunis. Saturis enim & oſcitantibus nõ reſerantur arcana dei. Vidit autem cœlum apertum, atque inde uas quoddam, ueluti linteum magnum, quatuor initijs alligatum, è cœlo demitti in terram. Nam in linteis olim apponebãtur cibi. In uaſe erat omne genus quadrupedum & ſerpentium, quæ uiuũt in terra, ac uolatilium, quæ uiuunt in aëre, immunda mundis admixta. Nimirum hic erat cibus Iudæis abominandus, ſed quem Ieſus eſuriebat, quum diſcipulis adferentibus cibum diceret, Ego cibum habeo comedendũ, quem uos neſcitis. Admirãte Petro quid hoc ſpectaculum ſibi uellet, ſonuit uox, quæ diceret illi: Surge Petre, macta & ueſcere. Quanquam autem dominus admonuerat ſuos, ut Euangelium impartirent omnibus gentibus, tamen quo facerẽt id cum maiore fiducia, denuo monitus eſt uiſione. Petrus itaq;, tãquã Iudæus, adhuc abhorrẽs à cibis lege uetitis, ait: Abſit domine, ut è talibus cibis ueſcar. Nã hactenus mihi ſeruata eſt religioſe maiorũ lex. Nec enim hactenus comedi quicquid profanum

num eſſet aut impurum. Ad id uox eadē, quæ prius ſonuerat, ita reſpõdit: Quod deus purificauit, tu homo ne dixeris impurum. Eadem uiſio quũ ſeſe ter exhibuiſſet ad certiorem fidem, mox uas receptũ eſt in cœlum. Petrus autē ad ſe reuerſus, dum hæſitabundus ſecũ expendit, quid ſibi uellet uiſio, ſomnium'ne eſſet, an ſignificatio diuinæ uolũtatis: ecce uiri illi quos legauerat Cornelius, ſtabāt ad oſtium Simonis coriarij, & euocato quopiam è famulis, rogabant an illic diuerſaretur aliquis Simon cognomẽto Petrus. Priuſquam autem id eſſet Petro nunciatum, eſſe qui quærerēt ipſum, ſed tantum apud ſeſe reputaret, quid ſibi uellet uiſio, dixit illi ſpiritus: uarijs enim modis deus loquitur ſanctis ſuis: Ecce uiri tres adſtant foribus, & quærunt te. Surge itaq; & deſcende, ac uade cũ illis nihil hæſitans. Nam à me miſſi ſunt. Et intelliges quid ſibi uelit uiſio de qua miraris. Deſcēdit Petrus, & uenit ad uiros, aitq;: Ecce ego ſum ille Simon Petrus quem quæritis. Qua gratia ueniſtis huc? Non iactat Petrus uiſionem ſuam, ſed exigit à gentibus confeßionem. Nec enim Euangelij gratia debet obtrudi faſtidiētibus, nec auidis negari. Tum illi: Cornelius Centurio quidē officio, ſed tamē uir integris moribus, ac metuens deum, ſpectatus ac probatus non tantum apud ſuos, uerũetiam teſtimonio totius Iudaicæ gētis, monitus eſt miraculo ſancti āgeli, qui illi apparuit, ut te accerſeret domũ ſuam, & audiret te præſcribētem quid eſſet faciendũ, ut ſalutē aſſequatur. Petrus intelligens cõſentire uiſiones, quidq; ſibi uellet illa ter audita uox, Quod deus purificauit, tu ne feceris impurũ: inuitauit illos ut ingrederētur. Erat enim ueſpera, & excepit illos hoſpitio. Hoc erat auſpicium commercij Iudæorũ, cum gētibus ad Euangelij conſortium ultrò ingerentibus ſeſe. Cæterum

apoſtolorum hac in re cunctatio proficiebat in hoc, quo non temere, ſed planè iuſſu dei factũ agnoſceretur, quòd gentes ad Euangelij gratiam admitterentur. Inuitat Cornelius, ſed angeli monitu. Deſcendit & occurrit Petrus, ſed uiſione monitus. Hinc auiditas euangelicæ gratiæ candidati, hinc alacritas & promptitudo ſitiẽtis ſalutem omnium gentium. Petrus itaq; poſtridie profectus eſt Cæſaream, comitantibus aliquot Chriſtianis ex ciuitate Ioppe, qui teſtes eorum eſſent, quæ gererẽtur. Siquidẽ præſagiebat illis animus neſcio quid lætæ rei futurũ. Cornelius interim auidus ſalutis, expectabat reditum ſuorum cum Petro, cõuocatis & cognatis ſuis, & amicis præcipuis, quo ſimul & factum hoc plures haberet teſtes, & beneficium ad plures diffunderetur. Iam uero quum Centurionis domum ingrederetur Petrus, Cornelius exhilaratus, honoris gratia obuiam proceßit, ac procumbẽs ad pedes eius, adorauit eum: neſcio quid maius homine ſentiens de illo. Sic oportet Chriſtũ uenerari in miniſtris ipſius, ſed ita ut ne dei gloria tribuatur homini. Petrus itaq; præbens exemplum, quàm oporteat Chriſti diſpenſatores abeſſe ab ambitione, quamq; nihil ſibi uindicare laudis ob hæc, quæ Chriſti uirtute & nomine gerũt, nõ paſſus eſt Centurionem proſtratum humi, ſed amplexus erexit illum, dicens: Surge, homo cũ homine loqueris. Iſthuc honoris deo tribue, cuius ego nihil aliud ſum quàm miniſter. Iamq; familiariter confabulantes, ſimul ingreßi ſunt. Vbi uentum eſt ad interiora domus, Petrus reperit illic multos congregatos. Iam hinc copioſioris fructus ſpes oſtẽſa eſt auaro paſtori. Vbi cõſediſſet igitur, ſic orſus eſt Petrus, orator euãgelicus, ſimul & comitum ſuorum occurrens offenſæ, & Centurionis familiæ fiduciam confirmans. Vos ſcitis non

eſſe

eſſe fas homini Iudæo, adiungere ſeſe in domeſticam conſuetudinem, aut etiam adire alienigenas, diuerſæ religionis & incircunciſos. Ego uero, quanquam Iudæus ſum, non ueritus ſum id facere, haudquaquam contempta gentis meæ religione & conſuetudine, ſed dei ſequutus autoritatem, qui mihi per uiſionem oſtēdit, non oportere quēquam hominem cuiuſcūq; nationis ſit, impurum aut abominandum ducere, quem deus non haberet pro impuro. Ille enim ſolus ſanctificat omnia. Itaq; dei iuſſu fretus, incontanter huc adueni, per uos accerſitus. Veſtrum igitur erit exponere, quam ob cauſam accerſiueritis me. Omnibus loquitur Petrus, ut omnes lucrifaciat, intelligens illos in hoc conueniſſe, ut ſimul audirent ſermonem euangelicum. Vt ſcite paſtorem agit Petrus: non impartit myſterium euangelicæ doctrinæ, niſi profeſſis auiditatem diſcēdi. Ibi Cornelius coram omnibus rem, ut habebat, expoſuit, dicens: Quartus hic, inquit, dies eſt, quòd eram domi meæ, ieiunans & intentus precationi, ad horam ferè nonam: Et ecce quidam uir ſpecie quadam auguſta conſtitit ante me, ueſte ſplēdida conſpicuus, dixitq́; mihi: Corneli, exaudita eſt tua deprecatio, tuæq́; in pauperes munificētiæ memoria habita eſt in cōſpectu dei. Itaq; mitte Ioppē, & accerſe Simonem, cui cognomentum eſt Petrus. Hic diuerſatur in ædibus Simonis coriarij, iuxta mare. Ego uero nihil moratus miſi meos ad te, non auſurus facere, niſi iuſſus ab angelo. Et tuæ pietati gratiam habeo, qui non ſis grauatus huc uenire. Nūc igitur omnes hic adſumus, ſimplici ſynceroq́; animo, cuius deum teſtem facimus, cupientes audire, quæcunque tibi præcepta ſunt à domino, ut nobis exponeres. Id enim angelus mihi pollicitus eſt, qui præbuit hanc fiduciam: nec dubitamus quin id factu=

rus ſis, quādo tu quoq; diuino iuſſu nō dedignatus es nos colloquio. Ibi Petrus, cognita ſynceritate illorū, aperuit os ſuū, cœpitq; loqui hūc in modū: Re ipſa cōperio, quòd apud deū non eſt reſpectus perſonarum, ſed in quauis gē-te quiſquis timet ipſum, & amplectitur iuſticiam, hic ac-ceptus eſt illi, poſteaquā uideo uos alienos à noſtra lege, tamen uerum & unicū deum nobiſcum colere, ſacris pre-cibus illi quotidianas immolare uictimas, & ſubleuandis pauperibus, illius fauorē ambire. Quandoquidem hæc eſt doctrina legis & prophetarū. Quāquam autē deus olim pollicitus per ora prophetarū, ſe miſſurū Meßiā, hoc eſt, Chriſtū, nunc tandem præſtitit, quod promiſerat, ſignifi-cans filijs Iſraël non iam per prophetam, ſed per unicum filium ſuum Ieſum Chriſtū, offerens illis per fidē & obe-diētiam erga eū quem miſit, abolitionem peccatorum, & reconciliationē erga ipſum: tamen quoniā idē eſt omniū deus, non ſolum Iſraëliticæ gentis, uult hanc gratiam o-mnibus eſſe ſalutiferā, quicunq; credunt Euangelio. Nec dubito, quin huius rei fama, per uniuerſam Iudæā diuulga ta, permanarit ad uos quoq;, de Ieſu, qui peragrauit o-mnes Iudææ regiones, hortans omnes ad pœnitentiā, teſti ficans adeſſe iam regnū dei. Auſpicatus eſt autē potißimū Euangelij prædicationem à Galilæa, poſteaquā baptiza-tus eſſet à Ioanne, qui præcurſor eius fuit, ac palàm teſti-monium de illo perhibuit, quòd Ieſus Nazarænus eſſet a-gnus dei, qui tolleret peccata mundi, quodq; deus Meßiā ſuū unxiſſet ſpiritu ſāncto, quē colūbæ ſpecie uelut è cœ-lis deſcēdentē, & manētē in illius uertice uiderat: quodq; is eſſet ſolus, qui baptizaturus eſſet omnes credentes, non aqua, quēadmodum ipſe baptizabat, ſed uirtute cœleſti. Hanc enim dominus Ieſus ipſis factis declarauit, obambu

lans

lans per omneis Iudæorum regiones, opitulans omnibus, non ſolum docendo philoſophiam euangelicam, per quã ſanantur animi, uerum etiam ſanandis ægrotis, eijciendis dæmonibus, mundandis leproſis, excitandis mortuis, deniq; ſubleuandis omnibus, quos diabolus tenebat oppreſſos. Hic enim ut ſolus erat immunis ab omni peccato, ita ſolus potuit diaboli tyrannidem, qui regnũ habet in eos, qui peccato ſunt obnoxij, frangere. Deus enim erat in filio, uirtutem ſuã exerens, cui nulla poteſtas ſatanæ poteſt reſiſtere. Hæc omnia, quũ ſint uulgata per uniuerſam Iudæam, nõ dubito quin uobis etiam audita ſint, & credita. Cæterum quo certior ſit uobis harum rerũ fides, nos qui cum illo, quum adhuc mortalis inter mortales uiueret, perpetuam ac domeſticam cõſuetudinẽ egimus, teſtes ſumus omnium, quæ geſsit in omnibus regionibus Iudæorũ, atq; etiam Hieroſolymis, quẽ ſummi pontifices, ſcribæ & phariſæi, conſentientibus primoribus & populo occiderunt, ſuffixum in crucem, pro tot beneficijs peßimam gratiam referentes. Sed deus, cuius permiſſu hæc omnia facta ſunt ad ſalutem humani generis, tertio ab obitu die reuocauit illum in uitam, ac donauit immortalitate. Ad confirmandã huius rei fidem exhibuit ſemetipſum uiuum, audiendum, conſpiciendum, manibus contrectandum, non toti populo, quemadmodum fecerat ante mortẽ, ſed certis teſtibus, quos antè deus in hoc ſelegerat, uidelicet nobis, quibus frequẽter apparuit poſteaquam reſurrexerat à mortuis, quadraginta dies uerſans in terris: quiq; comedimus ac bibimus cũ illo comedẽte & bibẽte, ne qua dubitatio animis noſtris hærere poſſet de ueritate corporis ſuſcitati. Priuſquam autem aſcenderet in cœlum, præcepit nobis, ad hoc munus ſelectis, ut palàm omnibus prædicaremus,

teſtificātes, quòd ipſe ſit unus, quem deus euexit in ſummam poteſtatem, ut in fine mundi ſit iudex omnium uiuorum ac mortuorum. Interim offertur omnibus certum ac facile remedium. Etenim quod nos de illo, id de eodem magno conſenſu iam olim teſtificati ſunt omnes prophetæ, quòd hic unus ſit ac ſolus, per cuius nomen danda ſit remiſsio omnibus peccatorum, non ſolum Iudæis, uerūetiam omnibus per uniuerſum orbem terrarum nationibus, non per opera, quibus fidunt Iudæi, ſed per fidem, qua creditur Euangelio, & per Euangelium Chriſto. Nondum finierat hunc ſermonem Petrus, ecce ſpiritus ſanctus ſigno uiſibili delapſus è cœlo, uenit ſuper omnes, qui audiebant & credebāt uerbis apoſtoli. Ea res obſtupefecit Iudæos, ad euangelicam doctrinam conuerſos, qui è ciuitate Ioppe Petro comites uenerant, ut teſtes eſſent eorum quæ gererentur, admirantes, quòd in gentes quoq;, qui circūciſi non erant, effuſa eſſet gratia ſpiritus ſancti. Exiſtimabāt enim, quòd ad ſolos Iſraëlitas pertineret promiſsio prophetarum, quū prophetæ nominatim prædixerint, dei ſpiritum effundendum in omnes, quicunq; inuocarent nomē domini. Signum autem, quod oculis uiderant, res ipſa cōſequuta eſt. Cœperunt enim omnibus audiētibus loqui uarijs linguis, laudibus ferētes benignitatem dei. Hoc ſignū tam euidēs datum eſt circunciſis qui aderant, ne poſthac dubitarent etiam incircunciſos uocare ad Chriſtum: datū eſt & Cornelij familiaribus, ne quid dubitarent ſeſe per credulitatem æquatos Iudæis abſq; legis præſidio. Inuerſus eſt autem ordo, diſpenſante deo: catechumenis primū datur baptiſmus, deinde per impoſitionem manuum ſpiritus ſanctus. Hic abſq; manuū impoſitione prius datus eſt ſpiritus ſanctus, ne dubitaret apoſtolus, quod leuius erat,

addere

addere, poſteaquã deus id, quod maius eſt, ultro largitus eſſet. Tum Petrus, uelut ex conſenſu Iudæorum facturus quod deſtinarat, ait comitibus ſuis: Num quis prohibere poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, licet incircunciſi, qui iam ſpiritum ſanctum acceperunt, quemadmodum & nos? Aſſentientibus illis, iuſſit eos baptizari in nomine Ieſu Chriſti. Quum his rebus feliciter peractis Petrus adornaret redire Ioppen, rogauerunt eum, ut apud ipſos diebus aliquot commoraretur, cupientes plenius edoceri de præceptis euãgelicis. Obtemperauit Petrus, ſed rogatus. Nouerat enim Iudæos uix laturos domeſticam conſuetudinem actam cum incircunciſis.

CAPVT XI.

HVius facti rumor permanauit ad cæteros apoſtolos, qui manſerant Hieroſolymis, & fratres qui erant in Iudæa, quòd gentes quoq; recepiſſent ſermonem dei. Id enim eo minus latere potuit, uel quòd Centurio ipſa muneris dignitate nobilis erat, uel quòd multi ſimul baptizati ſunt, uel quòd Iudæis teſtibus id factum eſſet (nã Eunuchus ſolus ſine teſte baptizatus eſt in uia ueluti ſuffuratus Euangelij gratiam à Iudæis) uel quòd in ciuitate celebri Palæſtinæ. Petrus autẽ non ignarus, futurũ ut hæc res uulgaretur, nec defuturos Iudæos, qui factum reprehenderent, cauit omnibus modis, ne iure poſſet reprehendi, deo quoq; huius animo ſubſeruiente, in quo ne quid hæreret ſcrupuli, uiſio ter exhibita eſt. Rurſus per ſpiritum diſcit adeſſe legationem à Cornelio: eam non ſtatim admittit in ædes, ne Iudæus uideretur affectaſſe cõmerciũ cum ethnicis, ſed pro foribus compellat, & adhibitis teſtibus rogat, quur ueniſſent. Iudæis qui aderant hoc ſciſcitatur potius quàm ſibi. Deinde ubi cognouit, utrinque

reſpondere uiſiones, non proficiſcitur illò, niſi adiunctis ſibi Iudæis aliquot probatæ fidei, quibus teſtibus & quorũ conſenſu res gereretur, quo pòſt ex teſtibus fierēt aduerſus obmurmurantes patroni. Rurſum ubi uentũ eſt ad ædes Cornelij, nō ſtatim ingreſſus eſt, uelut auidus colloquij, ſed miſit qui denunciarent adeſſe Petrũ, ut per occurrentem Corneliũ induceretur, nō ignarus, quanto ſtudio foret excipiendus. Procidit ad pedes Centurio, adorauit Petrũ. Hæc Iudæis qui aderant, arguebant admirandam animi promptitudinem. Rurſus iiſdem præſentibus rogat quãobrem eſſet accerſitus, ut plus haberet fidei apud Iudæos comites narratio, ex ore Cornelij audita. Poſtremo ſpiritus ſanctus ultro miſſus eſt, nondũ effuſa precatione, nec impoſitis manibus, nec dato baptiſmo. Ac ne ſic quidē baptizauit illos, niſi compellatis qui aderāt circũciſis, ac teſtificatus nō eſſe integrũ illis negare baptiſmũ, quibus deus impartiſſet ſpiritũ ſanctũ. Hæc nimirũ erat illa Petri paſtoris euangelica prudentia. Nouerat ingeniũ Iudæorum, quàm ſibi placerēt ob reciſam pelliculã, quàm aueſarentur incircunciſos. Proinde nihil non facit quo uitaret offendiculũ. Cupiebat gentes in Euangelij uenire conſortiũ: cæterum abſq; diſpendio gētis Iudaicæ, ſi fieri poſſet. Itaq; quum accidiſſet ut Petrus rediret Hieroſolymã, quò iam rumor de Cornelio baptizato præceſſerat, diſceptabant aduerſus illum hi, qui ex circunciſione fuerāt amplexi doctrinam euangelicam, dicentes: Quur ingreſſus es ædes incircunciſorũ propter inſtituta maiorũ: nec hoc contentus etiam menſam habuiſti cum illis cõmunem, qui cibis ueſcuntur Moſi lege uetitis? Hic non decebat Petrũ eſſe mutum, ſed ab initio repetens, ordine rem omnem ut habebat expoſuit, dicens: Equidem nō auſim uiolare le-

gem

gem à maioribus traditam, ſed eius autoritatem ſequutus ſum, qui maior eſt lege. Ego erã in ciuitate Ioppe, ieiunus ac precationi uacans, ne quis inane ſomniũ fuiſſe ſuſpicetur. Quumq; ſtimulante fame iußiſſem apparari cibum, interim raptus ſum, & in extaſi uidi uiſionem huiuſmodi. Vas quoddam inſtar magni lintei, à quatuor angulis alligatum è cœlo demittebatur, ac ueniebat uſq; ad me. In quod quum intendißem oculos famelicus, conſiderabam quid eſſet cibi. Atq; ibi uidi quadrupedũ uaria genera, tũ noxias beſtias, præterea reptiliũ ac uolucrũ diuerſas ſpecies, à quarum eſu lex iubet nos abſtinere. Hæc contemplanti uox etiam inſonuit, contantem ad edendum exhortãs, quæ diceret mihi: Surge Petre, macta & ueſcere. Cui tum reſpondi: Abſit domine. Nam hactenus nihil impurũ aut immundum ingreſſum eſt in os meũ. Hic uox iterũ audita, ita reſpõdit: Quæ deus purificauit, tu homo quũ ſis, ne dixeris cõmunia. Ea uiſio ter exhibita eſt. Deinde recepta ſunt in cœlũ omnia illa, quæ mihi uidebantur abominanda. Reuerſus autem ad me, dum mecum animo uerſarem, quid ſibi uellet hæc uiſio toties exhibita, me ſtatim ſubmonet ſpiritus, adeſſe pro foribus domus, in qua diuerſabar, tres uiros è Cæſarea mißos ad me. Iußit autem idẽ ſpiritus ut irem cum illis, nihil hæſitans. Obtemperaui uiſioni, & iußis ſpiritus ſancti, profectus ſum Cæſareã, non ſolus, ſed comitantibus hiſce ſex fratribus, ut eſſent teſtes omnium quæ gererentur uoluntate dei. Ingreßi ſumus domum hominis, qui accerſiuerat nos. Is omnibus audientibus narrauit quomodo paucis antè diebus, quum ieiunus & orans eſſet domi ſuæ, uidiſſet angelum clara luce aſtãtem ſibi ueſte præfulgida, dicentem ipſi: Corneli mitte è tuis Ioppen, qui accerſant tuo nomine Simonem cogno-

mento Petrum. Is loquetur tibi per quæ ſalutem aſſequa=ris, & tu & tota domus tua. Ego uidens hinc & hinc cõ=ſentire uiſiones, tum animaduertens illorum ſynceerã aui=ditatẽ, exorſus ſum illis exponere, quæ dominus Ieſus per nos uoluit prædicari. Nondum finieram ſermonẽ, & ec=ce ſpiritus ſanctus delapſus eſt è cœlis in illos, quemadmo dum delapſus eſt initio in nos, & cœperunt loqui uarijs linguis, quemadmodum nos tum loquebamur. Hoc ſignũ palàm arguebat illorum fidem approbari deo. Iamq; res ipſa me docuit quid ſibi uellet uiſionis ænigma, quod ui=deram. Hæc nimirum erant illa quadrupedia, reptilia & uolatilia, quæ nos circunciſi abominamur, ſed deus per fi dem purificare decreuit: nec uult quicquam à nobis habe ri pro immundo, quod per fidem euangelicam ſanctifica tum eſt. Simulq; recordatus ſum uerbi, quod dominus no=bis dixit aſcenſurus in cœlum: Ioannes quidem baptiza=bat aqua, uos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Et nos quidem tingimus corpus aqua, ſed aqua non confert ſalu tem, niſi fides impetret baptiſmum igneum. Quum igitur res ipſa loqueretur, illos iam eſſe baptizatos eo bapti=ſmo, quem promiſerat dominus Ieſus, quum eandem gra=tiam eſſe collatam incircũciſis per fidem, quã nos accepi=mus, non ob merita legis obſeruatæ, ſed ob credulitatem qua confiſi ſumus domino Ieſu Chriſto: ego quis erã, qui poſſem uetare dominum? An iam à domino ſpiritu bapti=zatis, negare debui baptiſmum aquæ, quæ nihil aliud eſt quàm ſignum gratiæ diuinitus cõferendæ? Atqui iam gra tia præceſſerat citra noſtrã operam. Itaq; negare bapti=ſmũ aquæ, quid aliud fuiſſet quàm improbare quod feciſ=ſet deus? His auditis obticuerunt & glorificauerunt deũ, dicentes: Igitur ipſa res docet, quòd deus non Iſraëlitis

tantum

tantum, ſed & gentibus conceßit pœnitentiam, ut uitam aßequantur æternam. Atq; has quidem Euangelij primitias ex gentibus Petrus adiunxit eccleſiæ. Nam antehac nullus id auſus eſt, præter unum Philippũ, idq; angelo monitore. Nam illi quos perſequutionis tempeſtas, a Stephani morte orta, diſperſerat, peragrarunt uicos & urbes uſq; ad Phœnicen, & huic oppoſitam inſulam Cyprum: præterea Antiochiam, quæ Phœnicen à Cilicia dirimit, apud omnes prædicantes ſermonem euangelicum ab apoſtolis acceptum, nemini tamẽ auſi communicare, niſi ſolis Iudaicæ gentis, non id quidem inuidentia, ſed religione, putantes eſſe nephas ſanctũ dare canibus, quod dominus uetuerat fieri. Exorti ſunt autem uiri quidam ex his, qui crediderant, gente Cyprij & Cyrenei, qui quum ingreſſi eſſent ciuitatem Antiochiam, auſi ſunt de Chriſto loqui Græcis, prædicantes illis dominũ Ieſum, & profecerunt, domini fauore rẽ bene fortunãte, uiresq; & animũ ſui nominis præconibus addente, ſiquidẽ ex his quoq; copioſus hominũ numerus, credens Euangelio, conuerſus eſt ad dominum. Huius rei rumor peruenit ad aures eccleſiæ, quæ erat Hieroſolymis. Hac de cauſa per apoſtolos mißus eſt eò uir apoſtolicæ ſynceritatis Barnabas leuites, genere Cyprius, qui præſens diſpiceret, quid illic ageretur: & ſi ex uolũtate dei factum eſſe cõperiſſet, autoritate apoſtolorum cõprobaret. Tanta erat cautio in recipiendis ad Euãgelium gentibus. nõ quòd id nõ magnopere cuperẽt apoſtoli: ſed ne uel ut temere factũ, in poſterũ à Iudæis reſcinderetur, uel ſibi parum fiderent gentes, quaſi legis opus haberẽt præſidio. Itaq; Barnabas ubi perueniſſet Antiochiam, comperiſſetq; per fidem abſque legis profeßione Græcos eandem dei gratiã aſſequutos, quam Iudæi acceperant

perant, magnopere gauiſus eſt augeri numerum credentium, & adhortatus eſt omnes, ut conſtantes in eo propoſito perſeuerarēt adhærere domino. Erat enim uir bonus ac plenus ſpiritu ſancto, fideq́ꝫ. Itaq; factum eſt huius prædicatione, ut ingens præterea multitudo adiungeret ſeſe priori numero profitentium dominum. Quoniam autem Antiochia uicina eſt Ciliciæ, inuitauit eum ipſa loci propinquitas, ut quæreret Paulum, ad hoc negocium præ cæteris idoneum, uidelicet à Chriſto delectum, ut nomen ipſius illuſtraret apud gētes & reges terræ. Nā hunc Hieroſolymis fugientem diſcipuli deduxerant Cæſareā Phœnices, unde profectus eſt Tarſum. Quem, cum illic inueniſſet, perduxit Antiochiā, quòd in ciuitate frequenti ac celebri, ſed ex Græcis Iudæisq; confuſa, ſperarent fructum copioſiorem per apoſtolū, ad hoc muneris præcipue delectum. Simul itaq; uerſati ſunt Antiochiæ totum annum in eccleſia credētium, quæ illic ex Græcis ac Iudæis ſatis numeroſa confluxerat: cui ex doctrina amborum, uidelicet Pauli ac Barnabæ, acceßit etiam magna uis hominū, adeo, ut qui prius dicebantur diſcipuli ſuppreſſo ob inuidiam Chriſti nomine, primum Antiochiæ, ex autoris uocabulo, cœperint dici Chriſtiani. His temporibus uenerunt Antiochiam ex urbe Hieroſolymorū, prophetæ quidam, è quibus unus nomine Agabus, ſurgens in congregatione ſignificauit illis ex afflatu ſpiritus, magnam famē futurā in uniuerſo terrarū orbe. Ea accidit ſub Claudio Cæſare, qui ſucceßit Caligulæ. Quoniam autē, qui Hieroſolymis agebant, partim tenues uenerant ad Euangelij profeßionem: partim, quod habebāt, erogauerunt in cōmune: partim ob profeßionem Ieſu Chriſti, per ſacerdotes erāt ſpoliati bonis ſuis: conſtituerūt, ut ex collatione eorū, quibus

ſuppetebat

ſuppetebat, præcipue qui ex gentibus acceperant Euangelium, collecta pecunia mitteretur in ſubſidium Chriſtianis habitantibus in Iudæa, ſic tamē, ut nemo cogeretur ad conferendum, ſed ut quiſquis uolens ac lubens pro modo facultatum ſuarum largiretur. Idq́; factum eſt uti conſtituerant. Ea pecunia miſſa eſt Hieroſolymam per Paulum & Barnabam ad ſeniores, ut illorum arbitrio diſtribueretur, quibus erat opus.

CAPVT XII.

DVm hanc legationem obeunt Paulus & Barnabas, Herodes rex, qui decollarat Ioannem, & Chriſtum alba ueſte amictum ludibrij cauſa, Pilato remiſerat, dolēs hoc hominū genus in dies increſcere, & nomen Ieſu regis Iudæorum per multas regiones inclareſcere, exiſtimauit illud ſua quoq; referre, ut ea factio gliſcens extingueretur, nimirum ſatana per organa ſua moliente, quod antea fuerat molitus, ſed ad nihil aliud proficiens, niſi ut Ieſu nomen redderet glorioſius. Herodes igitur regaliter ac ſimpliciter agens, miſit ſatellites ſuos armatos, ut affligeret aliquot ex congregatione Ieſum Nazarænum profitentium, rerum omnium dominum. Itaq; qui Ioanne decollato didicerat amputare ceruices piorum hominum ac libere ueritatem profitentium, iniecit manus in Iacobum apoſtolum Ioannis fratrem, quòd is tum inter apoſtolos præcipuæ autoritatis haberetur, & hunc cōſtantē in prædicatione nominis Ieſu, gladio plecti iubet. Hanc crudelitatem ubi uidit eſſe non ingratam genti Iudaicæ, adiecit facinori facinus, ac Petrum quoq; inter apoſtolos præcipuum iuſſit apprehendi, ſperans fore, ut ſubmoto paſtore, grex facile diſſiparetur, quo nimirum conſilio Iudæi dominum Ieſum prius occiderant, abſtinentes ab apoſtolis.

Quo

Quominus autē & hūc ſtatim occideret, obſtitit tum quidē dies Azimorū apud Iudæos eximie religioſus, quo tempore Ieſum etiam ueriti fuerant Iudæi occidere. Atq; hæc eſt Iudaica religio in obſeruandis diebus feſtis. Non uerētur litare populo innocentis hominis ſanguine, ſed uerentur uiolare feſtum diē: quaſi purus ſit ab homicidio, qui iā decreuit occidere. Comprehenſum igitur Petrum detrudi iuſſit in carcerem, ne quà poſſet elabi, quemadmodum fuerat elapſus Paulus, addidit quatuor militū quaterniones, qui uinctum aſſeruarēt, ne quis ui poſſet eripere. Decreuerat enim exactis diebus feſtis, hanc uictimam producere populo, ſitienti ſanguinem innoxiorum. Qualis populus, talis rex. Interea nec Petrus recuſat carcerem, præmonitus à domino hæc euentura, nec diſcipuli tumultuantur aduerſus impiam uiolentiam tyrāni, memores dominum præcepiſſe, ut bene precarentur etiam ipſos perſequentibus. Non ſufficiebat Herodi carcer, non geminæ catenæ, nec unus militum armatorum quaternio, uidelicet ut crudelis impij regis diligentia proficeret ad cumulandam Chriſti redemptoris gloriā. Ac Petrus quidē ſic aſſeruatus, diem feſtum agebat in carcere. Interim eccleſia diſcipulorum ſolicita de ſuo paſtore, non deſinebat diurnis ac nocturnis precibus rogare dominū pro ſalute Petri. Quum autem peractis diebus feſtis Herodes eſſet illum producturus ad populum, commodùm ea nocte, quæ diem educendi præcedebat, Petrus dormiebat inter duos milites, uinctus catenis duabus. Cæteri milites obſidebant oſtium carceris, excubias agētes. Et ecce angelus domini repente aſtitit Petro, ſimulq; lumen admirandum illuſtrauit habitaculum, diſcuſſa caligine, tum carceris, tum noctis, ſtimulatoq; Petri latere excitauit eum, dicens: Surge

ueIociter

uelociter. Protinus *ad hanc uocem exciderunt catenæ de manibus eius.* Mox *angelus,* Cinge *te, ac pedibus tuis ſub liga ſoleas, ne quid hîc exuuiarum relinquas.* Quum *obtemperaſſet* Petrus, *rurſum angelus:* Induc *pallium tuum ac ſequere me.* Præcedentem *angelum ſequens* Petrus, *cœpit exire carcerem, nondũ intelligens hæc uere fieri, quæ fiebant per angelum, ſed exiſtimans ſe uidere uiſionem, quemadmodum antè uiderat.* Cæterum *ubi iam præteriſſent primam & item ſecundam cuſtodiam, uenerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, hæc ultro aperta eſt illis, quamlibet ſeris & obijcibus munita.* Egreßi *itaq; pro ceſſerunt donec præterirent uicum unum ciuitatis, & cõtinuo angelus euaneſcens reliquit* Petrum, *quemadmodum ſubito aſtiterat.* Petrus *autem circunſpiciens, ac noſcitans ciuitatis partem, in qua tum erat, reuerſus ad ſe dixit:* Nunc *uideo non eſſe ſomnium, quod geritur, ſed dominus miſertus ſuorum miſit angelum ſuũ, & eripuit me de manibus* Herodis, *qui me decreuerat* Iudæis *immolare: ſimul & regis eludens crudelitatem & plebis auidã expectationẽ.* Quumq; *ſecum deliberaſſet quò potißimũ ſe reciperet in tutũ, huius rei lætitiã diſcipulis ſuis impartiturus, petijt domũ* Mariæ, *quæ erat mater* Ioannis, *non eius qui frater erat* Iacobi, *ſed qui cognomẽto dictus eſt* Marcus, *in cuius ædibus erãt multi congregati, ſimul orantes pro liberatione paſtoris.* Quũ *autẽ* Petrus *pulſaret oſtiũ ianuæ, quæ ſpectabat ad uiã, prodijt puella, ut ſubauſcultaret quid eſſet rei.* Ei *nomẽ erat* Rhode. Quam *ut* Petrus *ſenſit ueniſſe ad oſtiũ, admonuit ut celeriter aperiret.* Illa *ſimul ut agnouit uocẽ* Petri, *ſtupefacta inſperato gaudio non aperuit oſtium, ſed intro recurrens, nunciauit* Petrũ *ſtare pro foribus.* Illi *uero non ignari, quàm diligenter*

Herodes curaſſet Petrum aſſeruandũ, reſponderunt puellæ: Tu ſana nõ es. Quum illa conſtanter aſſeueraret rem ſic habere, quidam dicebant: Non eſt Petrus, ſed angelus eius eſt, qui uocem illius exprimit. Perſuaſum enim erat ſuum cuique angelum eſſe cuſtodem & aſſectatorem, qui nonnunquam ipſius hominis imaginem repræſentaret. Quum interim Petrus non deſiſteret pulſare fores, aperuerunt oſtium. Ingreſſum Petrum uiderunt & obſtupuerunt. Cumq; domus perſtreperet gratulantium uocibus, Petrus manu innuit illis ut ſilerent & auſcultarent taciti, ne quis ex inſolito gaudentium ſtrepitu, deprehenderet quod acciderat. Vbi conticuiſſent, expoſuit illis ordine rẽ omnẽ, quomodo dominus per angelũ ſuũ eduxiſſet ipſum è carcere. Hæc, inquit, facite ut ſciat Iacobus frater domini (is erat epiſcopus Hieroſolymorũ) cæteriq; fratres, ut huius gaudij nobiſcũ participes ſint. Sic deus optimus lætis triſtia, & triſtibus læta tẽperat, ne deijciamur animo. Hæc loquutus Petrus, ſtatim egreſſus illinc, recepit ſeſe in alium locum, ubi tutius latitaret ob metum Herodis, cuius obſtinatam crudelitatem nouerat. Quum uero diluxiſſet, milites quibus erat delegata cuſtodia, uidentes catenis integris, & foribus clauſis elapſum eſſe captiuũ, nõ mediocriter turbati ſunt, admirantes quid actum eſſet de Petro. Herodes autem quũ requiſiſſet Petrum, producturus illũ, ut condemnaretur, nec eſſet repertus in carcere, examinatis cuſtodibus, iuſsit illos duci in carcerem, ſumpturus de illis ſupplicium, ubi uacaret. Verum Herodis rabiem deus ſuorum miſertus coërcuit, ſimul & apoſtolorum incolumitati conſulens, & militum. Non enim decebat ut Petri ſalus occaſionem exitij præberet innoxijs. Incidit enim interea quur Herodes proficiſceretur Cæſaream

Palæſtinæ

Palæſtinæ. Erat autē infenſus Tyrijs & Sidonijs, iamq́; deſtinabat bellum inferre. Verum illi hac re cognita, conſentientibus animis ueniunt ad eum, & perſuaſo Blaſto, qui præfectus erat cubiculo regio, petebāt pacē, eò quòd neceſſariam ſibi ducerent uicini regis amicitiam, propterea quòd quum Tyriorum, & Sidoniorum opulētia potiſsimum eſſet ex negotiorum commercijs, plurimum cōpēdij capiebant ex pacatis regionibus finitimis, nec ſine graui iactura bellum ſuſcipere poterant, intermiſſa libertate exportandi & importandi. Cæterum his rebus cōpoſitis, quū ſolenni quodam feſto, quod uotiuum celebrabatur ob Cæſaris incolumitatē, qua gratia conuenerant eò totius prouinciæ proceres, ſecundo ſpectaculorum, quæ multa edebantur, die Herodes è ſublimi concionaretur ad populum, indutus ueſte miro artificio ex argento auroq́; contexta, poſteaquam ſolis fulgor exceptus ſinu regiæ ueſtis, ex repercuſſu ueluti fulgur quoddam imitans, perſtrinxerat omnium oculos, acclamatum eſt ab adulatrice multitudine: dei uox, nō hominis: quaſi uiderēt in illo aliquid homine maius. Hæc adulatio populi ſæpe facit ut pro regibus habeat tyrannos, dum illis tribuūt diuinitatem, qui uix hominis uocabulo digni ſunt. Atq; illi uiciſsim adulantur populo, ſpectaculis, ludis obſcœnis, nonnunquam & cæde bonorum uirorum, quemadmodum antè cæde Iacobi commendarat ſe populo. Nec hanc tam impiam adulationē Herodes reſpuit, non execratus eſt, ſed homo miſerabilis ac mox periturus, deus haberi gaudebat. Aderat autem mox ultio diuina. Protinus enim in ipſa cōcione percuſsit illum angelus domini, quem reſpiciens uidit à tergo aſtantem, eò quòd homo ſibi uindicaſſet honorem nulli creaturæ communicabilem. Subitoq́; dolore morbi

correptus, quo uix alius uel fœdior, uel cruciabilior, uermibus corpus illius erodentibus, intra paucos dies cruciatus ui mortẽ obijt. Ad hunc modum ſublato domini gregis perſequutore, ſermo euangelicus creſcebat, ac multiplicabatur. Barnabas autem & Saulus defuncti his, quæ receperant à fratribus curãda traditaq́;, & per apoſtolos diſtributa pecunia, quæ miſſa fuerat in ſubſidium egentiũ, reliquerunt Hieroſolymam, ac repetũt Antiochiam, adiuncto ſibi comite Ioanne, cui cognomentũ erat Marcus.

CAPVT XIII.

EFfloruerat autem eccleſia Antiochena, ſic ut haberet aliquãmultos prophetiæ dono pollentes, rurſus alios docendi gratia præditos, inter quos erat Barnabas, & Simeon, qui Latina uoce dictus eſt Niger, præterea Lucius patria Cyrenenſis, & Manahen, qui fuerat ſimul à pucro enutritus cũm Herode tetrarcha, à cuius familiaritate deſecerat ad Chriſtum. Sed inter hos præcipuus erat Saulus, omnibus apoſtolicis dotibus excellens unus. Porrò cum omnes hi magno ſtudio ſeruirẽt eccleſiæ commodis, dotes ſuas ad omnium ſalutem, & Chriſti gloriam fideliter impartiẽtes, quo nõ aliud eſt ſacrificium deo gratius: ieiunantes interim ut puris etiam precibus adiuuarent eccleſiæ profectum, non ſolum officio: ſpiritus ſanctus motus illorum uotis per prophetas ſignificauit quid fieri uellet, dicens: Segregate mihi Barnabam & Saulum, duos ex omnibus præcipuos, ut incipiant eo fungi munere, ad quod illos potiſſimum acceerſiui, uidelicet ut doctores ſint gentium, lateq́; per hos diſſeminem ſermonem euangelicum. Factum eſt, quod iuſſit ſpiritus, ſeparati ſunt ab alijs Barnabas & Saulus, ut omnibus eſſet conſpicuũ, qui deligerentur. Quumq́; ieiunio & precatione concordi domini

di domini fauorem imploraſſent, ut munus quod aggrederentur feliciter uerteret eccleſiæ, qui præeminebāt inter illos autoritate, impoſuerūt illis manus, ac dimiſerūt, quocunq; ſpiritus ſanctus illos ageret, profecturos. Primum itaq; impulſu ſpiritus Barnabas *&* Paulus *abierunt Seleuciā, id eſt, Antiochiæ promontorium, atq; hinc nauigarunt in inſulam Cyprum. Quum autem appuliſſent Salaminem, ea eſt celebris eius inſulæ ciuitas, quæ primum occurrit ab oriente, prædicarūt non fabulas humanas, ſed ſermonem dei: nec id furtim, ſed in ſynagogis* Iudæorum, *quorum ibi magna uis erat ob Syriā uicinā.* Habebant *autem huius muneris conſortē* Ioannē *cognomēto* Marcū, *quem ſecū abduxerant* Hieroſolymis. Hoc *honoris ubiq; tributum eſt* Iudæis, *iuxta Chriſti mandatū, ut primū illis deferretur* Euangelium, *ne gēs querula ac moroſa clamitaret ſeſe deſpectam.* Id *facientes peragrarunt totam inſulam donec peruenirent* Paphū, *ciuitatem* Veneri *ſacram.* Nam *hæc eſt ad occidētale latus Cypri poſtrema.* Hic *inuenerūt magum quendā nomine* Barieſum, *quaſi dicas* Ieſu *filiū, natione & religionis profeſſione* Iudæum, *& huius prætextu ſibi falsò uindicantē prophetiæ ſpiritum.* Is *adhærebat eius inſulæ procōſuli* Sergio Paulo, *uiro alioqui prudēti.* Nā *hoc hominū genus ſeſe in magnatū amicitiam ſolet inſinuare, quo corruptis illis grauiorē perniciē inueh ant rebus mortalium.* Procōſul *itaq; cum accepiſſet euangelicam doctrinā diſſeminari per Cyprū, non ſolum non obſtitit illi, uerūetiam* Barnabā *&* Paulū *accerſiuit ad ſe, cupiēs ab illis diſcere doctrinā cœleſtē.* Sed *euāgelio proficiēti reſiſtere conabatur* Barieſus Ieſu *ſeruatoris inimicus, ac ueritati ſeſe proferenti obnitebatur, falſitatis artifex, et apoſtolis ueris prophetis repugnabat* Elymas,

quæ uox Syris magnum ſonat, & pſeudo prophetam. Videns enim proconſulem auidum cognoſcendi ſermonis euangelici, & intelligens poſthac non fore locum fucatis artibus apud eos, qui ſolidam ueritatem didiciſſent: conabatur proconſulem auertere, ne fidem haberet dictis apoſtolorum. Hic animaduerte conflictũ inter artes humanas & uigorem euangelicum. Saulus, qui idem dictus eſt Paulus, non tulit hominem ſpiritu ſatanæ plenum, malicioſis artibus pugnantem aduerſus ſimplicem ueritatẽ, ſed toto pectore cõcepto diuini ſpiritus impetu, defixis in magum oculis, ait illi: O plene omni dolo, omniq; uerſutia, referẽs patrem tuum diabolum, qui primus fraudulentia ſua mẽdacijsq; pellexit hominem in exitium, ò omnis iuſtitiæ & ſynceritatis hoſtis, & in hoc declarans te filium eſſe diaboli: ſiquidem ille primus ademit innocentiam homini, tu renaſcenti iuſticiæ bellum indicis, nec tibi ſatis eſt hactenus illuſiſſe fraudulentis artibus hominũ ſimplicitati, quin nunc etiam poſteaquam deus uult per uniuerſum orbem ueritatem euãgelicam, quæ fucum neſcit, eluceſcere, tu tamen in tua malicia pertinax, non deſinis reluctari uoluntati diuinæ, magis tuæ falſæ gloriæ ac turpi quæſtui conſulens, quàm multorum tuæq; ſaluti. Vt autem intelligas aduerſus euangelicam ueritatem nihil ualere dæmonum artes, ecce iam nunc ſenties illius potentiam, cuius uoluntati repugnas. Prophetam & uidentem te iactas, quum ſis cæcus animo. Hic uerba dediſti hominibus, qui iudicãt ex his, quæ uident: Deus autem qui nouit cæcitatem cordis tui, mox eripiet tibi oculos corporis, ut omnes te uideant uere cæcum, & indignum qui uideas hunc ſolẽ corporeũ omnium oculis conſpicuũ, qui aduerſus ſolem euangelicæ ueritatis, nunc mundo exorientis, bellum inſtitueris. Hæc

erit

crit ultio diuina, donec reſipiſcas. Vix ea dixerat Paulus, *quum ſubito corripit* Magum *profunda cæcitas, ac nox oculorum, adeo ut attonitus oberraret, quærens aliquem qui ipſum porrecta manu duceret.* Hæc *acta ſunt teſte & ſpectante proconſule.* Qui *quũ admiraretur præſentaneam uirtutem doctrinæ cœleſtis, cuius uis tam facile protriuiſſet fumos magicos, credidit, &* Chriſti *nomen profeſſus eſt, proq́; falſo propheta* Barieſu, *amplexus eſt ueros* Ieſu *diſcipulos.* Hæc *acta ſunt* Paphi, *à qua ciuitate quum nauigationẽ inſtituiſſet* Paulus *cum ſuis comitibus in* Aſiam *minorem, uenerunt* Pergen. Ea *ciuitas eſt* Pamphyliæ. Ioannes *autem cui cognomen* Marcus, *digreſſus ab illis, reuerſus eſt* Hieroſolymã, *unde* Barnabas *&* Paulus *illum abduxerant.* Illi *nihilo ſecius, quum luſtraſſent* Pamphyliam, *peruenerũt* Antiochiam Piſidiæ *ciuitatem.* Illic *ingreßi ſynagogam, quò* Iudæi *ſolent ex more conuenire, cõſedere cum cæteris, audituri lectionem legis ac prophetarum.* Ea *quum eſſet recitata, neq; quiſquam aſſurgeret, primores ſynagogæ, uidentes ex ipſo cultu* Iudaicæ *gentis eſſe hoſpites, qui aduenerant, & ipſa ſpecie probitatem præ ſe ferentes, per uiatores denunciauerunt, quandoquidem eſſent* Iudaicæ *gẽtis, ſi quid haberet quiſquam illorum, quod docẽdi exhortandi'ue cauſa uellet loqui populo, loqueretur.* Ibi Paulus *cœleſtis orator, dicturus aſſurrexit, manuq́; mota ſilẽtiũ indicẽs multitudini, ſic exorſus eſt dicere:* Viri *iſraëlitæ, quiq́; iuxta progenitorum exemplum timetis deum, audite me dei uoluntatem uobis explicantem, & huius lectionis, quæ ſingulis ſabbatis in ſynagoga repetitur, myſterium enarrantem.* Deus *gentis* Iſraëliticæ *protector, patres noſtros, & hunc populum ſibi præ cæteris delegit, adeo ut quum in* Aegypto *du-*

ram ſeruirent ſeruitutem, agente Pharaone ne creſcerēt, & qui ſupereſſent laboribus opprimerentur, prodigioſis miraculis exaltarit illos aduerſus opprimentem tyrannū, eosq; à ſeruitute eduxerit, nō dolis aut præſidijs hūanis, ſed brachio ſuo ſublimi, ut omnes intelligerent, eam gentem eſſe charam deo. Quumq; eduxiſſet eos, magna lenitate pertulit mores illorum in deſerto annis ferme quadraginta, ſubinde rebellantium & obmurmurantium Moſi. Nec tamen extremam ultionem exercuit in eos, ut poſteris illorū præſtaret aliquando, quod patriarchis erat pollicitus. Poſt annos quadraginta deduxit eos in terrā promiſſam, ac deletis ſeptē gentibus in terra Chanaam, ſorte diſtribuit illis terram Chananæorum, idq; poſt annos ferme quadringētos & quinquaginta. Et hoc erat argumentum animi uehementer erga noſtram gentem propenſi. Itaq; parta rerum tranquillitate, dedit illis iudices, quorum moderatione tranquille uiuerent, uſq; ad Samuelem prophetam, qui fuit iudicū ultimus. Sub hoc poſtulauerunt à deo regem, diſſuadente Samuele, quumq; perſiſterent efflagitare, dedit illis Saulē filium Cis è tribu Beniamin, quem ob ſuperbiā & inobedientiā repudiauit dominus. Itaq; ſub Samuele iudice integerrimo, & ſub impio Saule egerūt annis quadraginta. Nec hic alienatus eſt animus clemētiſſimi dei à gente ſua, quā ſemel delegerat, ſed pro malo rege, quem flagitationibus impijs extorſerant, excitauit illis regem Dauid, cuius pietati deus ipſe teſtimonium perhibuit, dicens: Inueni Dauid filium Ieſſe, uirū ex animi mei ſentētia, qui meæ uolūtati parebit in omnibus. Quemadmodum enim deus iratus pro grauiſſima uindicta dat populo ſtultum & impium principem, ita propitius ac reconciliatus, ꝓ ſubmoto malo rege dat piū deoq; morige

morigerum. Huic deus promiſerat nepotem, qui capeſſeret regnum Iſraël, cuius regni non eſſet finis. Nunc quod prophetarũ oraculis ſæpe diuq; promiſſum eſt, exhibitũ eſt. Ex Dauid enim ſtirpe, quẽadmodũ illi pollicitus erat, produxit ſeruatorẽ Iſraëliticæ gẽtis Ieſũ, nomine reſpõdẽte rei. Hic ſeruator, quẽadmodũ promiſſus erat à prophetis, quemadmodũ deſignatus eſt typis ac figuris legis: ita priuſquam aperiret ſeſe mundo, prædicatus ac demonſtratus eſt à Ioanne Baptiſta, qui & ipſe, iuxta uaticiniũ Eſaiæ, præceßit aduentum eius, inuitans totum populum Iſraëliticum ad baptiſmum ac pœnitentiam prioris uitæ, palàm clamãs iam inſtare regnũ dei. Cæterũ ubi Ioannes impleſſet propemodũ curſum ſuum, in hoc tantũ miſſus à deo, ut præuius eſſet aducturo ſeruatori, & in huius aduẽtum animos hominũ præpararet, atq; ob inſignẽ uitæ ſanctimoniã à multis crederetur eſſe Chriſtus, palàm hũc titulũ ab ſeſe depulit, & illi cui debebatur trãſcripſit, dicẽs: Quid me putatis eſſe Chriſtũ? Nihil aliud quàm nuncius illius ſum. Et tamẽ is, quẽ uos per errorẽ me eſſe creditis, haud procul abeſt. Nã is mihi ſuccedet, tẽpore poſterior, ſed potentia dignitateq́; tanto maior, ut ego ſim indignus qui uel ſoleas ſoluam à pedibus illius, quod inter homines infimi miniſterij creditur eſſe. Quod enim in illo infimum eſt, hoc ſublimius eſt eo, quod in me maximũ eſt. Nõ igitur rem ſubitam uobis annunciamus, ſed ſeruatorẽ tot iam ſeculis promiſſum generis noſtri principibus, tot ætatibus à maioribus, atq; etiam à uobis expectatum, à Ioãne, cuius ſumma fuit apud Iudæos autoritas, agnitũ ac teſtimonio publico Iudæis omnibus commẽdatum. Proinde uiri fratres, qui legem amplectimini, qui prophetas ueneramini, quiq; genus ducitis ex Abrahã, cui deus promiſit ſemen,

per quod benedictionem conſequerentur omnes gentes: ſi uere eſtis filij Abrahæ, ſi uere timetis deū, Abrahæ patris ueſtri pietatem in hoc referentes, agnoſcite ſalutiferum hunc ſermonem, quem uobis adferimus, & amplectamini iam exhibitum, quod patriarchæ ſibi gaudebāt eſſe promiſſū. Hæc ſalus per Ieſum defertur omnibus, ſed uobis omniū primis offertur, ad quos proditæ ſunt prophetiæ, & ex quorum genere prodijt Chriſtus. Ne uos moueat exemplum Hieroſolymitarum ac principū eius urbis, qui non agnoſcentes Meſſiam à deo miſſum, nec intelligentes uoces prophetarum, quæ tamen apud illos per omne ſabbatum leguntur, condemnato Ieſu, per imprudētiam impleuerunt, quod erat à prophetis prædictum. Sic enim finitum erat diuino conſilio, ſic omnium prophetarū uocibus prædictum erat, ut unus immunis ab omni labe peccati, uelut agnus immaculatus pro peccatis omnium immolaretur. Itaq; quum ſacerdotes, phariſæi, ſcribæ, populiq́; primores unà cū ipſo populo, tentatis omnibus, nullam in eo cauſam inuenirent, quur occidi deberet, tamen improbis clamoribus flagitarunt à Pilato, ut occideret eum. Quumq́; imprudentes cōſummaſſent omnia, quæ de illo prædicta fuerant à prophetis, depoſitum de cruce, poſuerūt in monumēto. Porrò quem uolente deo hominū malicia neci dedit, hunc eiuſdē dei potentia, iuxta prophetarum oracula, ſuſcitauit à mortuis tertio die. Ac ne putetis eſſe ſomniū quod narro: uiſus eſt, auditus eſt, contrectatus eſt, agnitus eſt corpore rediuiuo, per dies quadraginta diſcipulis ſuis, qui ipſum proficiſcentem Hieroſolymā ut moreretur, comitati fuerāt à Galilæa, qui ferè omnes adhuc ſuperſtites ſunt, ferentes apud populum fidele teſtimoniū de his, quæ uiderūt oculis, quæ audierunt auribus,

quæ

quæ contractauerunt manibus. Nos *quoque fungentes, ex ipſius iuſſu ſeruatoris, apoſtolico munere, teſtificamur, quòd promiſſionem, quam olim deus fecit* Abraham *ac* Dauid *ac patribus ueſtris, quamq́; per prophetas ſuos edidit maioribus ueſtris, nunc impleuit uobis ac filijs ueſtris, excitato* Ieſu *à mortuis.* Hic *eſt enim ille filius dei, natus ex uirgine* Maria *iuxta corpus humanũ, de quo pater ipſe teſtificatur in primo pſalmo myſtico, dicens:* Filius *meus es tu, ego hodie genui te.* Quòd *autem ſuſcitauit eum à mortuis, poſthac non rediturum ad corruptionem, ſed immortalem futurum, ita promiſit olim per* Eſaiam *prophetã,* Dabo *uobis ſancta* Dauid *fidelia.* Nõ *fuiſſet autem ſeruata pacto fides, ſi* Ieſum *non reuocaſſet ad immortalitatem.* Sic *enim promiſerat* Dauid: Semel *iuraui in ſancto meo, ſi* Dauid *mentiar, ſemen eius in ſempiternum manebit, & thronus illius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.* Videtis *autem iam neminem è ſtirpe* Dauid *progenitum, tenere ſolium eius: ſed* Chriſtum *deſignabat hæc prophetia, qui dexter aſſidet patri, ſortitus regnũ, cuius nõ erit finis.* Atq; *hac ipſa de re loquitur & pſalmus decimus quintus:* Non *permittes ut ſanctus tuus uideat corruptionẽ.* Nec *enim hæc prophetia poteſt intelligi de rege* Dauid, *quem conſtat expletis uitæ ſuæ annis, regnoq́; ſimul ac uita pro portione tẽporis à deo præſcripti trãſacta, uolẽte deo mortuum & additum numero maiorum, qui omnes ſimiliter mortui ſunt.* Quòd *ſi corruptionem uidet qui moritur, ſepulchrum eius quod in hodiernũ diẽ apud nos extat, continens illius oſſa clamitat, eum eſſe paſſum corruptionem.* Non *igitur in hunc competit uaticinium, ſed in eum quẽ uobis prædicamus, quem deus priuſ*

quàm corpus ſentiret putrefactionem excitatũ à mortuis, donauit immortalitate. Notũ ſit itaq; uobis fratres, quòd per hũc Ieſum offertur uobis remiſsio peccatorum, & ab omnibus malis libertas, à quibus hactenus non potuiſtis per obſeruationem legis purificari. Lex enim imperfecta erat iuxta carnẽ, nec poterat abolere omnia crimina, ſed quædam puniebat: nec omnibus gẽtibus ſubueniebat. Per hunc autem Ieſum citra diſcrimen perſonarum aut criminum, offertur omnibus iuſtitia & innocentia, ſi modo credant Euangelij promiſsis. Cauete igitur ne in uos incidat quod per Abacuc prophetã incredulis ac rebellibus euangelico ſermoni comminatur deus: Videte contemptores, & obſtupeſcite, ac diſperite, quoniã opus ego operor in diebus ueſtris, opus quod nõ credetis, ſi quis enarrauerit uobis. Quis hactenus credidit hominẽ naſciturum ex uirgine? Quis crediſſet per mortem unius, cunctis gẽtibus parandam immortalitatem? Quis crediſſet occiſum ac ſepultum, intra triduum reuicturum ad immortalitatem? Hoc opus incredibile deus quemadmodũ promiſerat, operatus eſt his ueſtris temporibus. Nolite eſſe cõtemptores, nolite diſperdi per obſtinatam incredulitatem, ſed credentes amplectamini uobis gratis oblatam ſalutem. Vbi peroratum eſt à Paulo, iamq; cœpiſſent abire, qui audierant: rogabant Paulum ac Barnabam, ut proximo ſabbato iiſdem de rebus uerba facerent apud ſynagogam. Iamq; dimiſſo cœtu, multi partim Iudæi nati, partim proſelyti religionis ſtudioſi, ſequuti ſunt Paulum & Barnabam, cupiẽtes propius ac familiarius edoceri per apoſtolos. Atq; illi colloquentes cum illis priuatim, hortati ſunt eos, ut in eo quod amplecti cœpiſſent, dei gratuito dono perſeuerarent, & in bene cœptis uſq; proficerẽt. Interim huius rei

fama

fama latius peruagata eſt,alijs apud alios, ut fit,quod audierãt,referẽtibus.Proximo uerò ſabbato iam non Iudæi tantum & proſelyti, ſed tota ciuitas cõuenit in ſynagogam, ut audiret ſermonem euangelicum. Cæterum Iudæi pleriq;, qui ſibi perſuaſerant, hanc Euangelij gratiam, non eſſe promiſſam niſi ſolis his, qui iuxta carnem eſſent filij Abrahæ,ut uiderunt confluxiſſe promiſcuam multitudinem Iudæorum, proſelytorum ac gentium, ſtimulante animum liuore, uehementer indignati ſunt, contradicentes his,quæ dicebantur à Paulo,nec à blaſphemis interim uerbis temperantes.Horum obſtinatam maliciam ubi perſpexiſſent Paulus ac Barnabas, memores quòd dominus mandaſſet apoſtolis, ut ſicubi reperiſſent, qui reijcerent oblatam Euangelij gratiam,exirent eam ciuitatem,etiam puluere pedum in contumaces excuſſo, libere dixerunt: Functi ſumus officio noſtro. Nam iuxta præceptum domini Ieſu,uobis omnium primis annunciandus erat ſermo euangelicus. Hoc honoris habitum eſt uobis à Chriſto. Cæterum quoniam ipſi tantam gratiam ultro gratisq; delatam reijcitis,& indignos uos iudicatis æterna uita,ecce conuertimur ad gẽtes.Nec id facimus autoritate priuata. Sic ſuis præcepit dominus Ieſus,ut Euangelio prædicato per Iudæã,deinceps prædicaretur omnibus gentibus uſq; ad terminos orbis terrarum. Prædictum eſt & hoc olim per Eſaiam prophetam,fore ut Ieſus non tantum adferret ſalutem gẽti Iudæorum, ſed uniuerſis mundi nationibus. Sic enim in prophetia pater loquitur filio:Poſui te in lucem gẽtium,ut ſis ſalus uſq; ad extremum terræ.His auditis gauiſæ ſunt gentes, nõ quòd gauderent de Iudæorum interitu,ſed quòd miſericordiæ diuinæ gratias agerẽt,qui Iudæorum incredulitatem uerteret in ipſorum ſalutem.

Iudæi blaſphemijs inceſſebant doctrinam ſalutiferã, gentes ſubito mutatæ promptiſsimis animis amplectebantur, & glorificabant ſermonem domini. Cui crediderunt ex gentibus, non quidem omnes, ſed quotquot diuina miſericordia deſtinarat ad uitam æternam, ad quam nemo pertingit niſi à deo uocatus & electus. Diuulgabatur autem *ſermo dominicus per uniuerſam illam regionem.* Porrò Iu*dæi gentibus inuidentes, concitauerunt mulieres religioſas: nam his facilius imponitur ſimulata ſpecie pietatis: & honeſtas, quo maior eſſet autoritas: tum uiros primarios eius ciuitatis, ac per hos commouerũt perſequutionem in* Paulum & Barnabam, *& expulerunt illos è finibus ſuis.* Hic *obiter animaduerte lector* Iudaicam *artem excitandæ ſeditionis in eos qui ſynceriter prædicãt* Ieſum. Liuor *primũ incitat ficte religioſos, mox dolor erumpit in conuitia.* Deinde *per matronas graues ac religioni deditas ſuſcitatur ſeditio, per matronas excitantur primores.* Sic *reijciuntur apoſtoli.* Paulus *autẽ &* Barnabas *excuſſo puluere pedum in illos, profecti ſunt* Iconium, Lycaoniæ *ciuitatem.* Diſcipuli *quoq; læti de ſucceſſu* Euãgelij, *replebantur gaudio & ſpiritu ſancto.*

CAPVT XIIII.

PORRÒ *quum perueniſſent* Iconium, *ex more ſimul ingreſsi ſunt ſynagogam* Iudæorum, *atque ibi quoque quemadmodum fecerant* Antiochiæ, *prædicabant* Euãgelium Ieſu Chriſti, *ſic ut copioſa multitudo crederet, tum* Iudæorum, *tum* Græcorũ. Et *hic rurſus* Iudaicus *liuor ſeditionis extitit autor.* Etenim Iudæi, *qui noluerant obtẽperare ſermoni euangelico, non ſat habebant, ſi ipſi perirent, uerum ut plurimos ſecum pertraherent in exitium; concitauerunt & corruperunt animos gentium aduerſus*

eos,qui crediderant.Sed Euangelij negocium,& per ad-uerſa & per proſpera creſcebat & inualeſcebat. In hac igitur lucta Paulus & Barnabas diu commorati ſunt Ico-nij, fortiter rem gerentes præſidio domini, qui gratuito beneficio, quod per Euãgelium omnibus offerebatur, te-ſtimonium perhibebat maius humano teſtimonio. Dabat enim hoc obſcuris & infirmis Euangelij præconibus, ut per manus illorum ederentur ſigna & prodigia,quæ de-clararent, rem ex diuina uoluntate geri. Itaq; Iudæorum opera ciuitas Iconij ſecta eſt in duas parteis, quarum alte ra ſtabat à Iudæis incredulis, altera fauebat apoſtolis. Tandem quum ij qui erant ex gentibus, iuncti Iudæis ac primoribus ciuitatis impetum facerent in apoſtolos, ut uim illis adferrent,ac lapidarent eos,illi re cognita, pro-fugerunt Lyſtriam ciuitatem Lycaoniæ,quæ Pamphyliæ pars eſt, & Derben: peragrantes interim finitimam un-diq; regionem,ubiq; ſeminantes ſermonem euangelicum, ut hac fuga non tam conſultum ſit incolumitati apoſtolo rum,quàm Euangelio propagando. Lyſtris autẽ erat uir quidã debilis pedibus, adeo ut perpetuo ſederet impotẽs ambulandi,claudus ab utero matris,ita ut per omnem ui-tam nunquã ingredi pedibus ualuerit.Hic admixtus mul-titudini, audiebat Paulum de Chriſto loquentem. Paulus autem intuitus hominem,& ex ipſo uultu perſpiciẽs ar-dorem & uotum illius,quòd confideret ſe per nomen Ie-ſu prædicati,membrorum integritatem aſſequi poſſe, di-xit clara uoce: Erige te in pedes, ſimulq; cum dicto exi-lijt claudus & ambulabat. Porrò multitudo quum uidiſ-ſent rem tam prodigioſam (nam claudus erat omnibus notus, & ſimplici uerbo ſubitò reſtitutus eſt homo) ſub-latis in altum uocibus Lycaonice, dicebant: Dij ſumpta

homi

hominum ſpecie deſcenderunt ad nos. Ea perſuaſio magis inſederat animis Lycaonum, ob fabulam de Ioue & Mercurio, quum homines eſſe uiderentur, à Lycaone exceptis hoſpitio, unde nomen ſortiti uidentur Lycaones. Barnabam itaq;, qui ſingularem quandam autoritatem præ ſe ferebat, appellabāt Iouem. Paulum uerò Mercurium, quod is eſſet dux ſermonis, propterea quòd gentes crederent Mercurium eſſe deorū nuncium, & eloquentiæ præſidē. Quin & ſacerdos Iouis, qui habitabat in ſuburbio ciuitatis Lyſtrenſis, & tauros & coronas adferebat ad fores ædium, in quibus erant apoſtoli, ut illis ſacrificaret. Nam taurorum cæde credebant potiſsimū delectari Iouem. Coronis autē ſacris ſolēt ornari tum ſacrifici, tum uictimæ. Comitabatur autem promiſcua hominum multitudo. Ita Paulus & Barnabas, ubi rei cauſam ſciſcitati didiciſſent, quòd ipſis pro dijs habitis diuini honores pararentur, nō tulerunt tantam impietatem, ut honor deo debitus transferretur ad homines, ſed conſciſsis ex Iudæorum more tunicis proſilierunt ad multitudinem, clamātes ac dicentes, Viri, quur iſta facitis? Nos non ſumus dij, ſed homines, uobis ſimiles mortales, iiſdem miſerijs, quibus uos obnoxij: adeo non expetentes à uobis hunc honorem, ut potius in hoc uenerimus ad uos, quo nobis autoribus ab iſtis falſis dijs, quos profanis ſacris hactenus colitis, qui uel homines ſunt uita defuncti, uel ſtatuæ inanes, uel dæmones noxij, conuertamini ad deū uerū ac uiuum, qui condidit cœlum ac terram & mare, & quicquid cœlo, terra mariq; continetur. Non eſt enim niſi unus deus omnium conditor & gubernator. Is nunc poſtulat cognoſci coliq; ab uniuerſis orbis nationibus, ut omnes per illum ſalutem æternam conſequantur. Nam ſuperioribus ſeculis, ueluti diſsi-

mulans,paſſus eſt omnes gentes ſuo quanq; more uiuere, ut poſteaquam cognitum eſſet homines ſuis ipſorum præſidijs non poſſe ſaluos fieri,omnes per fiduciã in deum ac per Euangelium filij ipſius ſeruarentur.Quanquam autẽ pleriq; mortales eſſent à uero deo per errorem alieni,uaria rerum ſimulacra pro deo, aut res conditas pro conditore colentes, tamen non ſtatim exercuit in illos iuſtã ultionem,nec deſtitit illos perpetua ſua beneficentia ad ſui cognitionem & amorem prouocare. Nam qui mundum condidit in uſum hominũ, idem è cœlo demiſſa pluuia fœcundat terram, facitq; ut annuus prouentus uberem copiam omnium rerum ad uitam hominum facientium profundat,ut affatim ciborũ uario nos genere reficiat,& uini liquore exhilaret corda noſtra. Nec enim hæc beneficia debetis dijs ueſtris,quos hactenus colitis,Ioui,Cereri, aut Libero:ſed deo illi,quem uobis prædicamus. Hæc quũ loquerentur apud populũ apoſtoli,uix cõpeſcuerunt multitudinem,ne ipſis immolarent uictimas. Dum hæc aguntur Lyſtris, ſuperueniunt quidã ab Antiochia Piſidiæ & Iconio,Iudæi genere,ſed Euãgelio rebelles: qui quũ multitudinem in ſuã pertraxiſſent ſententiã, ut in apoſtolos fieret impetus,id quod Iconij tentauerant, lapidatũ Paulum extraxerunt è ciuitate,credentes eũ eſſe mortuũ. Hæ uidelicet ſunt rerum humanarũ uices.Paulò antè pro dijs habitis parabantur hoſtiæ,nunc lapidatus abijcitur Paulus.Ob id autẽ huic erant infenſiores,quòd eloquẽtia ſua plurimos alliceret ad Chriſtũ.Abiectũ ac pro mortuo relictũ,circundederũt diſcipuli curaturi funus. Paulus autẽ reuerſus ad ſe ſurrexit, & clàm ingreſſus eſt ciuitatẽ, ac poſtridie profectus eſt unà cũ Barnaba in Derbẽ,quò primum ire decreuerant.Quumq; in hac ciuitate prædicaſſet

Euange

Euangelium, multaq́; docuiſſent, ueluti iacto ſemine ſermonis euangelici, reuerſi ſunt Lyſtram, Iconium & Antiochiã, confirmantes animos diſcipulorũ, quos ad Chriſtum converterant, & exhortantes eos ut perſeuerarẽt in fide. nec ullis terroribus abducerentur à fiducia, quam ſemel collocaſſent in domino Ieſu, nec offenderentur, quòd audiſſent Paulum Lyſtris eſſe lapidatum, quoniam hanc uiam ſuis oſtẽdiſſet Chriſtus, ut per multas afflictiones intrarent in regnum cœlorũ. Adeo magis ſolicitus erat Paulus, ne per occaſionem malorum, quæ ipſe patiebatur ab impijs, imbecilles alienarẽtur à Chriſto, quàm doleret ſua cauſa: exemplum interim exhibẽs epiſcopis, ut gnauos agricolas imitando, non ſat habeãt plantaſſe aut ſeminaſſe, ſed aduigilent etiam, ut quod prouenire cœpit, feliciter adoleſcat. Quoniam autem Euangelij profectus id poſtulabat, ut apoſtoli per uarias regiones uagarentur, delectos populi ſuffragijs per ſingulas ciuitates preſbyteros, præfecerunt illis, ut abſentium apoſtolorum uices gererent, factaq́; communi deprecatione tum ieiunio commendauerunt illos domino, ut in illo proficerent, quem ſemel eſſẽt profeſſi. Hæc acta ſũt Antiochiæ, quæ eſt in Piſidia. Ea regione peragrata, ſimili modo peragrarũt & Pãphyliam, ubiq; ſeminantes Euangelium, ubi ſeminatũ non fuerat: & confirmantes eos, qui ſemel crediderant, donec redirent Pergam. Et hic rebus ordinatis, peruenerũt Attaliã: ea ciuitas eſt Pamphyliæ littoralis. Hinc ſoluerũt rurſus Antiochiam Syriæ, unde primum ſoluerant delegato à ſenioribus munere prædicandi Euangelij inter gentes, ac per impoſitionem manuum, precationem & ieiunium commendati fuerant gratiæ dei, ut illius præſidio feliciter cederet, qnod auſpicabãtur. Huc igitur quum ſeſe recepiſſent,

cepiſſent,uelut rationem eorum quæ geſſerant reddituri, conuocata congregatione credentium, retulerunt omnia quæ deus cũ ipſis egiſſet, oſtendentes quòd dei fauor ad= fuiſſet ipſorum conatibus, qui gentibus aperuiſſet oſtium fidei,per quam abſq; legis onere ſalutem aſſequantur.

CAPVT XV.

COmmorati ſunt autẽ Paulus & Barnabas multo tem pore cum diſcipulis Antiochiæ,quòd in urbe celeber rima eſſet numeroſa congregatio credentiũ ex uarijs ho= minum generibus cõflata, quæ in dies reddebatur nume= roſior. Illic autem apoſtoli gaudebãt commorari diutius, ubi fructus erat copioſior:quoniam Hieroſolymitæ cæte riq; qui eam Syriæ partem incolunt, quæ proprie Iudæa dicitur,tenaciores erãt legis Moſaicæ quàm cæteri,quòd longius abeſſent à commercio gentium:quodq; templo ui ciniores, minus ferebant gentes ad Euangelij conſortium recipi ſine legis obſeruatione,quam nõ intelligebãt pro= dita luce ueritatis abrogãdã,quod ad umbras, figuras & cæremonias atinebat. Huius generis erãt circũciſio,ſab= batorum otia,delectus ciborum,feſti dies, ueſtium diſcri= mina,uota,ieiunia,fuga morticinorum, quæ omnia craſſo populo erant ad tempus indicta, ut aſſueſcerent obedire deo, donec per Euangeliũ prodita ueritatis clariſsima lu= ce,rerum umbræ cederent. Proinde qui non intelligebant legem eſſe ſpiritualem, contendebant id quod erat à deo præſcriptum, à patribus traditũ, à maioribus tot ſeculis obſeruatum perpetuũ eſſe debere. Hæc perſuaſio non tam naſcebatur ex malicia, quàm ex ſuperſtitione legis, quam dum ualde ſtudẽt ſeruare, ſubuertũt. Nam hic zelus pri= mum inſtigarat & Paulum aduerſus Chriſtianos. Itaq; quum rumor eorũ quæ gerebantur Antiochiæ, ubi ex pu=

blico cõſenſu Paulus & Barnabas profecti in Cyprũ, & inde in Pamphyliã, palàm ſine delectu prædicaſſēt Euangelium, & Iudæis & proſelytis & gētibus, nullũ exigentes legis obſeruationem, permanaſſet Hieroſolymã uſq;, quidam è Iudæa uenerunt Antiochiam, nouam inuehentes doctrinam, à Pauli Barnabæq; doctrina diuerſam. Dicebant enim his qui ex gentibus crediderant: Niſi circuncidamini iuxta ritum à Moſe præſcriptum, non poteſtis ſalui fieri. Hoc erat initium pugnæ, legis carnē mordicus tenentiũ, aduerſus eos, qui ſyncerã ac ſpiritualem Euangelij libertatē ſequebantur, quæ contentio nunquam non eſt inter Chriſtianos futura. Et ideo deus hãc exoriri paſſus eſt, quo magis intelligerent omnes Chriſti diſcipuli, quàm exitialis res ſit, cæremonijs nixa religio. Horum doctrinæ, in ſpeciem religioſæ, re ipſa pernicioſiſſimæ, quum Paulus & Barnabas, uelut euangelicæ libertatis ſtrenui propugnatores, fortiter reſiſterent, orta eſt uehemens ſeditio, dũ apoſtoli ſynceritatem euangelicæ doctrinæ, quæ ſpiritualis eſt, teſtimonijs prophetarum fortiter tuentur aduerſus ſuperſtitioſos legis aſſertores: dumq; hi contrà ſtudio legis à maioribus traditæ, conantur gentes ſub idem iugum trahere, neſcientes interim, quanta cõtumelia Chriſtũ afficerent, cuius gratiã crederent præſidio legis egere. Etenim qui legis erat autor, idem poterat abrogare legem. Tametſi non abrogat, qui perficit. Hoc bellum multo pernicioſius erat Euãgelio, quàm Herodis, aut aliorũ principũ ſæuitia, propterea quòd uerã pietatē falſa pietatis imagine oppugnabat. Itaq; ne diſcordiæ malũ gliſceret, cõuocato diſcipulorũ concilio, uiſum eſt, ut Paulus & Barnabas alijq; ex hoc numero nõnulli proficiſcerētur Hieroſolymã ad Petrũ alioſq; apoſtolos ac preſbyteros

teros, qui tũ ueluti metropolim eccleſiarũ Hieroſolymæ moderabãtur, ut illorũ autoritate quæſtio nata diſſolueretur. Nam adhuc autoritas præcipua manebat in eo loco, unde primũ prodierat euangelica doctrina, ac penes eos, qui ex delegatione Ieſu Chriſti prædicationẽ primi fuerant auſpicati. Paulus itaq; & Barnabas profecti ſunt, honoris gratia deducẽte illos diſcipulorũ multitudine. Cũq; facerent iter per Phœnicẽ ac Samariam, narrabant ubiq; quomodo gentes ſeſe conuertiſſent ad deum. Adeo nõ diffidebant factis ſuis apoſtoli, ut ultro paßim commemorarent: nec hoc animo proficiſcebantur Hieroſolymã, ut ex apoſtolis diſcerẽt, rectè'ne feciſſent hactenus, an ſecus, ſed ut maiorũ autoritate tumultus infirmorum cõpeſceretur. Quotquot autem in his regionibus crediderãt Euãgelio, magno afficiebantur gaudio, tantum aberat ut Iudæorũ exemplo mouerent ſeditionem. Porrò ubi peruẽtum eſſet Hieroſolymam, Paulus & Barnabas, unà cum ſuis comitibus humaniter excepti ſunt à cõgregatione, quæ erat Hieroſolymis: ſimiliter & ab apoſtolis ac ſenioribus, quibus cõgregatis exponebãt omnia, quæ deus geſſerat per ipſos inter gentes. Ea res quũ pleræq; multitudini probaretur exorti ſunt quidã è ſecta phariſaica, qui crediderãt Euãgelio: ſed ſic, ut arbitrarẽtur Euãgelij gratiã abſq; legis adminiculo non conferre ſalutem. Proinde neminem gentium ad Euangelij conſortium admittendum, niſi prius impoſito legis Moſaicæ iugo, à quo gentes uehementer abhorrebant. Cæterum phariſæi præ cæteris uideri ſtudebant legis tenaciores. Hi ueluti legis doctores aſſeuerabant eos, qui ex gentibus erant recepti, circumcidendos eſſe, atq; eiſdem præcipiendum ut ſeruarent legem Moſi, non intelligentes, legem à nullis æque uiolari, atque

ab his qui ſtudio carnis negligunt ſpiritum legis. Hic rurſus orto tumultu (quàm ſeditioſa res eſt ſuperſtitio?) conuenerunt apoſtoli ſimul cum ſenioribus, conſulturi quid hac in re ſtatuendum eſſet. Quũ enim eſſent auidißimi lucri dominici, metuebant ne pleriq; ex gentibus odio legis alienarentur à Chriſto. Rurſus nõ arbitrabantur probabilem cauſam eſſe dandam Iudæis, qui legis uenerationem à maioribus traditam, altius imbiberant, quàm ut ſubitò poſſet reuelli, ut ab Euangelio deſciſcerent, quaſi pugnante cum lege ſancta. Quumq; hinc atq; hinc probatis teſtimonijs & argumẽtis, incanduiſſet diſceptatio, Petrus aſſurgens hunc in modũ loquutus eſt: Viri fratres, quid uos diſceptatis ueluti de re dubia? quaſi penderet ab hominum arbitrio probare uel improbare, quod iam deus ipſe probauit. Vos ipſi ſcitis, quòd ante annos aliquot hoc idem mihi accidit in Iudæa, quod nunc in gentium regione factum calumniamini. Quum enim ob Cornelium cũ ſua familia baptizatum, ſimile murmur eſſet natum inter uos, expoſui uobis rem omnem, quomodo non autoritate priuata, ſed iuſſu dei adierim Cæſareã, ut gẽtibus etiam prædicarem Euangelium dei, cui credentes ſalutem aſſequerentur. Quum autem eſſent incircunciſi, qui tum audiebant ſermonem euangelicum, & ab obſeruatione Moſaicæ legis alieni: tamen deus, qui non æſtimat hominẽ ex habitu corporis, ſed ex affectu cordis, quod ille ſolus nouit, manifeſto teſtimonio declarauit ſibi probari fidẽ illorũ, inter audiendũ effuſo in illos ſpiritu ſancto, ſic, ut linguis loquerentur, quemadmodum & nos, etiã antequam à nobis baptizarẽtur: nihil diſcriminis faciens, quod ad Euangelij gratiam attinet, inter illos incircunciſos, & nos Iudæos. Nã fide purificauit illorum corda, palàm declarãs

nobis

nobis hanc gratiam non eſſe collatam præſidio legis, ſed commẽdatione fidei. Nec enim deus infundit ſpiritũ ſuum impuris. At illi nihil habebant præter ſimplicem credulitatem, quũ in illos ueniret ſpiritus ſanctus. Nunc igitur quũ deus palàm declararit uoluntatẽ ſuam, ut gentes abſq; legis onere per ſolam fidem reciperentur ad Euangelij conſortium, quur uos deũ tẽtantes prouocatis illum, dũ præter illius uoluntatem conamini tam graue legis iugum imponere ceruicibus diſcipulorum, qui hactenus legi nõ aſſueuerunt, quod neq; patres noſtri, neq; nos ſub lege nati portare ualuimus? Quis enim noſtrum legem ſeruauit ad unguem? Non igitur eſt quod ex obſeruatione legis ſperemus ſalutẽ, ſed confidimus nos fore ſaluos per gratiã domini noſtri Ieſu Chriſti, hac in parte nihilo potiores gentibus, quibus idẽ donum uoluit impartiri gratis, quod nobis item gratis impartijt. Hac oratione Petri coërcita eſt tumultuoſa diſceptatio inter phariſæos, & diuerſa ſentiẽtes. Itaq; multitudo quieta, poſt audiuit Barnabã & Paulum exponẽtes, quòd miraculis ac prodigijs per ipſos inter gentes editis, deus teſtificatus eſſet ſibi placere, ut gẽtes ad Euangelij conſortium, abſq; legis onere reciperentur, quemadmodũ & antè Petro in Cornelij domo prædicante Chriſtũ, miſſo ſpiritu ſancto declararat animum ſuum. Hi quum finẽ dicendi feciſſent, Iacobus cognomento Iuſtus, & frater domini dictus, in quem apoſtoli tum præcipuã autoritatem tranſtulerant, aſſurgens, illorũ orationem approbauit, hunc in morẽ uerba faciens: Viri fratres, quoniã cæteris qui dixerãt, præbuiſtis ſilentiũ, præbete & mihi dicturo, quod factu uidetur optimum. Simon Petrus narrauit modo quod nos omnes ſcimus eſſe uerißimũ, quẽadmodũ per ipſum primũ deus miſertus humani-

generis,reſpexerit calamitatẽ gentiũ idolorum cultui deditarum, ut ex his quoq; qui uidebãtur non eſſe populus, ſumeret ſibi populum acceptum,unà nobiſcum inuocantem nomẽ ipſius.Quod per Petrũ cœpit deus,id per Paulum & Barnabã latius prouexit. Quod autẽ ab his factũ audimus,id olim futurũ prædictũ eſt uaticinijs prophetarum, quorũ Amos ita loquitur ſub perſona dei: Poſt hæc reuertar,& inſtaurabo tabernaculum Dauid,quod collapſum eſt,ac ruinas eius ædificabo denuo,& erigam illud, ut requirant qui reliqui ſunt homines dominum, omnesq́; gentes ſuper quas inuocatũ eſt nomen meum, dicit dominus faciens hæc. Quicquid deus pollicetur ſe facturũ, hoc abſq; dubio facit. Antequã enim mundus eſſet cõditus, illi definitũ erat, quid quo tẽpore facturus eſſet. Non poteſt autem nõ eſſe optimum, quicquid ille ſtatuerit. Quoniam autem uidemus hoc nunc fieri,quod ille promiſit,ego cenſeo non eſſe repugnandũ uoluntati diuinæ, nec obſtrependum eſſe his,qui ex gẽtibus conuertuntur ad cultum ueri dei:nec eis imponendũ onus legis,quũ euangelica fides omnibus ſufficiat ad ſalutẽ.Tantũ admoneantur,ut ob imbecilles,quibus nondũ perſuaderi poteſt, idolũ nihil eſſe: & idolis immolatã carnẽ,nihil differre à carne qualibet, quæ uenditur in macello:& ob quoſdã,qui ſcortationem ideo nõ credunt eſſe peccatũ,quòd uulgo fiat,nec legibus humanis puniatur: abſtineant ab inquinamentis ſimulacrorum: nec immolantes, nec ueſcẽtes ex his quæ ſunt immolata,abſtineant à ſcortatione.Rurſus ob Iudæos quoſdam ſuperſtitioſiores, quibus nõdũ perſuaderi poteſt, omnia mũdis eſſe mũda,abſtineãt ab animãte ſuffocato & ſanguine,nõ quòd hæ res faciãt ad ſalutẽ animi,ſed quòd charitas hortetur, ut ad tempus mos geratur imbecillitati

fratrum

fratrũ quorundam, donec proficiant ad perfectiora, itaq; mutuis obſequijs alatis inuicem fraternã concordiã. Nec eſt metuẽdũ Iudæis, ne Moſes antiquetur: habet enim ille iam olim à priſcis ſeculis, qui prædicent ipſum in ſynagogis, ubi ſingulo quoq; ſabbato legitur ex more. In hanc ſententiã quũ ab omnibus itum eſſet pedibus, uiſum eſt apoſtolis ac ſenioribus, ſimulq; toti congregationi, ut ex eo numero deligerẽtur aliquot, qui Paulum & Barnabã Antiochiam comitarẽtur. Delecti ſunt autem duo ſpectatæ probitatis, Iudas, cui ob morum ſanctimoniam cognomentũ additum eſt Iuſti, & Silas, ambo primariã integritatis laudem obtinẽtes inter fratres. His tradiderunt cum mandatis epiſtolam in hanc ſententiã: Apoſtoli & ſeniores ac fratres ex Iudæis ad Chriſtũ conuerſi, his qui ſunt in Antiochia, & in Syria ac Cilicia ex gentibus ad Chriſtum conuerſi, ſalutem. Quoniã accepimus, quòd quidam hinc profecti Iudæi, uelut à nobis miſſi, peturbauerint ueſtrã tranquillitatẽ, qua fruebamini in conſenſu Euangelij, noua doctrina labefactantes animos ueſtros, iubentes uos circuncidi, ac ſeruare legem, quum illis nihil tale mandauerimus: uiſum eſt nobis ex ſententia cœtus conuocatis in unum, delectos ex nobis uiros mittere ad uos, unà cũ Paulo & Barnaba iure nobis chariſſimis, utpote qui uitã ſuã periculis expoſuerunt pro nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Miſimus itaq; Iudã ac Silam probatiſſimæ fidei uiros, ex quorum fideli relatione poteritis eadẽ cognoſcere quæ ſcribimus. Horũ ſumma hæc eſt: Viſum eſt enim ſpiritui ſancto, & huius inſtinctu nobis conſentientibus, ne quid oneris uobis addatur, præter hæc quæ uiſa ſunt neceſſaria. Primum uidelicet ut abſtineatis ab his, quæ ſunt ſimulacris immolata, ne ueſcentes uideamini

ſuperſtitioni, quã ſemel abnegaſtis, conſentire. Deinde ut tẽperetis à ſanguine animãtis, et à pecude ſuffocata, quibus lex ueſci prohibet. Poſtremo ut abſtineatis à ſcortatione, quã gentes ſibi putant eſſe licitam. Ab his ſi tẽperaueritis, bene facietis. Valete. His ita peractis, dimiſſi ſunt cum literis ac mandatis: qui quũ perueniſſent Antiochiã, congregata multitudine reddiderũt epiſtolam. Quæ cum eſſet apud omnes recitata, gauiſi ſunt tanta conſolatione, quòd ad ipſorũ animos, apoſtolorũ, ſeniorum, ac multitudinis Hieroſolymitarum autoritas acceſſiſſet. Iudas autem & Silas, quum eſſẽt & ipſi prophetæ periti ſacrarũ literarum, quod decrat epiſtolæ, iuxta mandatũ apoſtolorum ſuppleuerunt: copioſoq́; ſermone exhortati ſunt fratres, & confirmarunt animos illorum, ut in bene cœptis perſiſterẽt. Hic igitur aliquandiu commorati, dimiſſi ſunt à fratribus cum pace, data illis facultate redeũdi ad eos, à quibus fuerant miſſi. Quoniam autẽ Silæ uiſum eſt ibi remanere, Iudas ſolus reuerſus eſt Hieroſolymam. Interim Paulus quoq; & Barnabas commorabantur Antiochiæ, docentes promiſcue Iudæos & gẽtes, & omnibus annunciantes ſalutem, quæ gratis offerretur credentibus Euangelio, hoc eſt, ſermoni dei. Poſt dies autẽ aliquammultos ſubijt animum Pauli cura diſcipulorũ, quos in Cypro reliquerat, ac Pãphylia. Dixitq́; Barnabæ collegæ ſuo: Reuiſamus fratres per omnes ciuitates, in quibus prædicauimus ſermonem domini, ut inſpiciamus quomodo ſeſe habeant. Placuit hoc cõſiliũ Barnabæ, ſed eius profectionis comitem eſſe uolebat Ioannẽ cognomento Marcũ, quem ſecum prius eduxerant eò proficiſcentes. Qua quidem in re Paulus ab illo diſſentiebat, exiſtimans eum tum non eſſe recipiendum in eius negocij conſortium, qui pridem

ſua

ſua ſpōte defeciſſet ab ipſis nōdum expleto negotio, quòd inſtituerant, & è Pamphylia renauigaſſet Antiochiam. Hæc diſceptatio uſq; adeo inter eos incaluit, ut quũ neutèr alteri uellet cōcedere, uterq; ab altero ſeiũgeretur. Nō quòd inter tantos apoſtolos ulla intercederet amarulẽtia, ſed uterq; cōtendebat obtinere, quod arbitrabatur expedire negotio euãgelico. Atq; interim nobis exemplũ parabatur, ne ſtatim exiſtimemus damnandũ, quod à noſtra diſsidet ſententia. Nō obeſt ſentẽtiæ uarietas, modo concors ſit animus ad prouehendũ Euãgelium. Ex apoſtolorũ autẽ diſsidio deus illud procurabat, ut ſegregatis duobus ducibus, latius etiã proferretur Euangelium, quàm ſi perſeueraſſent in priſtino collegio. Itaq; Barnabas, adiuncto ſibi Marco, nauigauit in Cyprũ, ubi natus erat. Paulus uerò aſcito ſibi Sila, qui deo uolente in hoc reſederat Antiochiæ, ne Paulo deeſſet collega grauis, & autoritate præditus, dimiſſus à fratribus, & cōmendatus gratiæ dei, profectus eſt quocũq; uocaret ſpes oſtẽſa profectus euangelici. Peragrabat aũt Syriã ac Ciliciã, in qua natus erat & ipſe, ubiq; cōfirmans cœtus diſcipulorũ, quos illic pa-rauerat, et augẽs qđ inſtituerat: præcipiẽs illis, ut qđ apoſtoli ſenioresq; ſtatuiſſent Hieroſolymis de fugiẽda ſimulacrorũ cōmunione, de ſcortatione, ſuffocato & ſanguine, ſeruarent, alioqui liberi à Moſaicæ legis onere. His in Cilicia peractis, rurſum peruenit Derbẽ, deinde Lyſtrã.

CAPVT XVI.

ET *ecce illic diſcipulus quidã, ex re nomẽ habens, dictus Timotheus, quaſi dicas, deo precioſus, natus ex impari matrimonio. Nam matrẽ habebat uiduam, quæ ex Iudaiſmo uenerat ad Chriſtum, patrẽ habuerat ethnicũ. Huius Timothei probitas, omnium fratrum teſtimonio*

prædicabatur, qui Lyſtris agebāt, & item Iconij. Paulus itaq; nihil aliud ſitiens, quàm per omnē occaſionē in dies latius proferri regnū euangelicū, undiq; uenabatur huic idoneos negotio, non aliter quàm ambitioſi reges, in hoc intenti, ut ditionis ſuæ terminos proferāt, nihil magis habent curæ, q̄ ut duces ac præfectos rebus gerendis aptos aſciſcant. Porrò nō ſatis eſt ducem euangelicū mediocribus dotibus eſſe præditū, nec ſatis eſt inculpatis eſſe moribus, ſed oportet etiam bonorū omnium teſtimonio cōmendatū eſſe, ne rumor malus, etiamſi uanus ſit, officiat euangelico negotio. Timotheū igitur & inſigniter probū, & omniū probatorum teſtimonio cōprobatū, Paulus cupiebat habere ſuæ profectionis comitē. Atq; hunc ſibi adiunctum circuncidit, non quòd crederet circunciſionē conferre ſalutem, quā ſola fides adferebat: ſed ne quid tumultus oriretur à Iudæis, quorum in illis regionibus erat magna multitudo, maluit in Timotheo admittere iacturam pelliculæ, quæ nec addita facit ſanctiorē, nec detracta peiorē, quàm hac occaſione Iudæos, quorū pertinaciā nouerat, alieniores reddi ab Euangelio. Decretū apoſtolorū, quod Hieroſolymis præſente Paulo factū erat, liberabat gētes ab onere legis. Totius autē legis profeßio quaſiq; ſymbolum erat circunciſio. Iudæi uerò nondū erant palàm liberati ab onere legis, quā oportebit paulatim aboleri. Itaq; quoniam cōſtabat omnibus Timotheum matre Iudæa eſſe natum, patre ethnico, & ex patris autoritate nō fuiſſe circunciſum, perſpiciebat Paulus utcūq; probabili de cauſa tumultuaturos Iudæos, ſi Timotheus ſemiiudæus natus, abſq; circunciſione nō ſolum admiſſus eſſet ad Euangelij cōſortium, uerumetiā ad doctoris euāgelici munus aſciſceretur. Hoc Euangelij prouehendi ſtudio, ei tempori

*dedit Paulus,tranquillitati conſulens omnium, qui Chri-
ſtum pacificum fuerant amplexi.Nec hoc ſolum fecit,ue-
rumetiã per quaſcunq; ciuitates faceret iter,ne quid offen
derentur Iudæi, tradebat iis,qui ex paganiſmo uenerant
ad Chriſtũ,ut ſeruarẽt ea,quæ Hieroſolymis erãt decreta
ab apoſtolis ac ſenioribus:cuius rei gratia legati fuerant
Antiochiam Iudas & Silas.Aderat Pauli conatibus fauor
diuinus. Nam eccleſiæ diſcipulorũ & confirmabantur in
fide euãgelica,& in dies augeſcebant,accreſcente nume
ro credentium.Quum autem peragraſſent Phrygiam &
Galatiam, Aſiæ minoris regiones,nõ ſine magno fructu,
tametſi gens eſſet magnopere craſſa barbaraq́;,cuperẽtq́;
proficiſci in eam partem,quæ propriè dicitur Aſia,uetiti
ſunt à ſpiritu ſancto ibi loqui ſermonẽ euangelicum.Atq́;
illi paruerunt occulto dei conſilio,cui nõ decet hominem
reluctari.Itaq; mutato cõſilio,flexerunt iter ad Myſiam,
cui proxima eſt Aſia propriè dicta.Inde tentabant profi-
ciſci in Bithyniam,reflectẽtes ad ſeptentrionẽ.Erat enim
illa celebris Romanorũ prouincia: & ideo ſperabant illic
amplum lucrum. Sed incertũ, qua de cauſa non paſſus eſt
ſpiritus Ieſu,cuius ductu agebantur,illuc proficiſci. Itaq;
reflectentes ad occaſum,peragrata prius Myſia,uenerũt
Troadem. Ea ciuitas eſt littoralis Phrygiæ, eadem dicta
Antigonia.Ibi Paulo per quietẽ oſtenſa eſt uiſio,quæ do
ceret,quò deberet proficiſci.Viſio uerò talis erat: Adſta-
bat illi uir quidam ſpecie cultuq; Macedonis, qui depre-
cabatur illum,dicens:Proficiſcere in Macedoniã, ac ſuc-
curre nobis.Is erat angelus illius regionis protector. Eã
uiſionem ſimulatque uidit Paulus, qui iam ſemel atque
iterum prohibitus fuerat à ſpiritu ſancto prædicare ſer-
monem euangelicum, gauiſi ſumus illius comites. Nam*

& ego

& ego qui hæc ſcribo,tum comes eram illius peregrina-tionis,ſtatimq́; curauimus,ut proficiſceremur in Macedo niam,certi, quòd eò uocaſſet nos dominus, ut illis prædi-caremus Euãgelium, ac rem deo fortunante ſucceſſuram. Itaq; ſoluẽtes Troade,prӕternauigata Cherſoneſo, per-uenimus ad inſulã Samothracen Thraciæ oppoſitã. Atq; hinc proximo die Neapolim, quæ ciuitas eſt maritima in cõfinio Thraciæ & Macedoniæ. Hinc Philippos. Ea ci-uitas colonia prima occurrit à Neapoli petẽtibus Mace doniã. In hac ciuitate cõmorati ſumus dies aliquot expe-ctantes occaſionẽ auſpicandi negotij, cuius gratia uene-ramus. Porrò die ſabbati egreßi ſumus ciuitatẽ,in locum qui erat extra portas,uicinus fluuio,ubi ſolebat eſſe con-uentus hominũ ad precandum. Hic ſedentes loquebamur mulieribus, quæ eò cõuenerant, annunciantes illis Ieſum Nazaræenum. Inter has erat una religioni dedita, nomine Lydia,purpurarũ uenditrix, oriũda è ciuitate Thyatiro rum. Ea eſt Lydiæ regionis. Inter multas autẽ quæ Pau-lum de Christo diſſerẽtẽ audiebãt,huic deus aperuit cor, ut animum aduerteret ad ea quæ dicebãtur à Paulo. Itaq; poſteaquam accepißet baptiſmum unà cum ſua familia, deprecata eſt Paulũ et illius comites,dicẽs: Si me iudicaſtis hoc honore dignam, ut per baptiſmum ac doctrinam ue-ſtram in Euangelij conſortium receperetis, habete mihi uiciſsim hoc honoris, ut diuertatis in domum meam, nec æſtimetis me ut ethnicam,qualis modo fui,ſed qualis nũc per fidem euangelicã ueſtro miniſterio facta ſum. His pre cibus coëgit apoſtolos, ut apud ipſam aliquandiu diuer-ſarentur. Interim uerò doctoribus euangelicis exemplum præbitum eſt, ut nec refugiant officium ultrò delatum ab his, qui nuper conuerſi ſunt ad Chriſtum, ſi prompte &

perſe

perſeueranter offerant, ne uideantur illos parum pro ſuis agnoſcere: nec rurſus ingerant ſeſe illis, ne uideantur pro communicata doctrina euangelica præmium repoſcere. Sed q ſpirituale beneficiũ accepit, debet benemeritos ad corporale beneficium recipiendum, ſi forſan opus ſit, cõpellere. Accidit autem, ut euntibus nobis ex more ad precationem, occurreret nobis puella quædam habens ſpiritum Pythonis, quæ diuinando magnificũ quæſtum adferebat dominis ſuis. Hæc aſſectata Paulum ac nos, clamabat dicens: Iſti homines ſerui ſunt dei altiſsimi, qui annunciãt uobis uiam ſalutis. Id quũ faceret diebus cõpluribus, Paulus ægre ferens, ne uideretur agnoſcere laudem à phanatica puella tributam, cõuerſus ad illã, dixit ſpiritui: Impero tibi per nomen Ieſu Chriſti, ut diſcedas ab iſta. Ac protinus exijt ſpiritus. Porrò domini puellæ, uidentes ſibi periſſe quæſtum ſuũ, apprehenſum Paulũ & Silam, pertraxerunt in forum ad primores ciuitatis, & ſiſtẽtes illos apud magiſtratus, accuſarunt eos, dicentes: Hi homines aliunde profecti perturbant hanc ciuitatẽ, quum ſint Iudæi, & inuehunt nobis peregrinam religionẽ, nouaq́; inſtituta, quæ nobis fas non eſt neq; recipere, neq; exercere, quum uiuamus legibus Romanorum, quæ uetant recipere peregrinos deos, aut nouos deorũ cultus. His auditis, quoniam inuiſum erat apud illos Iudæorum nomen, populus cõcurſu facto ferebatur in apoſtolos: ac magiſtratus, quò populo furenti ſatisfacerent, diſciſsis illorum tunicis iuſſerunt uirgis cædi. Nec hac pœna cõtenti, poſteaquam illis impegiſſent multas plagas, coniecerunt eos in carcerem, mandantes carcerario, ut diligenter ſeruaret eos. Qui quum tale mandatum accepiſſet, quò tutior eſſet, detruſit illos in carcerem interiorem: nec hoc contentus, ſtrinxit

pedes

pedes eorum ligno. Hæc erant auſpicia Macedonicæ prædicationis. Semper autē aut quæſtus, aut ambitio, aut ſuperſtitio rebellet Euangelio. Porrò quū atrociſsime ſæuit mundus in mēbra Chriſti, tum maxime adeſt cœleſte ſolatium. Media nocte Paulus & Silas, obliti uerberū, obliti carceris, precabantur, & hymnos canebant deo, gratias agētes illi, quòd famulos ſuos dignaretur hoc honore, ut ob ipſius nomen hæc paterētur. Cæteri uerò, quos idē carcer habebat, audiebant illos lætis uocibus modulātes laudes deo, & filio illius Ieſu Chriſto, demirātes unde in rebus tam nō lætis tāta lætitia. Ac ſubito terræmotus factus eſt ingēs, adeo ut totus carcer à fundamētis cōcuteretur, ſimulq; patefacta ſunt omnia oſtia carceris, & omnium uincula ſoluta ſunt. Hoc tumultu expergefactus carceris cuſtos, quū accurriſſet, ac reperiſſet omnia carceris oſtia patefacta, atque hinc conijceret fugiſſe uinctos: memor quale mādatum accepiſſet à magiſtratibus, educto gladio parabat ſibi necem cōſciſcere, malēs ſuapte manu perire, quàm poſt multa tormenta per carnificem occidi. Id Paulus etiam per tenebras cernēs, uoce magna clamauit, ut uel attonitum hominem redderet attentū, dicens: Caue ne quid tibi ipſi feceris mali, quando nihil à nobis tibi mali uenturū eſt. Sumus enim hic omnes, neq; quiſquam noſtrum effugit. Ad hanc uocem ſibi redditus cuſtos, iuſsit miniſtros adferre lumen: quumq; reprehendiſſet ita rem habere, cognouiſſetq;, rem non arte factam humana, ſed potētia diuina: ſimulq; cōſiderans, quòd Paulus per tenebras uidiſſet, quid ageret, & quāobrē id ageret, intrauit in interiorem carcerē, & accidit ad pedes Pauli & Silæ: neglectoq; mādato quod acceperat à magiſtratibus, educit eos è carcere in locum cōmodiorē, dicēs: Domini, quid

mihi

mihi faciendum eſt, ut ſaluus fiam? Vult permutare ſalutē. Cōſuluit illorum uitæ, uult & animæ ſuæ uitæ cōſuli per illos. *Aiunt illi: Crede in dominū Ieſum, & ſaluus eris unà cū familia tua.* Atq; inibi ſtatim apoſtoli explicuerūt illis congregatis in unum doctrinā euangelicā. Vides nullum tempus, nullum locū nō eſſe idoneum euangelicæ pietati. Teterrimus ille carcer templū erat apoſtolis. Non obſtabat intempeſta nox illorū hymnis. In carcere prædicatur Euangelium, & præda attrahitur Chriſto. Carcer Euangelij cathedra eſt. Nec mora, ſtatim cuſtos catechumenus gratiam referre feſtinat catechiſtæ ſuo. *Mox enim abduxit illos ſeorſum, & abluit plagas illorum.* Nouerat hoc officij carcerarius. Deinde ablutus eſt ipſe à plagis animi ſui, ſimul cum tota familia ſua. His ita geſtis deduxit illos in ædes ſuas, ubi conſueuerat interdiu degere, & appoſuit illis menſam, ut reficerent corpora ſua. Poſt baptiſmū enim conuenit menſæ cōmunio. Ac ſibi gratulatus eſt cuſtos carceris, quòd tales uinctos habere contigiſſet, per quos crediderat Euangelio cum tota ſua familia. Hæc noctu facta ſunt. *Vt autem diluxit,* magiſtratus re diligētius perpenſa, *miſerunt uiatores ad cuſtodem carceris, mādantes ut Paulum & Silam ſineret abire liberos.* Cuſtos his auditis, & ſuo, & apoſtolorum nomine gaudens, *renunciauit hæc uerba Paulo, quòd magiſtratus iuſsiſſet illos abire liberos. Nunc igitur,* inquit, *quoniam res bene ceſſit, abite bonis auibus.* Paulus autē cupiens & ſuam innocentiam reddere teſtatiorē, & occaſionem quærens plurium etiam ſaluti conſulendi, reſpondit nuncio: Quum ſe glorientur eſſe Romanos & Romanorum legibus non liceat quenquam afficere ſupplicio, niſi auditum & conuictum, *nos homines Romanos nec auditos, & indemnatos*

publicitus uirgis ceciderunt: & quaſi parum id eſſet, cæ-ſos coniecerunt in carcerẽ. Nunc ſuæ conſulentes autori-tati, & noſtrã grauantes innocẽtiam, poſtulant ut quaſi nobis male conſcij profugerimus è carcere, clanculũ hinc nos ſubducamus. Nõ ita fiet, ſed ueniant ipſi, & quo iure coniecerũt nos in carcerẽ, eodẽ iubeant abire. Hanc ora-tionẽ Pauli uiatores retulerũt magiſtratibus. Qui ſimulatq; audiſſent quòd eſſent ciues Romani, uenerunt ipſi ad Pau lum & Silam, deprecatiq; ſunt illos, ut ignoſcerent quod per populi tumultũ, præter iuris Romani morem factum eſſet: & honoris gratia deducẽtes illos è domo cacerarij, rogabant ut ob tumultũ populi uitandum, ſecederent è ciuitate Philippẽſi. His precibus obtemperarũt apoſtoli, & egreßi de carcere, profecti ſunt ad domũ Lydiæ, cuius hoſpitio fuerãt uſi, quæ cũ tota familia receperat ſermo-nem euangelicũ. Hac igitur reliquisq; fratribus uiſis con-ſolati ſunt eos, narrãtes quid accidiſſet noctu in carcere, & exhortantes ut in eo quod cœperant, perſeuerarent. Eo facto relictis Philippis, aliò profecti ſunt.

CAPVT XVII.

QVum autem fecißent iter per Amphipolim & A-pollonia Macedoniæ ciuitates, peruenerũt Theſſa lonicam. Ea eſt Macedoniæ metropolis. Hic ob urbis cele britatem erat ſynagoga Iudæorum, atque hac occaſione ſpes uberioris profectus oſtẽdebatur. Paulus igitur ex mo re ſuo ueniebat in conuentum ſynagogæ, ac per tria ſab-bata diſſerebat apud eos, proferens è ſcripturis oracula prophetarum, & aperiens ænigmata figurarum, & alle-gans teſtimonia legis: hiſque collatis cum his quæ geſta fuerant, docuit ita decretũ fuiſſe deo, ut Chriſtus pro ſalu te mũdi ſic pateretur, ac reſurgeret à mortuis. Quoniam

autem

*autem omnia, quæ prædicta fuerant de futuro Meſsia per
ora prophetarum, quæq́; figuris fuerant adumbrata, con=
gruerent in Ieſum Nazarænum, docuit Iudæis non aliũ
Meſsiam eſſe expectandum: ſed hunc eſſe Chriſtum, quem
annũciaret illis. Hæc quũ Paulus tribus ſabbatis diſſeruiſ
ſet in ſynagoga, nonnulli Iudæorum crediderunt, & ad=
iuncti ſunt Paulo ac Silæ: quin & ex gẽtibus magna mul
titudo deum timentium credidit, & in hac mulieres pri=
mariæ non paucæ. Contrà Iudæi quidam nimium ſtudioſi
legis Moſaicæ, quibus aliquãdo fuerat Paulus, accẽſi ze
lo, & adiunctis ſibi circunforaneis aliquot uiris malis (ta=
lium enim opera opus eſt, quoties res per tumultum geri
tur) coacta turba concitauerunt ciuitatẽ. Ac per tumultũ
adorti ædes Iaſonis, conati ſunt Paulum & Silam produ
cere ad populum. Quum autem ingreſsi domum nõ inue=
niſſent quos quærebãt, pertraxerunt ipſum Iaſonẽ, cũq́;
hoc diſcipulos aliquot ad præfectos ciuitatis, uociferãtes
(ſic enim olim actũ eſt aduerſus Chriſtum) ac dicẽtes: Hi
qui hactenus multis in locis concitarũt orbẽ terrarũ, huc
quoq; uenerũt, ut idẽ facerẽt. Et hos tales clàm excepit Ia
ſon. At qui hi omnes, & qui talia moliũtur, & qui talia mo
lientes hoſpitio iuuãt, faciunt aduerſus decreta Cæſaris,
dicẽtes aliũ eſſe regẽ præter Cæſarẽ. Prædicãt enim Ieſũ
quendã, ob hoc ipſum crucifixũ à præſide Cæſaris, quòd
ſe faceret regẽ Iudæorũ. Vide ut Cæſaris nomine hic quo=
que abuſi ſunt aduerſus Euangeliũ. Hæc oratio audita cõ
mouit populũ & præfectos ciuitatis, quẽadmodum cõmo
uerat & Pilatũ aduerſus Chriſtũ. Tũ enim clamabãt in=
felices Iudæi, Non habemus regẽ niſi Cæſarẽ: &, Si dimit
tis hũc, nõ es amicus Cæſaris: &, Quicunq; ſe facit regẽ,
contradicit Cæſari. Contrà, ueri Iudæi clamant, Nõ habe*

mus regem niſi Ieſum Nazarænum. & , Quicunq; Cæſari ſe dedit, non eſt amicus Chriſti. Solus enim ille regnũ obtinet totius orbis. Cæterum quum Iaſon, cæteriq; fratres idoneam excuſationem attuliſſent, dimiſsi ſunt à magiſtratibus. Fratres autem ubi ſenſerunt rem magnis odijs agi in Paulum & Silam, nihil contati, noctu clàm emiſerunt illos Berœam. Ea ciuitas eſt Macedoniæ, nõ procul à Pella patria Alexandri Magni. Sic fugiunt duces euãgelici, ut nihilo ſecius fugientes pugnent. Etenim ſimulatq; ueniſſent Berœã, ingreſsi ſunt ſynagogam Iudæorum, nihil deterriti tot iam ſeditionibus à Iudæis cõcitatis. Hi uero generoſiores erant Theſſalonicenſibus. Nam ſermonem euangelicũ receperũt ſumma cumanimi promptitudine, quotidie uacãtes ſcrutãdis diuinis uoluminibus, ut cognoſcerent quemadmodum ea quæ didicerãt ex apoſtolorum narratione, conuenirent cum oraculis prophetarum ac figuris legis. Itaq; multi crediderunt Berœenſium, nõ ſolũ Iudæi, uerumetiam Græcæ mulieres honeſtæ, ac uiri non pauci. Porrò ubi rumor pertuliſſet Theſſalonicam ad Iudæos, qui illic cõcitauerant tumultũ, quòd Berœæ prædicatus eſſet ſermo euangelicus à Paulo, quem expulerant, eò profecti ſunt, ſuoq; more & illic concitauerunt multitudinem aduerſus apoſtolos. Fratres ubi ſenſerunt imminere periculum, protinus emiſerunt Paulum, cui potiſsimum timebant, ut iret ad mare, cui uicina eſt Berœa. Silas autem & Timotheus remanſerunt Berœæ. Fratres uero qui deduxerant Paulũ, ingreſsi cum illo nauim, perduxerunt eum uſq; ad Athenas. Illic relicto Paulo, reuerſi ſunt Berœam, ſed acceptis ab eo mãdatis ad Silam & Timotheum, ut quum primũ liceret, eò ſequerẽtur. Paulus itaq; tametſi ſolus eſſet, & collegas ſuos deſideraret, tamen

quum uideret ciuitatem tam celebrem & eruditam deditam eſſe ſimulacrorum cultui, incanduit in ipſo ſpiritus, adeo ut non expectatis collegis, in ſynagogam ingreſſus, diſputaret cum Iudæis ac religioſis. Præterea in foro diſſerebat cum omnibus, qui ipſum adiſſent, ſiue Iudæi eſſent, ſiue Græci. Inter hos erant Epicuræi quidã & Stoici, inter ſe longe diſsidentes decretis. Nam Epicuræi ſummam felicitatem hominis uoluptate metientes, aut nullos credũt eſſe deos, aut illis nullam eſſe curam rerum humanarum. Stoici præter alia paradoxa fęlicitatẽ hominum ſolo mẽtis habitu metiuntur, quam illi uirtutem ſiue honeſtum appellant. Hi cum Paulo conflictati ſunt, ueluti cum philoſopho quopiam nouæ ſectæ autore. Quum autem Paulus illis expoſuiſſet philoſophiam euangelicam, ab omnibus philoſophorum placitis longe diſſonantem, quidã ludibrij cauſa dixerunt: Quid uult dicere ſpermologus iſte? Nam hoc conuitio Græci notabant hominem inepte loquacem ac rabulam. Siquidẽ ſapientia cœleſtis uidebatur illis eſſe ſtultitia. Alij uero dicebãt: Videtur nouorũ dæmoniorũ genus aliquod inuehere: propterea quòd Ieſum autorem ſalutis, & filium dei, ac reſurrectionem mortuorum prædicaret. Athenienſes enim ex Platonis doctrina dæmones deorum filios appellabant, quibus tribuebant quidam corpora, ſed immortalia. Proinde quũ in foro de Paulo uariarent ſententiæ, uiſum eſt illum abducere in uicum Martium. Is locus Athenis eſt celeberrimus, in quo nocturnis iudicijs cauſæ capitales cognoſcebãtur. Conueniebat autem is locus huic diſputationi, quæ credentibus offerebat ſalutem, incredulis exitium. Dicebant enim, Licet'ne ſcire, quod nam ſit iſtud nouum doctrinæ genus, quod memoras? Quũ enim omne philoſophiæ genus apud

nos tradatur, tu tamen noua quædã & hactenus inaudita inuehis auribus noſtris. Cupimus igitur ex te plenius diſcere, quorſum iſta tendant, quæ diſſeris, aut quid ſibi uelint. Quoniã autẽ ea ciuitas erat præter cæteras Græciæ ciuitates diſciplinarũ & eloquẽtiæ ſtudio dedita, quò doctrinæ gratia plurimi ex omnibus orbis regionibus confluebãt, & ciues Athenienſes, et qui illic uerſabãtur hoſpites, ad nihil aliud uacabãt, niſi ut audirent aliquid noui, aut diſcerẽt: idq; magis animi cauſa, quàm ut p cognitionẽ rerũ euaderent meliores. Deus autem auidus humanæ ſalutis, more piſcãtium aut uenantiũ unumquenq; captat ex occaſione rerũ, quibus delectatur. Paulus itaq; qui nouerat omnia fieri omnibus, & eloquẽtiã ſuam ad omniũ mores attemperare, nactus theatrum ſuum, in medio uici Martij, circunfuſa frequenti multitudine, ſic exorſus eſt: Viri Athenienſes, quum hæc ciuitas omni genere literarũ ac diſciplinarum præ cæteris floreat, tamen animaduerto uos, quod ad religionẽ attinet, ferè ſuperſtitioſiores eſſe, quum præcipua philoſophiæ pars ſit uera religio. Quum enim obambularem ut cognoſcerem ritus & inſtituta urbis ueſtræ, conſiderans ea, quæ uos colitis ac ueneramini, inter cætera reperi quandã aram, quæ in titulo, quẽ habebat inſculptũ, mentionẽ faciebat ignoti dei. Proinde fallũtur, qui me dictant inuehere nouos ac peregrinos deos, quin potius hũc ipſum, quẽ uos ignotũ colitis, id quod ille titulus aræ declarat, ego uobis annũcio, ut poſthac religioſe colatis cognitũ, quẽ hactenus ſuperſtitioſè coluiſtis incognitũ. Is quum ſit mẽs quædã ſimpliciſsima, nuſquã nõ præſens, ſed ſic, ut nulli includatur loco, non recte creditur habitare in tẽplis hominũ manu extructis, aut in ſimulacris mortalium arte confectis: neq; pie colitur uictimis pecudum,

pecudũ, quaſi ille uel egeat uel delectetur ulla re, quæ ma nibus humanis geritur. Is enim quum ſit immenſus in ſe, quũq; ſit omnipotẽs, quũ ſit ſumme fœlix ex ſuapte natura, ſic, ut nec lædi poßit iniurijs hominũ, nec humanis offi cijs adiuuari, tamẽ quoniã ſumme bonus eſt ac beneficus, mundũ hunc admirabilẽ hominũ cauſa cõdidit: & quicquid mundo cõtinetur, inſtituit in humani generis uſum. Quum igitur autor dominus & gubernator ſit cœli terræq;, & quicquid rerum in his continetur, nullo tamen ex his omnibus fruitur ipſe, propterea quòd illius fœlicitas æterna nullius boni deſideret acceßionẽ, ſed nobis hãc ſuſpiciendam fabricã prodidit, ut in ea uerſantes homines, ex opificio tã admirabili perſpicerẽt potentiã, ſapientiam, ac bonitatem opificis: & cognitũ amarent, pieq; colerent, cuius beneficio tot cõmoditatibus fruerentur. Quòd ſi ille ſuperior eſt uniuerſa mundi machina, nec eget ulla re ex his quas cõdidit, quãto minus cẽſendus eſt templis, ſignis, aut nidore uictimarũ delectari? Animi puritate colitur, ipſe quum ſit animus: nec moratur cædes taurorum aut ouium, qui omnibus uitæ eſt autor, uitam & habitum impartiens omnibus quæ ſpirãt. Vniuerſum enim animãtium genus ab illo conditũ eſt, ac per illũ uiuũt, ſuũ quæq; genus fœtu propagantia. Sed his omnibus dominaturum, ex uno homine cõdidit uniuerſum hominũ genus, ut incolerẽt per omnes terræ regiones, præſcriptis unicuiq; uitæ ſpatijs, quæ nemo ſibi poſſet prorogare: ac diſtributis terræ portionibus, quam quæq; incoleret natio. Errãt enim, qui mundũ à deo cõditum, putant illius gubernatione deſtitutũ, temere caſuq; ferri, quum nihil omnino geratur in mundo neq; magnũ neq; paruũ, niſi ex prouidentia conditoris. Quoniã autem iuxta ſuam naturam incomprehen

ſibilis eſt ingenijs humanis, corporum mole grauatis, con ſtituit homines ratione præditos, ut aliud ex alio poßint colligere, ex uiſibilibus inuiſibilia, ex ſingularibus uniuerſalia, ex temporarijs æterna: ex his quæ ſenſibus percipiuntur, ea quæ non niſi intellectu comprehenduntur, in medio rerum omnium theatro, ut ex rebus conditis, quæ perſpicerent oculis, contrectarent manibus, ſentirent utilitate, ueſtigarent ac ſcrutarentur conditorē: & quemadmodum cæcutientes, palpando tandem reperiunt id, quod uideri non poteſt, ita illi ex conſideratione rerum admirabiliter conditarum, peruenirent ad aliquam dei cognitionem, quem uere cognouiſſe ſumma felicitas eſt. Quāquam non eſt neceſſe, deum in rebus extrarijs quærere, quū eum in nobis ipſis liceat inuenire, ſi modo ſe ipſum unuſquiſque contempletur, & in ſeſe conſideret opificis uirtutem, ſapientiam ac bonitatem. Quum enim deus in orbibus cœleſtibus, in terra, in mari, in omnibus animantibus prodiderit ueſtigia quædam ſuæ diuinitatis, tamē in nullo mirabilior eſt, quàm in ipſo homine. Quòd ſi quis ſit hebetiore ingenio, quàm ut aſtrorum motus, maris æſtus, fontium ſcatebras, amnium perennes curſus, ac cæterarum rerum abditas cauſas queat aſſequi, nō procul abeſt deus ab unoquoque noſtrum. Per ipſum enim omnes uiuimus, mouemur & ſumus. Nec enim alij debemus quòd ſumus aliquid, quàm ei, qui mundum hunc condidit ex nihilo: nec alterius beneficium eſt quòd ſpiramus, ilico morituri, ſi nos ille deſtituat: nec alij debemus, quòd uiui corporis membra ſuo quæq; officio fungūtur, ut oculi proſpiciāt, pedes ambulent, manus operētur. Eſt igitur in unoquoq; noſtrum deus, qui per nos operatur, uelut opifex per organum ab ipſo compoſitum. Refert autem homo deum, non

non ſolum ut opus opificem, uerum etiam ut filius parentem, ſimilitudine quadā & cognatione naturæ. Sic enim nobis proditum eſt ſacris uoluminibus, quòd deus Adamo *humani generis principi corpus finxerit ex uda argilla, qua parte cognationē haberet cum cæteris animantibus: ſed ore ſuo inſpirauit huic luteo ſimulacro particulam auræ cœleſtis, qua deum ipſum parētem propius referremus, & propter naturæ ſimilitudinē facilius eum cognoſceremus: quod cæteris animātibus datū non eſt.* Hoc uo*bis abſurdum uideri non debet, quum quod myſticis literis proditum eſt, id quidam etiam ueſtratium poëtarū dixerunt: quorum eſt* Aratus, *cuius hoc eſt hemiſtichium in* Phænomenis: Nam huius progenies etiā ſumus. Non re*fert enim quòd ille de* Ioue *loquitur, certe hoc quòd* Iouē *appellat, ſummum deum, & omnium rerum parentē eſſe putauit, ſed præcipue generis humani.* Proinde *quum ſimus genus dei iuxta mentis inditæ ſimilitudinē, parum recte ſentimus de parente noſtro, ſi quum ipſi potiſſimum æſtimemur homines ob inuiſibilem noſtri partem, quæ eſt ratio, credimus illum ſimilem auro, argento, ligno aut lapidi hominis arte ſculpto.* Quid *enim abſurdius, quàm quum homo tametſi nonnullam cognitionem habeat cum deo parente, tamē lōgiſſime abſit à cognomine dei, ipſum manibus ſuis fingere poſſe ſtatuā, quæ numē habeat?* De*bet autē eſſe multo præſtantius quod pro deo colitur, eo qui colit.* Iam *homo quot nominibus præſtantior ſimulacro, cui honores diuini tribuuntur?* Primum *hanc ipſam corporis ſpeciē à deo accepit, deinde ſpirat, uiuit, mouetur & agit.* Poſtremo *mentis uigore ſimilitudinē quandā habet cum deo parente.* Nihil *horum in ſtatua.* Quòd *ſi ſit impium, hominem pro deo colere, quanto lōgius abeſt*

à uera pietate, colere ſignũ artificis arbitrio ex materia cõfectũ, unde ſi libuiſſet, poterat & ſcamnũ facere: quod adeo nullam habet cum deo ſimilitudinẽ, qui eſt incorporeus, ut præter ſummam & imaginariam quãdam ſpeciẽ corporis, nihil habeat cum homine ſimile, ne micã quidẽ habens eius partis, qua homo dei gerit imaginẽ. Hæc contumelia quum ſit atrox in deũ, tamen pro ſua erga genus humanum charitate nõ ultus eſt, ſed uelut diſsimulauit hactenus ignorantiam hominum, donec ueniret tempus, quo decreuerat omnibus innoteſcere, omnemq; caliginẽ errorũ diſcutere. Hoc tempus nunc adeſt, quo denũciat omnibus, ut ab errore priſtino reſipiſcãt. Reſipiſcẽtibus enim uult eſſe paratam ueniam, quæ poſthac nõ erit parata cõtumacibus, eò quòd cõſtituit diem, quo iudicaturus eſt uniuerſum orbem iuſto exactoq; iudicio, quod nemini licebit effugere. Et ideo præmittit denunciationem, ne quis prætexere poſsit ignorãtiã, & offert reſipiſcẽtibus ueniã, ne quis in deo deſideret miſericordiã. Ad utrunq; delegit uirum eximium Ieſum Nazarenũ, quem ideo miſit in mundum, ut omnes per hunc ad ueri dei cultum conuerterentur: per eũdem iudicaturus incredulos, & huius doctrinæ rebelles. Hũc ꝑ prophetas ſuos multis retro ſeculis promiſerat & ſeruatorem & iudicem. Et hactenus præſtitit bona fide, quicquid promiſerat. Sic natus eſt, ſic docuit, ſic afflictus & occiſus eſt: deniq;, ſic reſurrexit à mortuis, queadmodũ prædictũ erat oraculis prophetarũ. Nec dubiũ eſt, quin ſimili fide ſit præſtiturus & alia quæ reſtãt. Hæc orãte Paulo, nõnulli ex circunſtantibus, quũ cætera ſatis æquis auribus accepiſſent, poſteaquã audiſset mentionem reſurrectionis, irridebant ueluti rem abſurdã & incredibilem, quòd nullus philoſophorũ hanc opinionem

prodi

prodidiſſet: tametſi eſſent nonnulli, qui dicerent, animas à morte corporum eſſe ſuperſtites: quidam etiam prædicarent eas demigrare de corpore in corpus. Alij uerò minus præcipitis iudicij, dicebant, Audiemus te aliàs hac ipſa de re denuò. Sic Paulus dimiſit illum cœtum. Erant tamen in eo numero, qui perſuaſi adiungerent ſe Paulo: in quibus erat Dionyſius Areopagita, qui pòſt Athenis epiſcopum egit, à Paulo inſtitutus, ac mulier quædam nomine Damaris, cumq; his alij nonnulli.

CAPVT XVIII.

HOc qualicunq; lucro profectus euãgelici parato Athenis, ut in ciuitate longe corruptiſsima, Paulus inde profectus cõtulit ſeſe Corinthum. Id eſt celeberrimum totius Græciæ emporium, ut opulẽtum, ita luxu, libidine, faſtu longe corruptiſsimum. Hic forte reperit quendã nomine Aquilam, Iudæum religione, patria Ponticum. Ea pars eſt Aſiæ minoris ad plagam Septentrionalem. Commodùm autem nuper eò uenerat ex Italia, ſimul cum coniuge ſua Priſcilla. Propterea quòd Claudius Cæſar Iudæos omnes, quorum illic magna uis erat, exegiſſet ex urbe. His igitur adiunxit ſeſe Paulus, ne ſolus eſſet, & quoniã erant eiuſdem opificij, diuerſabatur in iiſdem ædibus, manibus laborans apud eos, ne cuiquã grauis eſſet. Erat autem illorum ars, è pellibus cõſuere tabernacula. Quemadmodum non puduit Petrum ad piſcationem redire, quum urgeret inopia, ita nec Paulum tantũ apoſtolum, tantisq; rebus pro Chriſto geſtis, puduit ad intermiſſas ob Euãgelium pelles reuerti. Nec tamen interea ceſſabat ab euangelico munere, ſingulis ſabbatis diſputans cum Iudæis pariter ac gentibus in ſynagoga. Interea uenerunt ex Macedonia Silas & Timotheus, quos Paulus ſequi iuſſerat in

Atticam. Hoc facto Paulus, quoniã pœnitebat profectus, quem illic capiebat, coartatus eſt ſpiritu, nihilo ſegnius tamen teſtificans apud Iudæos Ieſum Nazarænum, quem ipſe prædicaret eſſe Meßiam à prophetis promiſſum, nec per alium fore ſalutem. Cæterum quum illi reclamarent, adeo ut nec blaſphemias uererentur euomere in Ieſum & Paulũ: Paulus memor euangelici præcepti, excußis ueſtibus ſuis, uelut exprobrans quòd gratis attuliſſet ad ipſos optabile nuncium ſalutis, dixit ad illos: Si mauultis perire quàm ſeruari, ueniat ſanguis ueſter in caput ueſtrum, qui uobis ipſis eſtis mortis autores: mihi certe, qui meo officio functus ſum, ac proinde mundus, nõ poterit imputari. Poſthac igitur cõferã me ad gentes, quemadmodũ nobis præcepit dominus. Itaq; ſubducens ſeſe à contubernio Iudæorum, demigrauit in ædes Titi cuiuſdã, cognomine Iuſti, hominis religione deditì, cuius domus adhærebat ſynagogæ. Criſpus ſynagogæ princeps ex occaſione uiciniæ, credidit domino cum tota ſua familia: cumq; hoc complures Corinthij audito Paulo credebant & baptizabantur. Vbi uerò nec hic profectus reſpõderet auiditati Pauli, Iudæis uehementer oblatrantibus, cœpiſſetq; cogitare de relinquenda Corintho, dominus per uiſum in ſomnis confirmauit illius animum, dicens: Ne terreat te Iudæorũ peruicacia, neq; propter illos ſupprimas ſermonẽ euangelicũ: neq; enim ob paucorum inuincibilem maliciam, deſtituenda eſt multorum ſalus: perge conſtanter loqui ſermonem euangelicum, me fretus, quem habes protectorem aduerſus quamlibet multos ſatis idoneũ. Me protegente, te nemo mortalis adorietur ut affligat. Itaque ne quò diſcedas, quoniam in hac ciuitate, quãtumuis corrupta, populus eſt copioſus, quem ego ad ſalutem æternam deſtinaui. His auditis

ditis Paulus uertit conſilium humanum, & obtemperans conſilio dei, commoratus eſt Corinthi annũ unum & mẽ-ſes ſex, fortiter ac libere prædicãs ſermonem euangelicũ. Quum autem id temporis Gallio proconſul nomine Cæ-ſaris adminiſtraret Achaiam, in qua eſt Corinthus, cõſpi ratis animis coorti ſunt Iudæi aduerſus Paulũ, ac tumultu facto pertraxerunt ad tribunal proconſulis, accuſantes eum, ac dicentes: Hic contra legem Moſi perſuadet homi nibus ut colant deum, nouos inuehens ritus. Ad hoc crimẽ quum Paulus aperiens os ſuum iam appararet reſpõdere, Gallio ex propoſito crimine ſentiens eſſe controuerſiam inter eos de religione Iudaica, quærebat occaſionem ut li beraretur à cognitione cauſæ, præueniensq; Pauli defen-ſionem, dixit Iudæis: Ego nomine Cæſaris hic proconſulẽ ago uiri, ut rem ciuilem adminiſtrem, ne quid præter le-ges publicas admittatur. Proinde ſi quis eſſet affectus iniu ria, ſi quod facinus malum perpetratum eſſet, quod opor-teret legibus uindicari, merito eq; meo officio uos audirẽ. Talium enim cauſarum cognitio ad me pertinet. Quòd ſi nihil eſt iſtius generis, ſed peculiaris eſt inter uos contro uerſia de nominibus ſectarum, aut ſermone religionis Iu-daicæ, deq; lege ueſtrate: quoniã iſta nõ pertinet ad mu-nus quod gero, nec apud me iudicẽ recte diſcuti poſſunt, qui ueſtræ religionis ſum ignarus, ipſi melius inter uos tranſigetis. Ego iudex iſtiuſmodi cauſarum eſſe nolo. His dictis proconſul abegit eos à tribunali. Soſthenẽ autẽ ſy nagogæ principẽ, quia deſertis Iudæis adiũxerat ſe Paulo cũ tota familia, percutiebãt ante tribunal: magis huic in-dignãtes quàm Paulo, quòd ſibi perſuaſiſſent Paulũ nihil acturũ fuiſſe Corĩthi, niſi huius fauore ſtultũ. Nec huic tu multui ſe procõſul admiſcuit, diſsimulãs qđ fieri uidebat.

Quum

Quum enim eſſet inuiſum Romanis *Iudæorũ nomen, neq; diſtinguerent adhuc inter Iudæum & Chriſtianum, non curabat* Romanus *procõſul, quid Iudæus faceret Iudæo, ſciens ubiq; nationem eam ſolere rixoſam eſſe. Paulus autem memor admonitionis diuinæ, tametſi uideret Iudæorum rabiem in dies gliſcere, tamen complures adhuc dies ſuſtinuit. Tandem animaduertens illic ſatis feliciter auſpicatum Euangeliũ, ſtatuit ad tempus cedere furori Iudæorum. Itaq; dicto uale fratribus, inſtituit nauigationem in Syriam, comitante ſimul Aquila cum uxore ſua Priſcilla. Quoniam autem Paulus intellexit Iudæos ob hoc potiſſimum tumultuari, quòd uideretur negligere ritus legis homo natus in Iudaiſmo priuſquã ſolueret Cenchreis, is eſt Corinthi portus, totondit ſibi caput, ſuſcepto uoto iuxta morem Iudaicũ. Erat hic non fraudulenta ſimulatio, ſed obſequiũ charitatis. Cupiebat enim omnes adiungi Euangelio, & ideo ſemet omniũ affectibus quoad licuit attemperauit, ut omnes Chriſto lucrifaceret: Iudæis factus Iudæus, incircunciſis incircunciſus. Datum eſt hoc ad tẽpus inuincibili quorundã ſuperſtitioni, donec ſe clarius proferret euangelica ueritas. Neq; enim tondere caput ex uoto, per ſe malum eſt, ſed huiuſmodi Iudaicis cæremonijs fidere, malum eſt. Quemadmodũ nec circũciſio lædit fidentem in Chriſto, nec præputium, in quibus nonnunquã obſequi charitatis eſt, ſed ad tempus, ſed ubicunq; datur opportunitas reclamando. In alijs quæ per ſe mala ſunt, nõ oportet obſequi cuiuſquã imbecillitati. Neq; enim in ſcortationibus aut cultu ſimulacrorum Paulus unquam obſequutus eſt gentibus: in cõmercio, in negligendo cibōrũ delectu, in citandis illorum poëtis, nonnunquã eſt obſequutus. Primum itaq; peruentũ eſt Epheſum. Ea ciuitas eſt maritima*

ritima Aſiæ minoris in ea parte, quæ proprie nulloq; additamento uocari ſolet Aſia. Ibi reliquit Aquilam & Priſcillam, cupiētes Epheſi ſe dem figere. Ipſe uerò ingreſſus eſt in ſynagogam Iudæorum, qui illic habitabant, diſputabat cum illis. A' quibus quum rogaretur, ut diutius ſecum commoraretur, excuſauit: ſed dixit illis uale, ſpeq; maturi ad ipſos reditus conſolatus eſt animos illorum, dicens: Oportet omnino feſtū quod inſtat agere Hieroſolymis, ſed denuo reuertar ad uos, ſi deus ita uoluerit. Hæc loquutus ſoluit Epheſo, nauigaturus Hieroſolymā: quumq; appuliſſet ad Cæſaream Palæſtinæ, aſcēdit Hieroſolymam, & ſalutauit congregationem. Hinc profectus eſt Antiochiā Syriæ. Hic aliquandiu commoratus, peregit iter quod cœperat, perambulans deinceps Galaticā regionē, ac Phrygiam, ubiq; confirmans diſcipulos, ubicunq; ſeſe offerret aliqua congregatio. Tanta ſolicitudo tenebat animū Pauli erga gregem, quem Chriſto lucrifecerat. Interea quidā nomine Apollos, religione Iudæus, patria Alexandrinus, uir eruditus, & diuinarum ſcripturarum peritia non uulgariter pollens, deuenit Epheſum, ubi Paulus reliquerat Priſcillam & Aquilā. Hic Apollos erat ſemichriſtianus. Didicerat enim à Chriſtianis rudimenta doctrinæ euangelicæ, feruentiq; ſtudio quod didicerat, alijs cōmunicabat, ac diligenter docebat, quæ cognouerat de Ieſu, quū nondum eſſet baptizatus baptiſmo Chriſti, quo cōferebatur uberior gratia, ſed tantum nouerat baptiſmū Ioānis, quo docebatur pœnitentia. Id exiſtimabat ſufficere, nondum ad plenum edoctus de his quæ tradiderat Chriſtus. Quē quum audiſſent Priſcilla & Aquila magno ſpiritu loquētem de Ieſu, ſed nondū perceptis omnibus euāgelicæ philoſophiæ myſterijs, adiunxerūt hominem ſibi, quem perſpicie

ſpiciebāt eiuſmodi dotibus inſtructum, ut uideretur egregius Chriſti præco futurus, ac priuatim exactius illi tradiderūt myſteria religionis euāgelicæ, quemadmodū ipſi à Paulo didicerant. Non repulerunt illi doctorem, ſedulū quidem illum, ſed imperfectū: nec hic uir alioqui præſtans dedignatus eſt à quouis admoneri. Ab illis præbitū eſt exēplū, eos, in quibus refulget bona ſpes melioris profectus, ciuiliter adiuuandos. In hoc data eſt forma, libēter à quouis eſſe diſcendum, quod non citra ſalutis diſpendiū ignoretur. Tinctus eſt Apollos in nomine Ieſu, & accepit ſpiritum ſanctum. Porrò poſtquam Euangelij prædicādi ſtudio cuperet adire Achaiam, in qua eſt Corinthus, fratres eò propenſum ultro etiam extimularūt, ac literis ad Achaicos ſcriptis cōmendarunt illū diſcipulis, ut exciperēt eum. Qui quum eò ueniſſet, multā utilitatē attulit his qui crediderant, ſtrenuum propugnatorem agens euangelici negocij. Nam eloquentiam cum eruditione ſacra coniunctam adiuuabat ſpiritus cœleſtis. Quibus armis inſtructus acriter reuincebat Iudæos, ſine fine belligerātes aduerſus ſuboleſcentem Euangelij frugē, palàm ac publice demonſtrans ſcripturarum teſtimonijs, quòd Ieſus eſſet ille Meſſias, quem Iudæi tot ſeculis expectarant, quodq́; in hunc cōpeterēt omnia quæ fuerāt à prophetis antè prædicta.

CAPVT XIX.

CAeterum quemadmodum Priſcilla & Aquila in Apollo correxerant imperfectum Chriſtianiſmum, ita Paulus idem in alijs aliquot deprehenſum correxit. Interim enim dū Apollos uerſaretur Corinthi, quæ metropolis eſt Achaiæ, accidit ut Paulus peragratis cæteris minoris Aſiæ regionibus, quæ magis uergunt ad Septētrionē & Orientem, rediret Epheſum. Illic reperit quoſdam è diſcipu

diſcipulis imperfectè Chriſtianos, cætero gregi fratrũ ad
mixtos. Hos igitur ut corrigeret, percontatus eſt Paulus,
num ſpiritum accepiſſent, poſteaquam credidiſſent. Illi,
quoniam non malicia, ſed ſimpliciter errabant, ingenue
confitentur id quod erat, dicentes: Imò ne auditum quidẽ
eſt nobis unquã, an ſit aliquis ſpiritus ſanctus, qui confer=
tur credentibus. Tum Paulus: Quo igitur baptiſmo bapti
zati eſtis, quandoquidem habemini pro Chriſtianis? Hic
illi: Ioannis, inquiunt, baptiſmate. Id nobis ſufficere crede
bamus. Tũ Paulus: Nihil quidẽ admiſſũ eſt piaculi, quòd
olim ante proditam Euangelij lucem accepiſtis baptiſmũ
Ioannis. Verum is non ſufficit ad ſalutẽ æternam. Quem
admodũ enim doctrina Ioannis non erat abſoluta, ſed tan
tũ teſtificabatur de Ieſu uero ſalutis autore, qui erat ipſi
ſucceſſurus, præparans animos illorum, ut uenienti crede
rent: ita baptiſmus Ioannis non conferebat perfectam iu=
ſticiam, ſed tantũ hortabatur homines, ut pœnitentia uitæ
ſuperioris præpararent animos ſuos medico mox uentu=
ro, qui ſuo baptiſmo per fidẽ aboleret uniuerſa peccata,
quiq; per ſuum ſpiritum cœleſtibus dotibus locupletaret
animos credentiũ. Tradidit hoc ſuis apoſtolis dominus Ie
ſus, ut qui credidiſſent euãgelico ſermoni, eos baptizarẽt
in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Hunc in modũ
doceri merebantur, qui ſimpliciter errabant. Atq; illi mo=
niti, prompte obtemperarunt monitori: moxq; baptizati
ſunt in nomine domini Ieſu. Hoc peracto quũ Paulus im=
poſuiſſet illis manus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos, ac ſi
gnum oculis exhibitum res ipſa conſequuta eſt. Nam &
linguis loquebãtur, & prophetias edebãt de rebus occul
tis ac futuris. Erat autẽ numerus uirorũ ferme duodecim.
Hoc facto Paulus ueluti renouata autoritate ſua, quòd do

ctor

ctor gẽtium, per impoſitionem manuum ſuarum imparti ret ſpiritum ſanctum, quemadmodum & cæteri apoſtoli, ingreſſus ſynagogam Iudæorum illic agẽtium, palàm ac libere loquebatur omnibus, prædicans, in ſolo Ieſu ſalutis eſſe ſpem: idq; fecit non paucis diebus, ſed totos tres men ſes diſputans de regno dei, quod eſt euangelicum ac ſpiri tuale, aduerſus eos, qui legis regnũ carnale mordicus te nebãt. Poſteaquam uerò quidam è ſynagoga nõ crederẽt his, quæ diſputabantur à Paulo, ſed obſtinatis animis obſi ſterent, adeo ut coram multitudine palàm conuitijs inceſ ſerent doctrinam euangelicam: Paulus animaduertens pe riculum, ne qui crediderant, illorũ malicia corrumperen tur, ſubduxit ſeſe à ſynagoga Iudæorum, & ab eis ſegre gauit diſcipulos: nec interim tamẽ deſijt prædicare ſermo nem euangelicũ, ſed quotidie diſſerebat in ſchola Tyran ni cuiuſdam, iam ueluti puram eccleſiã meditans, ſynago gæ fermento non uitiatam, quæ non reciperet niſi docilẽ: obſtreperos ac blaſphemos non admitteret. Id factum eſt per biennium, tanto ſucceſſu, ut non ſolum Epheſij, uerũ etiã alij multi, partim Iudæi, partim ethnici, qui conflue bant ex ea Aſiæ minoris parte, quæ proprie Aſia dicitur, & in qua eſt Epheſus, audirent ſermonem euangelicum: Sermoni fidem adſtruebant miracula, quæ tum multa, tũ inſignia deus edebat per Paulum, adeo ut non ſolũ dictis aut attactu propelleret morbos, uerum etiam ſudariola ac ſemicinctia, quæ contigiſſent corpus Pauli, deferrẽtur ad ægrotos, qui Paulũ adire non poterant, atq; ad horũ con tactum abirẽt morbi, maliq; ſpiritus effugerẽt. Tanta erat fiducia erga Ieſum, quem prædicabat Paulus. Id ubi uidiſ ſent Iudæi, quidam ex corũ numero qui circumeũt, & ad quæſtum certis ritibus ac uerbis conceptis eijciũt noxios

ſpiritus

ſpiritus, artem hanc iactantes ſibi à Solomone traditam,
tentauerunt & ipſi per inuocationē domini Ieſu pellere
malos dæmones: nō quòd fauerent gloriæ nominis illius,
aut benefaciendi ſtudio ducerētur, ſed quòd inde ſibi plus
quæſtus & gloriæ prouenturum crederent. Itaq; mutatis
uerbis quibus exorciſmos peragere ſolebant, dicebāt dæ-
monibus, Adiuro uos per Ieſum, quem Paulus prædicat.
Hoc potiſsimū faciebant ſeptem filij Iudæi cuiuſdā nomi-
ne Sceuæ, primarij ſacerdotis. Quum autem ad hunc mo-
dū tentaſſent exorciſmum in quendā malo dæmoni obno
xium, reſpōdit exorciſtis impius ſpiritus: Ieſum, per cuius
nomen me terrere paratis, noui, & Paulum Ieſu præconē
noui: uos autem, qui tandem eſtis, qui Ieſu Pauliq; nomine
ad quæſtum abutimini, quū neq; Ieſu diſcipuli ſitis, neq;
Pauli? Simulq; cum dicto homo malo dæmoni obnoxius
inſilijt in exorciſtas, & inualuit aduerſus illos adeo, ut
ægre nudi ſaucijq; profugerent ex ædibus illis. Ea res di-
uulgata eſt per uniuerſā ciuitatē Epheſiorū, & apud Iu-
dæos illic agentes, & apud gētes. Vnde timor ingens cor
ripuit omnes, ac magnificabant nomē domini Ieſu, quod
ſic eſſet ſalutiferum omnibus ſyncere credentibus, ut nul-
lius quæſtui aut gloriæ ſeruire uellet. Paucorū calamitas
multis fuit ſaluti. Nā exemplo filiorū Sceuæ territi com-
plures, qui iam credere cœperant Euangelio, quum uide-
rent ultionē paratam his, qui parum ſynceris animis in-
uocarent nomen domini Ieſu, ueniebant ad Paulum confi
tentes ac proferētes admiſſa ſua, ut per pœnitentiam effu
gerent diuinam ultionem. Erat enim Epheſiorum ciuitas
præ cæteris dedita ſuperſtitioſis artibus, uel ipſorū pro-
uerbio teſte, quo dicunt, Epheſias literas. Proinde com-
plures illic erāt, qui per errorē uel exercuerant Iudaicos

l L exorciſmos

exorciſmos,uel illis crediderãt. Quin etiã multi ex ipſis qui magicas & curioſas artes exercuerant, comportatis in publicum libris,exuſſerunt eos coram omnibus. Quorum tanta fuit multitudo,ut ſupputatis illorum precijs, repertaſint denariorum quinquaginta milia. Pecuniæ iactura,lucrũ erat Euangelij. Siquidem his modis uehementer augeſcebat & confirmabatur ſermo domini ſalutaris his, qui ſimplici fide amplecterentur:formidabilis illis, qui minus ſyncere in eo uerſarentur. His per biennium ſatis feliciter Epheſi geſtis, Paulus admonitus ſpiritu, ſtatuit ut peragrata Macedonia & Achaia,proficiſceretur Hieroſolymam,dicens, Mihi Roma quoq; uidenda eſt, ſed non prius quàm reuiſero Hieroſolymã. Hoc igitur animo quũ eſſet,præmiſit in Macedoniã duos ex his qui ſibi miniſtrabant,uidelicet Timotheũ & Eraſtum, ut & eleemoſynarum aliquid illic colligerent,ſubleuandis pauperibus,qui erant Hieroſolymis, & animos illorum in aduentũ Pauli præpararent. Ipſe Paulus interim remanſit ad tempus in Aſia. Hoc tempore coorta eſt grauis tempeſtas aduerſus Euangelium apud Epheſios,non iam à Iudæis,ut ferè ſolet,uerum ab his,qui deorum ſuperſtitionem à maioribus traditã nimium imbiberãt. Erat, ut diximus, Epheſiorum ciuitas magnopere dedita curioſis artibus,& Diana credita eſt apud gentes in ueneficijs habere numen aliquod, unde & triformis ab illis dicitur, quemadmodum Hecate. Eoq; ſumma religione colebatur apud Epheſios. Quæſtus igitur primus erat fons huius tumultus,auxilia petita ſunt à ſuperſtitione populi. Erat enim tum Epheſi quidã nomine Demetrius,arte faber argentarius. Is quum delubra faceret argentea Dianæ,quòd argenti colorẽ luna referat,nõ mediocrem quæſtum adferebat eius artis peritis.

Quotquot

Quotquot igitur ex fabricandis Dianæ ſimulacris quæſtum faciebãt, tũ quotquot erãt eiuſdem opificij, quos ob artis conſortium oportebat fauere, Demetrius conuocauit in unum, apud quos ſeditioſam habuit orationem, hunc in modum: Viri, tempus eſt ut communi ope commodis noſtris conſulamus. Non eſt opus ut uobis cõmemorem, uos ipſi ſcitis, opificium noſtrũ apud Aſianos uberrimi quæſtus eſſe ob religionem Dianæ: quæ ſi labefactetur, neceſſe eſt ſimul & quæſtum noſtrum frigeſcere. Atqui uidetis ſimul & auditis: res enim in propatulo: quòd Paulus iſte iam totum biennium hic prædicat, non eſſe deos, qui manibus hominum fiunt, neq; quicquam habere numinis, quod ars ſculptorum aut fuſorum ex quacunq; materia fabricatur. Atq; huiuſmodi prædicatione perſuaſit multis, nõ ſolum hic apud Epheſios, uerum etiam per totam Aſiam, ac numeroſam hominũ multitudinem auertit à cultu deorum. Quoniam autem hoc opificium alit nos, ac familiam noſtram, quid ſupereſt, niſi ut ſublato quæſtu redigamur ad famem? In tanto uero periculo dormitare nos, inſignis cuiuſdam ſocordiæ fuerit. Quòd ſi quem parum mouet hoc periculum, ne neglecta arte noſtra, decedat nobis quæſtus, quem nunc luculentum capimus: certe publica religio debet omnes commouere, quando, ſi hæc impune patiemur agere Paulum, periculum eſſe uidemus ne templum quoq; magnæ deæ Dianæ, quod nunc celebre eſt ac religioſum, magniſq́; donarijs locuples, pro nihilo habeatur. Quis enim ueneretur templũ, ſi perſuaſum fuerit templi præſidem nullũ habere numen? itaq; futurũ eſt, ut tantæ deæ maieſtas, ob quam merito dicitur magna, quamq́; nunc nõ ſolum hoc ciuitas & Aſia, uerũetiam totus orbis religioſe colit, paulatim aboleatur. Itaq; ſi prudentiã eſſe

iudicatis, cōſulere quæſtui ueſtro: ſi piū eſſe iudicatis, ab iniuria uindicare patrios deos, hic præſtate uos fortes uiros, & ueniēti malo occurrite. Hæc oratio ſic cōcitauit ſuperſtitioſæ multitudinis animos, ut omnes uociferari cœperint, Magna Diana Epheſiorū. Ad hūc clamorē ſeditioſum tota ciuitas Epheſiorū impleta eſt tumultu, & cōcurſu facto promiſcua multitudo magno conſenſu procurrit in theatrū, ubi ſolet regnare populi furor, atq; eōdē arripuerūt duos Macedones, Caiū & Ariſtarchū, Pauli comites. Porrò quū Paulus, audito quod acciderat, uellet prodire ad populū, ſimul & opitulaturus ſuis comitibus, & populo perſuaſurus, diſcipuli nō permiſerunt, incōſultum eſſe iudicātes, ſi ſeſe traderet furenti populo, nullum inde fructū relaturus Euangelio. Quin & alij quidā ex Aſiæ primoribus, qui tametſi Chriſti nomē nōdū eſſent profeſſi, tamē bene uolebāt alioqui Paulo, miſerūt ad illū, qui uerbis ipſorū rogarēt eū, ne ſe cōmitteret concitatæ multitudini. Interea uarius erat fremitus populi, alijs aliud, ita ut fit, uociferātibus. Erat enim cōcio ex uarijs hominū generibus diuerſisq; ſtudijs cōfuſa, pleriſq; etiā ignaris qua nā ex cauſa eò cōueniſſent. Res itaq; popularem quēpiā oratorē poſcebat, qui quocūq; modo præſentem tumultū ſedaret. Igitur è conferta turba protractus eſt quidam Alexander, propellētibus eū Iudæis, ut oratione ſua cōpeſceret tumultum. Nullus enim audebat apud furioſam, & uarijs ex ſtudijs confuſam multitudinem uerba facere, ubi quicquid dictū eſſet, oportebat aliquos offendi. Is igitur protractus, mota manu poſtulauit audientiā, iamq; parabat reddere rationē. Cæterū ſimulatq; multitudo cognouiſſet Alexandrum eſſe Iudæū, quæ natio quoniam unum deum colit, deteſtatur deos ethnicorum, renouatus eſt tumultus

multus,expectantibus ut aliquid diceret aduerſus maieſtatem Dianæ. Proinde una uoce omnes uociferari cœperũt. Magna Diana Epheſiorũ. Is clamor perdurauit ad duas ferme horas. Tandẽ quũ ſcriba ciuitatis ſilentiũ impetraſſet à multitudine,dixit Alexãder:Viri Epheſij, quorſum pertinet iſta uociferatio? Quis enim eſt hominum,qui neſciat Epheſiorũ ciuitatẽ cultricẽ eſſe magnæ Dianæ et ab Ioue delapſi ſimulacri? Quum igitur nemo cõtradicat his,quæ uos confirmatis,nõ eſt quur hunc tumultũ excitetis,ſed oportet uos ſedatos eſſe,neq; quicquã præcipitanter agere. Adduxiſtis enim duos iſtos uiros, neq; ſacrilegos,neq; blaſphemos in deam ueſtrã. Ob hæc enim uindicanda merito fortaſſe concurreret populus. Quòd ſi Demetrius argẽtarius,cæteriq; huic adhærentes opifices,per quos tumultus hic ortus eſt,habẽt aliquid aduerſus aliquẽ quod accuſent, nihil opus eſt hoc theatro, neq; concurſu populi,neq; tumultu. Sunt enim in hac ciuitate leges, ſunt cõuentus forenſes,ſunt procõſules,qui cauſas cognoſcãt, ac lites dirimãt,& in maleficos animaduertãt. Apud hos inuicẽ accuſent ſeſe, qui dederũt occaſionẽ huic concurſui, quandoquidẽ illorum cauſa nihil ad populum attinet. Quòd ſi cauſſa priuata non eſt, ſed ad populum etiã pertinet, tamen non eſt neceſſe rem ſic per tumultum geri. Si quid enim flagitatis, poterit expediri legitima concione cõuocata,per quos oportet,& quẽadmodũ oportet. Nũc periculum eſt, ne propter tumultũ hodie factum arguamur ſeditionis apud magiſtratus, quum nullam idoneam cauſam adferre poßimus, quur hic cõcurſus populi factus ſit in theatrum. Hæc quum dixiſſet,dimiſſa eſt concio.

CAPVT XX.

Poſteaquã ſedatus eſt ille tumultus, Paulus cõuocatis

in unũ diſcipulis, exhortatus eſt eos, ut conſtanter pergerent in his quæ cœpiſſẽt: & amplexus illos, ac uale dicto, profectus eſt ut iret in Macedoniã. Vbi uero peragraſſet Macedoniæ regiones, & ubicunq; eſſet cõgregatio, multis uerbis eos fuiſſet exhortatus, ut in euangelica ſynceritate perſeuerarent ac proficerẽt, uenit in eam partẽ, quæ proprie dicitur Græcia, in qua eſt Achaia. Vbi quũ fuiſſet menſes tres, atq; hinc pararet nauigare in Syriã, ſenſit ſibi in eã nauigationẽ ſtructas inſidias à Iudæis. Itaq; uiſum eſt tutius mutare portum, & repetita Macedonia, ab eo littore repetere Syriã, in quod appulerat, quũ primum adiret Macedoniã. Huius itineris comites erant nobis Soſipater Berœenſis Pyrrhi filius, Theſſalonicẽſium uero Ariſtarchus & Secũdus, cumq; his Caius Derbenſis ac Timotheus. Rurſus Aſiani Tychicus ac Trophimus. Hi quũ, Paulo in Macedonia cõmorãte, præceſſiſſẽt, procuraturi quod ad tutam nauigationẽ pertineret, expectarũt nos Troade. Nos per Macedoniã peruenimus Philippos. Hinc poſt dies Azymorum, qui feſto paſchæ contigui ſunt, ſoluimus, & intra dies quinq; peruenimus ad illos Troadẽ, ubi cõmorati ſumus dies ſeptem. Hic accidit quiddã memorabile. Quodã enim die ſabbatorũ, quũ diſcipuli cõueniſſẽt ex more ad frãgẽdũ panẽ, Paulus ubiq; paſtorẽ agens reficiebat animos illorũ ſermone ſacro poſtridie profecturus, cumq; ſermonẽ produxit in multã noctẽ. Ea ne dirimeret gratiſſimũ colloquiũ, erãt multæ lucernæ in cœnaculo, in quo tũ eramus congregati. Erat in hoc numero adoleſcẽs quidã nomine Eutychus, ſedens in feneſtra. Is quum grauaretur profundo ſomno, Paulo diu diſſerente, adeo tandem depreſſus eſt ui ſoporis, ut à tertio cœnaculo pronus decideret in terram. Accurſum eſt, ſed

repertus eſt mortuus,ac ſublatus in domũ. Id ubi cognouit Paulus,deſcẽdit,atq; ad exemplũ Heliæ prophetæ,incuruato corpore incubuit ſuper eum , ueluti cõplexo ſuo fouẽs exanimẽ. Hoc facto uertit ſeſe ad diſcipulos,ob inopinatũ caſum turbatos: Nolite,inquiens,turbari:adhuc anima eius in ipſo eſt, nondum enim tota corpus reliquit. Hac oratione conſolatus illos, rurſus aſcendit in cœnaculum,fregitq; panem,ac deguſtauit: deinde rurſus diu colloquutus cum illis uſq; ad diluculum , ita demũ profectus eſt. Adeo durũ eſt amantiſſimum patrẽ à ſuis filijs diſtrahi. Porrò qui remanſerant apud adoleſcentẽ, adducũt eũ in cœnaculum uiuum & integrũ. Quæ res non mediocriter refocillauit animos omnium. Nõ enim decebat,ut ſermo,qui ſalutẽ adfert omnibus,adoleſcenti mortis eſſet occaſio. Nos autẽ, conſcenſa naui Troade,ſoluimus Aſſon. Ea ciuitas eſt maritima infra Troadẽ. Sic enim ordinarat Paulus,ut eò naui procederemus,ipſe terra pedibus facturus iter,uel quia tutius erat,uel ut plures ſalutaret. Quũ autẽ conueniſſemus Aſſon,Paulo recepto,unà deuenimus Mytilenẽ.Ea ciuitas eſt littoralis Leſbi. Hinc ſoluentes, poſtridie peruenimus cõtra Chium inſulam. Rurſus hinc poſtero die appulimus ad Samũ inſulã,atq; hinc traiecimus Trogylliũ.Ea ciuitas eſt littoralis Aſiæ, Samo oppoſita.Hic eam noctẽ cõmorati,poſtridie peruenimus Miletũ.Ea ciuitas eſt maritima Cariæ.Quãquã autẽ præterlegẽtibus Aſiæ littus,prius occurrebat Epheſus,quàm Trogylliũ aut Miletus,tamẽ ita decretũ erat Paulo præternauigare Epheſũ,ne tẽpus tereret in Aſia,ſi per inſidias nõ licuiſſet illinc tutò ſoluere in Syriã.Properabat enim , ut ſi fieri poſſet,diẽ Pentecoſtes ageret Hieroſolymis. Ne tamen uideretur Epheſios ob neglectũ aut odio præteriſſe,

miſit è Mileto, qui preſbyteros cõgregationis Epheſiorũ accerſerẽt, quibus eã cõgregationẽ curandam commẽda rat. Qui cum uocati ueniſſent, hunc in modum loquutus eſt illis: Non eſt neceſſe fratres, ut meam ſynceritatem in euangelico negotio uobis commemorẽ. Vos ipſi ſcitis, qui uidiſtis, quo modo me per omne tẽpus apud uos geſſerim à primo die, quo ſum ingreſſus Aſiam, nõ meã gloriã, aut meũ cõpendium uenãs à quoquã, ſed in tradẽdo Euange lio, domini Ieſu iußis obtẽperans, eiusq; uoluntati per omnia ſeruiens, nimirũ ipſius inhærens ueſtigijs, qui ſe deiecit, qui ſe tradidit in afflictiones ac mortẽ, ut eccleſiam ſuã purgaret ac conſtabiliret. Ita & ego cũ multa humilitate, & ignominia, quam paſſus ſum ab hoſtibus Euangelij, cũ multis lacrymis, quas pro ſolicitudine congregationis fudi, cum multis afflictionibus, quæ mihi acciderũt ex inſidijs Iudæorum, qui non patiuntur Euangelij gratiam gentibus cõmunicari, uerſatus ſum in negocio Euangelij. Et tamen nihil horũ malorum cõmouit animũ meũ, ut territus afflictionibus, quicquam omiſerim, quod pertineret ad ueſtrã ſalutẽ, aut quicquam eſſet in rem ueſtrã, quod non cum periculo mei capitis indicarẽ uobis, ac docerem uos, tùm publice in ſynagogis, tum priuatim ac domeſtice, utcunq; ſeſe dabat opportunitas, non prædicans uobis, id quod Iudæi uolebant, circunciſiones, ſabbatiſmos & lotiones: ſed pœnitentiam uitæ ſuperioris, quam deus requirit ab omnibus, ut ſalutem det omnibus: & fiduciam erga dominum noſtrum Ieſum, cuius Euãgelio quiſquis credit, ſaluus erit, ſiue Iudæus ſit, ſiue Græcus, ſiue circunciſus, ſiue incircunciſus. Et ideo gratiam omnibus oblatam, omnibus promiſcue prædicaui, non habito perſonæ delectu, nec deterritus Iudæorũ odio, qui ſtudio legis

oppugnant

oppugnant Euangelium,*nec ſæuitia gentiũ,quæ ſuperſtitionẽ à maioribus traditã tuentur.* Nam *ſi quid afflictionis hic incidit mihi,magis me cõmouit cõgregationis periculũ, ne quis offenſus meis malis alienaretur ab* Euãgelio, *q̃ ignominia aut dolor mihi inflictus.*Quòd *ſi quãdo ſubduxi me periculis,ueſtro animo morẽ geſsi,ueſtris cõmodis cõſului potius,quàm meæ incolumitati.* Nec *me pœnitet huius animi.*Quin *& nunc,tametſi corpore liber, tamẽ ſpiritu iam alligatus,proficiſcor* Hieroſolymã,*in qua quæ res mihi ſint obuēturæ, nõdum liquidò cognoui, niſi quòd ſpiritus in ſingulis ciuitatibus tũ per ora prophetarum,tũ in meipſo prædicit,futurũ ut uinciar & affligar.* Id *quũ ſciam & credã, tamẽ nihil harũ rerum me deterret,quo minus fungar apoſtolico munere, etiã ſi mors ſit oppetenda.* Neq; *enim hæc mihi uita mea chara eſt, quæ Chriſto protectore perire nõ poteſt, ſed uita charius eſt, ut domini iuſsis obediã,utq; curſum hũc euãgelicæ prædicatiõis,queãdmodũ hactenus alacriter ſuſtinui, cõſummẽ cum gaudio. Gaudium eſt ingens animo meo, ſi per meas afflictiones creſcit* Euãgelij *prouentus.* Nihil *enim aliud mihi cordi eſt,niſi ut in ſtadio euangelico,in quod me dominus induxit,ſemper progrediar,donec ad metam peruenero,ſecurus de præmio,quod ſuo tẽpore pro ſuo arbitratu repenſurus eſt agonotheta,qui non poteſt fallere.* Non *ingeſsi memet huic muneri,ſed dominus* Ieſus *hoc mihi delegauit, ut* Iudæis *ac gentibus prædicem lætiſsimum nuncium, per fidem euangelicam deo uiſum eſſe ſalutem gratis dare omnibus.* Hanc *functionẽ uolens ac lubens obeo, ſiue uiuere continget,ſiue mori.* Quandiu *licuit adeſſe uobis,præſens cõſului ueſtræ ſaluti,docens, admonens, exhortans,cõſolans,increpans,ſubinde reuiſens.*Nunc *autẽ*

ſcio ſpiritus inſtinctu, quòd poſthac nō eſtis uiſuri faciem meā nec uos Epheſij, nec cæteri omnes qui minorē Aſiam incolitis, ad quos deueni prædicans regnū dei. Quod mei muneris erat, ſedulò bonaq; fide præſtiti. Quapropter nūc digreſſurus à uobis abſq; ſpe reditus, illud uos hodie conteſtor, quòd ſi quis perierit ſua aut aliorū culpa, ego ſim purus à ſanguine omniū. Oſtendi cunctis uerā uiam, qua peruenire licet ad uitam æternā, Aperui uobis omne cōſilium dei, & quomodo placeat illi ſeruari genus humanū, & quid præſtandū ſit his qui perſtiterint in fiducia ſyncera erga dominū Ieſum, ne quis ignorantiā ualeat prætexere. Exemplum ex me præbui, nihil nō & faciens, & patiens, ut omnes perſeueretis in Euangelij ſynceritate. Nullius mors mihi poterit imputari. Neq; nunc mea ſponte diuellor à uobis, aut metu perſecutionum memet ſubduco, ſed ita uolente ſpiritu Chriſti, prudens ac ſciens in certum uitæ diſcrimen proficiſcor. Quòd igitur mea præſentia uobis præſtare non poterit, id ueſtra diligentia penſet oportet. Videte ne uobis ipſi deſitis, ne'ue ab his quæ bene cœpiſtis relabamini: ſed uos q ſeniores eſtis, quibusq; curā multitudinis cōmendaui, uigilate, tum uobis ipſis ne corrumpamini per inſynceros apoſtolos, tum toti gregi. quē paſcendū ſuſcepiſtis. Ego ſumma ſynceritate perfunctus ſum meo munere, quòd à domino delegatū erat. Vos item ſimili ſtudio, ſimiliq; integritate curam agite gregis, cui uos ſpiritus ſanctus præfecit epiſcopos, hoc eſt, inſpectores, ut curetis, ne qd ſalutaris pabuli deſit ouibus Ieſu Chriſti, utq; nō lupos, ſed ueros paſtores agatis erga cōgregationem dei, quæ uobis oſcitanter curanda nō eſt, ut quā deus adeo charā habuerit, ut unigeniti ſui ſanguine ſibi eā parauerit. Non eſt igitur cōmittendū, ut merx tam

care

care empta deo,ueſtra pereat negligentia. Non *hæc ſine cauſa tam ſolicite moneo.Scio enim,quòd non ſemper habebitis* Paulos,*ſed poſt obitũ meum,uelut in caulas à paſtore deſtitutas,ingerent ſeſe in uos lupi graues, qui non parcẽt gregi,ſed omnia molientur ut diſsipent cõgregationem ueſtrã.*Hic *periculum erit, ne qui ſunt imbecilles, fracti malis recedant ab*Euangelio,*ſed imminet aliud periculũ multo maius.* Nõ *ſolum aliunde uenient, qui terroribus ac minis,qui callidis perſuaſionibus, qui fucata ſpecie ſanctimoniæ conabũtur corrũpere ſynceritatẽ ueſtrã, ac labefactare libertatẽ, quã habetis per* Euangeliũ Ieſu Chriſti,*uerũetiã ex uobis ipſis exoriẽtur uiri,qui prodita ueſtra cõcordia loquẽtur peruerſa,& à rectitudine ueritatis euãgelicæ diſcrepantia, nõ hoc agẽtes, ut* Ieſu Chriſto *grex ſuus ſit incolumis, ſed ut ipſi diſcipulos abducãt poſt ſe,quo uideãtur aliquid eſſe,nimirũ metuentes ne parum egregij doctores uideantur, ſi nihil doceant noui.* Atqui *peruerſa nouitas eſt,quum homines addunt* Euangelio,*quod ſibi ſufficit.*Qui *uerus eſt paſtor,*Chriſti *diſcipulos eſſe mauult, quàm ipſius: & ab eo pabulum ſumit quo paſcat illos.* Iſti *ob gloriam & quæſtum ,ex* Chriſti *diſcipulis ſuos faciunt: & autores eſſe uolunt euangelicæ doctrinæ,cuius nos re uera nihil aliud ſumus quàm diſpenſatores.* Quo *plus imminet periculi,hoc attentius uigilate, memores quòd per triennium quum agerem in* Aſia*, noctu diéque non ceſſarim admonere cum lacrymis unumquemq; ueſtrum.*Quod *ſupereſt fratres, nunc, quoniam auellor à uobis,commendo uos deo,qui ſuum gregẽ nõ deſtituet,ac ſermoni euãgelico,in quo qui ſyncere uerſantur,& dei gratuitã erga cũctos homines beneficentiã prædicant potius, ꝙ legis iuſtitiam, opitulabitur fauor diuinus*

diuinus.Nos pro delegato munere fundamēta iecimus. Cæterū deus, q per nos agit hæc omnia, poteſt ſuperſtruere, ut qđ cœptū eſt, ex ipſius uoluntate perficiatur, & quēadmodū hactenus uobis cōtingit per Euāgelij profeſſionē cooptari in numerū filiorū dei, ita perſeuerātes in ſancto propoſito, perueniatis ad hæreditatē promiſſam omnibus ſanctificatis per dei gratiā, ſiue ex Iudæis ſint, ſiue ex gētibus. Vidiſtis ſolicitudinē meā, uidiſtis labores meos, uidiſtis pericula mea, quæ ueſtra cauſa ſuſcepi, nihil interim præmij captās à uobis, nec honorē, nec lucrū, adeo, ut qđ à cæteris fit apoſtolis, quodq́; iure meo poterā, ne neceſſaria quidē à uobis acceperim. Nō aurū, non argentū, non ueſtē cuiuſquā concupiui. Nā ut ipſi ſcitis, neceſſitatibus meis, & comitū meorū, manus hæ, quod opus fuit, ſuppeditarunt. Poterā hoc à uobis ſumere, nō ignarus operarium eſſe dignū mercede ſua, ſed ego mercedē omnē malui expectare à domino, & exemplū modis omnibus abſolutū ſtudui uobis exhibere, ut qui in gregis curam ſucceſſiſtis, intelligatis hoc eſſe boni paſtoris officiū, ut quū nullū defugiat laborē in prouehēdis gregis cōmodis, tamē ob infirmos abſtineat ab omni mercede humana, ne quis ob hoc alienior ſit ab Euangelio, quòd Euāgeliſtam ſuū cogetur alere: aut ideo minus obtēperet monitis paſtorū, quòd exiſtimet eos ſibi ob accepta beneficia factos obnoxios. Sic enim eſt hominū ingenium, ut neſcio quomodo minoris faciant eos, in quos beneficiū contulerūt. Quanquā autem æquum eſt, ut qui uobis euangelicas opes impartiunt, his uiciſſim de longe uilioribus opibus ſubueniatis, tamē ego ſciens inter uos multos eſſe imbecilles, nullā cuiquam uolui dare peius de nobis ſentiendi occaſionē. Hoc exemplū meum ſtudete pro uiribus æmulari, ſimulq́; memineritis,

quod

qd' dixit dominus Ieſus: Beatius eſt dare quàm accipere. Hæc loquutus Paulus, flexis genibus precatus eſt ex more cũ oĩbus illis. Fletus autẽ omnium ingẽs coortus eſt, adeo ut effuſi in collũ illius, oſcularentur eũ, uelut auide copiã rapiẽtes mox auellẽdi. Diſcruciabat enim animos omniũ uerbũ hoc, quod dixerat Paulus, illos nõ amplius uiſuros faciẽ ipſius. His peractis, euntẽ ad nauim officij gratia de ducebãt, oculis etiã quoad licuit proſequẽtes nauigantẽ.

CAPVT XXI.

QVum autem illinc ſoluiſſemus, iamq́; ſpatio longiore diuulſi eſſemus ab illis è littore proſpectantibus: recto curſu peruenimus ad inſulam Coum, poſtridie Rhodum, atq; inde Patara maritimam Lyciæ ciuitatẽ. Illic nacti nauim, quæ ſolueret in Phœnicen, ea cõſcenſa nauiga uimus. Vbi uerò cœpit nobis apparere Cyprus inſula, relicta ea ad læuam, curſum inſtituimus in Syriã, & appulimus Tyrum, quæ ciuitas eſt in littore Phœnices, quemadmodum & Sidon. Nos quidẽ malueramus rectà in Palæſtinam, ſed quoniã Tyrus emporiũ eſt, hic nautæ erat exponendum onus. Porrò quum & illic reperiſſemus diſcipulos, manſimus apud illos dies ſeptem. Hic erant qui afflati prophetico ſpiritu Paulo diſſuaderent ne proficiſceretur Hieroſolymam. At nihilo ſecius, expletis ſeptem diebus, cœpimus à Tyro proficiſci, diſcipulis omnibus unà cum liberis & uxoribus deducentibus nos extra ciuitatem uſq; ad littus. Hic quum flexis genibus ſimul oraſſemus, moxq́; inuicem dixiſſemus uale, nauem cõſcendimus, illi redierunt ad ſua. Inde nauigatione explicita à Tyro, uenimus Ptolemaidem. Ea ciuitas occurrit in littore uicina monti Carmelo. Hic ſalutatis fratribus, manſimus diem unum apud illos, Poſtero uerò die profecti nos, qui Paulum co

lũ comitabamur, una cũ ipſo peruenimus Cæſareã Palæſti næ, ac deuenimus in ædes Philippi, qui primus Eunucho & Samaritanis prædicarat Euãgeliũ, unus è ſeptẽ diaconis, quos Hieroſolymis inſtituerãt apoſtoli. Apud hũc cõmorati ſumus, huic erant filiæ quatuor adhuc innuptæ, quæ pollebãt ſpiritu prophetico, iuxta ꝓphetiã Iohelis. Quũ igitur huius hoſpitio diebus aliquot uteremur, ſupuenit quidam à Iudæa propheta nomine Agabus. Is cum diuertiſſet ad nos, tulit zonã Pauli, qua quũ ipſe ſibi pedes alligaſſet, ex ueterũ prophetarũ more, qui ſolẽt ſigno quopiã repræſentare quod prædicũt, dixit afflatus ſpiritu: Hæc ait ſpiritus ſanctus: Virũ, cuius eſt cingulũ hoc, ſic alligabũt Hieroſolymis Iudæi, tradentq́; in manus gentium. Hoc ſermone territi, tum nos qui Paulo ueneramus comites, tũ eius loci diſcipuli multis cũ lacrymis rogabamus eũ, ne ſe cõmitteret Hieroſolymæ. Hic erat pius affectus, nolentium perire tã eximiũ paſtorẽ. Paulus autẽ, cui certius oraculum ſpiritus ſanctus ediderat in pectore, ut iret Hieroſolymã, poſtea uiſurus Romam, ait illis: Quur inanibus lacrymis ueſtris affligitis cor meum? Neq; enim me mouet periculum quod denunciant prophetæ, ſed ueſter mœror mœrorem cõciliat animo meo. Certũ eſt perſequi, quod ad Euãgelij profectũ fieri uult ſpiritus. Neq; me territant uincula, iã iſtorum malorum nequaquã rudem. Tãtum enim abeſt, ut metu uinculorũ ſim deſerturus negotiũ euangelicũ, ut mori quoq; paratus ſim Hieroſolymis pro nomine domini Ieſu. Vinciatur Paulus, modo libere diſcurrat Euangelij ſermo. Occidatur Paulus, modo uiuat apud omnes uigeatq́; gloria nominis Ieſu. Quòd uitam opto, non ob aliud opto, niſi ut proſim Euangelio. Alioqui mihi lucrum fuerit, pro Chriſti nomine cito finire uitam

re uitam hanc. Proinde uos nolite deplorare, quod mihi etiam optabile eſt, ſi uelit deus: ueſtriſq; fletibus deſinite mœrore afficere animum meum, qui non poſſum non dolere cum dolentibus amicis. Ad hæc quum non haberemus quod reſpõderemus, uideremuſq; illi certũ eſſe decretum, ut pergeret Hieroſolymã, paßi ſumus illũ abire, dicẽtes, Fiat uoluntas domini. Nam hæc eſt uox uere Chriſtianorum, quã omnibus, etiamſi nõ ſit in ore, tamẽ oportet ſemper eſſe in animo, quicquid imminet ſeu lætæ rei, ſeu triſtis, Fiat uoluntas domini. Itaq; dies aliquot cõmorati Cæſareæ, parabamus nos itineri ut iremus Hieroſolymam. Comitati ſunt autẽ Paulum unà nobiſcum è ciuitate Cæſarea quidã è diſcipulis, ſecum ducentes Mnaſonẽ quẽdã Cyprium, cuius hoſpitio Hieroſolymis uteremur. Erat enim ille uir ſpectatæ pietatis, ut qui iam olim credidiſſet Euãgelio, diuq; perſtitiſſet in ſynceritate fidei. Quũ autẽ perueniſſemus Hieroſolymã, libenter & alacriter exceperunt nos fratres. Poſtridie Paulus, nobis ipſum comitãtibus, adijt ædes Iacobi Iuſti, qui dictus eſt frater domini. Nam hic ab apoſtolis inſtitutus fuerat epiſcopus Hieroſolymorum. Eôdem conuenerunt omnes ſeniores. Quos omnes cum ſalutaſſet Paulus, referebat illis ordine, quæ deus per ipſius miniſteriũ geßiſſet inter gẽtes, inter quas iam aliquot annis prædicarat Euãgelium. Hæc illi quum audiſſent, glorificabant dominũ, qui gratiam ſuam effudiſſet etiã in gentes. Cæterum quoniã Paulus apud multos Iudæos delatus erat, quòd oſor eſſet legis Moſaicæ, ſic prædicans Euãgelij gratiã, ut minus quàm oporteret tribueret legis obſeruationi: quo huic etiam incõmodo mederentur, dixerũt: Vides frater Paule quot ſint hic millia Iudæorum, qui crediderũt Euangelio, atq; hi omnes ma-

gno

gno legis ſtudio tenētur. Rumor autē ad hos perlatus eſt, quē nos ſcimus eſſe uanū, quòd Iudæos qui ſunt apud gētes, doceas deſciſcere à Moſe, ſic ut nec circuncidāt filios ſuos, neq; ſeruēt inſtituta maiorū in delectu ciborū, in ſabbatis, in lotionibus, cæteriſq;, quæ Iudæi hi, qui gentibus admixti nō ſunt, magna religione ſeruāt. Hi utcūq; ferūt, maiorū decreto coërciti, gentes nō onerari iugo legis. Cæterū Iudæos natos ab obſeruatione legis ad ritus gentiū abduci, nō ferunt. Nūc itaq; uidendū eſt, ne quid hinc tumultus exoriatur. Quid igitur faciendū? Primū iſtud diſſimulari nō poteſt, quin cōuocetur multitudo. Audient enim te ueniſſe. Vt igitur te liberes hac ſuſpitione, ſequere cōſilium noſtrū. Sunt nobis uiri quatuor, qui iuxta cōſuetudinē Iudæorū obligarunt ſe uoto, hos tibi adiunge, ſimulq; cū illis expleas ritus ſolēnes, ijs qui ſe poſt uotum ſanctificari curāt: & ſi quid præterea impēdendū in hoſtias aut donaria, impēde unà cū illis, donec raſerint capita ſua. Ita fiet, ut omnes ſciant eſſe uana, quæ de te iactauit rumor: ſed intelligent, te quoq; ſic prædicare gratiā Euāgelij, ut nō damnes eos, qui ritus legis à deo traditæ, maiorumq; conſuetudinem obſeruant, quū cōſpexerint eadem abs te fieri, quæ quidā iactarant abs te damnari. Hac ratione compeſcetur murmur Iudæorum, qui plures ſunt, quàm ut non ſit illorum habenda ratio. Cæterum de his, qui crediderunt ex gentibus, nos iam pridem ſcripſimus ex decreto apoſtolorum, ac multitudinis, ne cogerentur ad obſeruationem legis Moſaicæ, tantum abſtinerent ab his, quæ immolantur ſimulacris, à ſanguine, à ſuffocato & ſcortatione. Paulus autem, obtemperans Iacobi ac fratrum cōſilio, adiunctis ſibi quatuor illis uiris, qui ſe uoto obſtrinxerant, purificatus eſt unà cum illis, & ingreſſus

tēplū, profeſſus eſt dies purificationis expletos eſſe: neq; quicquā omiſit cæremoniarum, donec ex more offerretur pro unoquoq; illorū oblatio. Totū hoc ſeptē diebus erat peragēdū. Quibus iā penè expletis, Iudæi quidā increduli, qui uiderant illū in Aſia, quiq; tumultū illic excitauerant, ubi cōſpexiſſent Paulū in templo, concitarūt totum populū, & iniecerūt manus in Paulū, clamantes: Viri Iſraëlitæ ſuccurrite. Hic eſt uir ille, de quo rumore cognouiſtis, qui peragrans omnes regiones, ubiq; docet nouā doctrinam aduerſus hunc populū deo peculiarē, aduerſus legem à deo traditam, aduerſus hoc templum toti orbi religioſum. Nec hoc huius impietati ſatis erat, inſuper & Græcos homines, atq; incircunciſos induxit in templum, & contaminauit locum hunc ſanctū. Viderant enim Trophimum Epheſium in comitatu Pauli, cū eſſet in ciuitate, atq; hinc coniectabant, quòd Paulus hunc induxiſſet in tēplum. Ad hūc tumultum commota eſt tota ciuitas, factusq; eſt populi concurſus. Ac Paulum apprehenſum protraxerunt è templo, uelut obijciendum furenti populo, moxq; clauſæ ſunt fores tēpli, ne eſſet quò ſe in tutum reciperet. Quærebant enim eū occidere. Id in templo facere religio erat, quaſi uſquam non ſit impium innocentē interficere. Interea nunciatum eſt tribuno cohortis, quòd tota ciuitas Hieroſolyma tumultuaretur. Qui ſtatim adiunctis ſibi militibus ac cēturionibus, decurrit ad illos. Iudæi uero poſteaquam uiderunt tribunum cum militibus accurrentem, deſtitere percutere Paulum. Tribunus itaq; quum ueniſſet propius, iuſſit apprehendi Paulum, ac uinciri catenis duabus, ſuſpicās eum eſſe maleficum quempiam, in quem ſic ſæuiret multitudo. Eo facto, tribunus interrogabat Iudæos, quiſnam eſſet, & quid admiſiſſet. Quum autem ob

tumultum aliunde aliud uociferãtis turbæ non poſſet certum cognoſcere quod uolebat, iuſsit Paulum, ut erat uin=ctus, duci in caſtra, ut intra præſidij ſepta poſſet, excluſa turba, rei ueritatem intelligere. Quumq; iam uentum eſſet ad gradus caſtrorũ, Paulus à militibus portabatur ob tur=bæ uiolentiã. Metuebãt enim, ne uim adferrent illi, priuſ=quam ueniret in caſtra. Etenim ad ipſos uſq; gradus ſe=quebatur populi multitudo, clamans ac uociferans, Tolle iſtum de medio. Vbi uero iam uẽtum eſſet ad ingreſſum præſidij, Paulus cupiens ſatisfacere tumultuantibus Iu=dæis, dicit tribuno, Permittis'ne mihi, ut loquar tibi? Tũ tribunus, Græce noſti? Nam id Græce dixerat Paulus. Nõ'ne tu es, inquit, Aegyptius ille, qui antehac quoq; tu=multum cõcitaſti, atq; hinc eduxeras in deſertũ quatuor milia uirorum ſicariorum? Ad hæc Paulus, Nõ ſum is quẽ tu putas, ſed ſum homo genere Iudæus, patria mihi eſt Tarſus, Ciliciæ nõ obſcura ciuitas. Verum illud interim te rogo, permitte mihi uerba facere ad populum. Id quum ille permiſiſſet, Paulus ſtans in gradibus, manu mota ſigni ficabat populo, ſe uelle loqui. Moxq; magno facto ſilen=tio, ſic loqui cœpit lingua Hebraica.

CAPVT XXII.

VIri quotquot hic adeſtis, uel genere fratres, uel æta=te dignitateq; patres, præbete mihi uos attentos, dũ me uobis purgo ſuper his, de quibus apud uos falsò dela=tus ſum. Hæc præfato Paulo, multitudo quũ audiret, quòd Hebraice loqueretur, magis etiã præſtitit ſilentium, ſiue quòd hanc linguam intelligebant omnes, ſiue quòd ſuæ quiſq; linguæ magis fauet. Tum Paulus ita pergit dicere: Vt intelligatis, me nec aduerſus populũ Iudæorũ, nec ad=uerſus legẽ Moſi, nec aduerſus templum quic quam impie

fecisse

ſeciſſe, ego ſum homo Iudæus, ex Iudæis natus, Tarſi Ciliciæ. Cæterum educatus in hac ciuitate, ad pedes uobis non ignoti uiri Gamalielis, diligēter inſtitutus à primis annis in patria lege, magno ſtudio deditus iſti cultui ueri dei, quē uos quoq; omnes ſeruatis hodie, adeo ut amore legis hāc euangelicā uiam, quā nunc profiteor, perſequerer, nō ſolū uſq; ad carceres & uincula, uerū etiā uſq; ad mortē, nihil aliud ſpirans quàm minas ac cædes aduerſus Euāgelij profeſſores, uinciens & in carceres pertrahens, tū uiros, tū mulieres. Hæc ita ſe habere, mihi teſtis eſt is, qui tū erat ſummus ſacerdos, ſimulq́; cū eo totus ſeniorū ordo, à quibus acceptis literis ad Iudæos, proficiſcebar Damaſcum, ut inde uinctos adducerē Hieroſolymā, qui Chriſti nomē profiterētur, ut ex arbitrio ſacerdotū ac ſeniorum punirētur. Hoc animo tum erā in illos, nō ob aliud, quàm ob ſtudiū legis ac religionis à maioribus traditæ, qua de cauſa uos quoq; nūc in me ſæuitis. Nunc quæ res uerterit animum meum, accipite. Id ubi cognoueritis, fortaſſe uos quoq; uertetis iſtum ueſtrū animū. Accidit enim ut dū eò proficiſcerer, iamq́; non procul abeſſem à ciuitate Damaſco, circiter meridianū diei tēpus, ſubito è cœlo circūfulſerit me lux ingēs, qua percuſſus decidi in terrā, & audiui uocem de cœlo dicentē mihi, Saule Saule quid me perſequeris? Cui quū reſpondiſſem, Quis es domine? rurſum audiui, Ego ſum Ieſus Nazarænus, quē tu perſequeris. Porrò qui mecū erant comites eius uiæ, lucē quidem uiderant, atq; expaueſacti ſunt, uocē autē mecum loquentis non audiebant. Tum ego, Quid uis, ut faciam domine? Dominus autem ita retulit, Surge ac uade Damaſcum. Ibi tibi de ſingulis præſcribetur, quid tibi ſit faciendum. Quumq́; haberem oculos lucis illius claritate ſic perſtrictos, ut

nihil omnino uiderem, manu ductus à comitibus perueni Damaſcum. Illic Ananias quidam uir pius ac religioſus obſeruatione legis, & omnium qui Damaſci uerſantur Iudæorum teſtimonio probatus, uenit ad me, & adſtans mihi dixit: Saule frater recipe uiſum. Ego uero protinus recepto uiſu uidi illum. Tum ille, Deus patrum noſtrorũ in hoc delegit, ac præparauit te, ut cognoſceres ipſius uoluntatem, & uideres iuſtum illũ unicum omnia iuſtificantem, & audires uocem ex ore eius. Ieſus enim erat in illa luce, quæ perſtrinxit oculos tuos, & eiuſdẽ uox erat, quã audiebas, quoniam eris illi teſtis apud omnes homines eorum quæ uidiſti & audiſti. Et nunc poſteaquam ita uiſum eſt deo, quid cõtaris? Surge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine eius quem perſequebaris. Quũ his actis Damaſci, pòſt aliquãtum tẽporis reuerſus eſſem Hieroſolymam, iam factus alius, & orarem in templo, raptus ſum extra me, ac uidi Ieſum dicentẽ mihi: Feſtina, ac uelociter exi Hieroſolymis, quoniã hic nõ recipient teſtimonium tuum de me. Tum ego hunc in modum reſpondi: Domine mihi bona quædam ſpes eſt, futurum ut proficiã apud hos, propterea quòd ipſi ſciunt, quòd antehac ſtudio legis ſæuierim in diſcipulos tuos, quoſcunq; poſſem pertrahens in carcerẽ, ac uirgis cædẽs in ſingulis ſynagogis eos, qui crediderant Euangelio tuo. Nec his cõtentus eram. Quin etiã quum funderetur ſanguis Stephani, qui ſuo ſanguine fidele teſtimonium conſtanter perhibuit tibi, ego quoq; adſiſtebam lapidãtibus conſentiens in mortem innocentis, adeo ut ſeruarim ueſtimenta illorum qui illum detulerant, quiq; primi lapides in illum iacere cœperunt. Ex his quum intelligant omnes quanto legis ſtudio ferbuerim aliquando, facile perſpiciẽt me nõ temere mutatum

tatum eſſe, multiq́; reperientur, qui meum exemplum hoc libentius imitabũtur, quò maiori zelo priſtinæ religionis ſæuij in tuos. Hæc ubi dixiſſem, reſpondit dominus: Vade, inquam, mihiq́; obtempera, quoniã iam tempus adeſt, ut Euangelium meum per uniuerſum orbẽ incipiat propagari. In hoc te delegi, ut mittam hinc ad gentes procul ſemotas. Hactenus Iudæi tulerant Paulum dicentem, uſq; ad hoc uerbum, ad gentes lõge diſsitas mittam te. Hoc dictum refricuit dolorem omnium, propterea quòd Iudæi miro quodam odio gentes abominentur, eoq́; pleriq́; etiã ex his, qui nõ aſpernabãtur Euãgelium, uolebant gentes omninò ſubmoueri ab Euangelij gratia: aut ſi admitterẽtur, non admitterentur niſi circunciſi, quaſi purus deoq́; gratus eſſe nõ poſsit, niſi qui Iudæus eſſet. Itaq́; quũ audirent gẽtes prælatas Hieroſolymitanis, magnis clamoribus interruperũt uocẽ loquentis Pauli, dicentes tribuno: Tolle de terra uirum iſtum, quoniam non eſt fas eum uiuere. Quumq́; Iudæi multis indicijs declararent impotentem animi dolorẽ, uociferantes ac proijcientes ueſtimenta ſua, deniq; puluerem iactantes in aëra, tribunus ſuſpicans aliquod indignũ eſſe facinus admiſſum, ob quod totus populus ſic nouo more tumultuaretur, præſertim quũ data loquendi facultate, nihil eſſet profectũ niſi in peius, iuſsit militibus ſuis, ut Paulum inducerent in caſtra, ac flagris eũ examinarent, quo uel ex ipſo extunderent, quamobrẽ populus ſic uociferaretur aduerſus illum. Quumq́; iam iuſſu tribuni loris aſtringeretur mox cædendus Paulus, dixit Centurioni ſibi aſtanti, cui negocium erat delegatum, ut præeſſet quæſtioni: Quid, an uobis ius eſt hominẽ Romanum, & indemnatũ flagris cædere? Quod ſimulatq; audiuit Centurio, celeriter adijt tribunũ, renuncians illi, quòd

audierat, dicens, Quam rem paras? Nam hic homo, quem iuſsiſti cædi uirgis, ciuis Romanus eſt. Hoc audito tribunus ipſe uenit ad Paulũ, & ait illi, Dic mihi num uerũ eſt, quod Cẽturio mihi nũciat? An ciuis es Romanus? Quũq; Paulus affirmaſſet eſſe ſe ciuem Romanum, Tribunus reſpondit, Rem magnam narras. Nam ego magna pecuniæ ſumma mihi comparaui, ut ciuis eſſem Romanus. Tũ Paulus, Hac quidem in parte mea potior eſt cõditio, qui ciuis Romanus natus ſum, iure ciuitatis à parẽtibus ad me profecto. Protinus igitur diſceſſerunt à Paulo, qui parauerãt illum tormẽtis examinare. Quin & tribunus ipſe ſibi metuit, ubi reſciuit eum ciuem eſſe Romanum, eò quòd loris alligaſſet eum. Tantus tum erat apud omnes terror Romani nominis. Poſtridie uero cupiens certò cognoſcere, quã ob cauſam accuſaretur à Iudæis, ſoluit illum à uinculis, iuſsitq; conuenire primores ſacerdotum & uniuerſum concilium, ac deductum Paulũ ſiſtebat corã illis, ut abſq; tumultu populi, res per principes ageretur.

CAPVT XXIII.

Hic Paulus intentis in cõcilium oculis, ſic uerba facere cœpit: Viri fratres, ego in omnibus ſyncera conſciẽtia uerſatus ſum, uſq; in hodiernum diem, in cõſpectu dei, qui ſolus recte iudicat. Summus autem ſacerdos Ananias, quum audiſſet tam confidens, tamq; liberũm proœmium, quo ſtatim abſoluit ſeipſum, iudice cæterisq; à quibus deferebatur damnatis, indigneq; ferens, quòd nihil honoris præfatus eſſet ipſi, nec ullam rei ſpeciẽ præ ſe ferret, præcepit adſtantibus, ut percuterent os dicẽtis. Nimirum hoc erat, quod Paulo prædixerat dominus: Non recipient teſtimonium tuum de me. Ad hanc contumeliam, quæ nec in ethnicorum iudicijs fieri ſolet, Paulus indignatus ſpiritu,

pœnamq;

pœnamq; denuncians à deo pòſt adfuturã tam manifeſtæ tyrannidis, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Ita'ne tu ſedes, ut cognita cauſa iudices me ſecundũ legẽ, & cõtra legem nondum audita cauſa iubes me cædi, quæ uetat quẽquam punire, niſi legitime cõdemnatũ? Hic qui adſtabãt, dicebãt Paulo, Ita'ne ſummo ſacerdoti dei maledicis? Eò tyrannidis tũ uenerat Iudæorũ ſacerdotiũ, ut poſtularent ſibi licere contra ius fasq; cuiuis malefacere, nec liberam aliorũ linguam paterẽtur. Nimirũ hoc erat argumẽtum ſacerdotij mox abolendi, poſteaquã ad ſummũ malitiæ uenerit. Tũ Paulus uidens ſe nihil acturũ ſub tali iudice, tantũ occaſionẽ quærẽdã putauit, ut ille cõuẽtus diſſolueretur. Itaq; reſpondit, Neſciebã fratres, quòd eſſet ſummus ſacerdos. Alioq ſcio ſcriptũ eſſe ĩ libro Exodi, Principi populi tui nõ maledices. Hoc dicto quũ utcunq; placaſſet admonitores, quæſita eſt anſa, qua tumultũ ab ipſo auerteret. Licet enim arte uitare periculũ, quũ non apparet fructus. Quũ itaq; Paulus ſciret conciliũ illud cõſtare è ſectis duabus, quarum altera erat Sadducæorum, altera Phariſæorũ, quorũ alteri ab alteris diſsidebãt, uoce clara dixit in cõcilio, ut ab omnibus poſſet exaudiri: Viri fratres, ego phariſæus ſum, & phariſæi filius, & ob prædicatam mortuorũ reſurrectionẽ iudicor. Hæc ubi dixiſſet, orta eſt diſſenſio inter Phariſæos & Sadducæos, atq; his diſsentientibus ſcinditur & multitudo, quæ aderat, in diuerſa ſtudia. Nam Sadducæi, quoniã credunt animas unà cũ corporibus interire, neq; probãt reſurrectionẽ, neq; putant eſſe ſpiritum ullum aut angelum: Phariſæi contrà & reſurrectionem credunt, & angelos ac ſpiritus eſſe aſſerunt. Cœpit igitur multitudo magno clamore tumultuari. Interim ſurrexerunt ſcribæ quidam ex factione phari-

ſæorum,atq; in Pauli fauorē depugnabāt,dicentes: Nihil mali cōperimus in hoc homine.Quòd ſi ſpiritus aut ange lus ei loquutus eſt,nō eſt noſtrum pugnare cum deo. Hoc idcirco dicebant,quia Paulus pridie narrauerat, ſibi per uiſum apparuiſſe dominum in templo.Tantum in præiu= dicijs ualet huius aut illius eſſe factionis.Cumq; cōtrà uo= ciferantibus Sadducæis iam incaluiſſet diſſenſio, resq; ui= deretur ad extremum tumultū ſpectare,tribunus metuens ne Paulus diſcerperetur ab illis,iußit milites deſcendere, qui raperent Paulum è medio eorum, ac reducerent in ca ſtra.Iam tempus erat, ut deus athletam ſuum inter tam ſæ uos tumultus,præſertim quum inſtarent etiam ſæuiores, aliqua conſolatione ſubleuaret.Itaq; nocte proxima rur ſus adſtitit ei dominus,dicens,Forti animo eſto Paule.Hi tumultus non abſorbebunt te, nondū enim inſtat tempus mortis tuæ,ſed ſupereſt, ut quēadmodū Hieroſolymis for titer mihi præbuiſti teſtimoniū,ita teſtificeris & Romæ. In urbe,quæ caput eſt Iudææ,functus es officio tuo:reſtat ut & id facias Romæ,quæ caput eſt mundi.Cæterum ubi iam diluxiſſet,conſpirarunt inter ſe quidam Iudæi,ac di= ris deuouerunt ſeſe,ſi prius ſumpſißet cibum aut potum, quàm Paulum interfecißet.Tātum odiū in eū cōceperāt. Nec erant pauci numero,qui cōiurationem hanc fecerāt, ſed erant plures quadraginta.Hi adierunt ſummos ſacer= dotes ac ſeniores,eisq; expoſuerunt animū ac propoſitū ſuum,dicētes: Arctißima deuotione deuouimus nos ipſos, ſi quicquam guſtemus cibi potuſ'ue, priuſquā occidamus Paulū. Nunc oportet uos huic animo noſtro ſubſeruire, quo facilius fiat,quod factum eſſe uolumus omnes. Et ue= ſtro & cōcilij nomine ſignificate tribuno, ut rurſus ſiſtat apud uos Paulum, hoc prætexentes,quaſi uelitis aliquid

certius

certius de eo cognoſcere, quod heri per tumultum nō licuit. Nos uero non cōmittemus, ut incolumis redeat in caſtra, quemadmodum heri: ſed priuſquam accedat ad locū concilij, parati ſumus illum interficere. Has tam capitales inſidias quū audiſſet adoleſcēs quidā, Pauli ex ſorore nepos, nō putabat amplius dormitandū, ſed protinus ingreſſus caſtra nūciauit Paulo, quod erat præ manibus. Eo cognito, Paulus uocato ad ſe cuidā è cēturionibus ait: Adoleſcentē hūc perduc ad tribunū, habet enim quod illi ſignificet. Cēturio, ſicut erat iuſſus, aſſumptū adoleſcentē perduxit ad tribunū, dicens: Paulus ille uinctus rogauit me, ut hūc adoleſcentē adducerem ad te, quòd diceret illi eſſe quiddā, quod tecū uellet loqui. Tribunus autē amplexus manū adoleſcētis, ſeceſſit cū eo ſeorſum, ac percōtatus eſt illum dicens: Quid habes, quod uolebas ſignificare mihi? Tū ille: Iudæi coniurati in necē Pauli, hoc inter ſe ſtatuerunt, ut rogēt te, quo craſtino die rurſus adductū Paulum ſiſti iubeas in cōcilio: illud prætexturi, quaſi cupiant aliquid de eo inueſtigare, quod heri non potuerunt liquidò cognoſcere: cæterū aliud agunt. Quare tu caue, ne poſtulationi illorū obſequaris imprudēs. Nā deſtinatis animis moliūtur inſidias capiti Pauli, uiri plus quàm quadraginta, qui ſe diris deuotionibus obſtrinxerūt, ſi uel ederint uel biberint quicquam, priuſquam interficiant illum. Et iam nūc ad hoc facinus parati ſunt, expectantes quid tu promiſſurus ſis. Tribunus his auditis dimiſit adoleſcentē, præcipiēs illi, ne quis ex ipſo ſciret, quod hæc indicaſſet tribuno. Sic enim cupiebat cōſulere uitæ Pauli, ut tamē uitaret inuidiā Iudæorum. Itaq; uocatis ad ſe duobus centurionibus dixit: Parate milites ducētos, cumq; his equites ſeptuaginta, & lācearios ducētos, ut eant Cæſareā ſtatim

ab hora noctis tertia, ſimulq́; parate iumēta, ut his impoſi tū Paulū ſaluū deducāt ad Felicē præſidē. Hac tanta diligētia nō ob id tantū uſus eſt tribunus, ut unius hominis uitæ cōſuleret (nec enim erat uſq; adeo religioſus) ſed abſolui cupiebat à Paulo, quē neq; tueri poterat aduerſus tam obſtinatū odiū totius cōcilij, nec audebat illorū odijs dedere ciuē Romanum. Atq; ideo noctu iuſsit eū educi magna manu militū, metuēs ne ſi interdiu, aut paucis comitatus exiſſet, Iudæi in itinere raperēt eū et interficerēt, atq; hinc deinde calūnia recideret in ipſum, qui prodidiſſet ciuem Romanū. Addidit autē & epiſtolium ad Felicem in hanc ſententiā: Claudius Lyſias optimo præſidi Felici ſalutē. Virum hūc cōprehenſum à Iudæis, quū eſſet iam interficiendus ab illis, ſuperueniens cum exercitu eripui, cognito quòd ciuis eſſet Romanus. Cupiēs autem ſcire cauſam quāobrem accuſarent illū, deduxi illum in concilium illorum. Quē cōperi nihil habere criminis, quod uel morte dignum eſſet, uel uinculis: ſed tantum obijci quædam de quæſtiōibus legis Iudaicæ. Mox ubi mihi fuiſſet indicatū de inſidijs, quas illi parauerāt Iudæi, protinus miſi eū ad te, ſimulq́; denunciaui Iudæis qui accuſant eū, ut ſi quid haberēt quod illi obijciāt, dicāt apud te. Vale. Milites uero iuxta Tribuni iuſſum, Paulum in ſuam tutelam receptum, noctu perduxerunt Antipatrida. Poſtero uero die, quoniam non longe aberat Cæſarea, iamq́; minus periculi uidebatur, milites redierunt Hieroſolymam in caſtra, equites comitati ſunt Paulum Cæſaream uſq;. Quò cum ueniſſent ac reddidiſſent epiſtolā præſidi, ſimul & Paulum ſtatuerunt coram eo. Porrò præſes literis perlectis, percontatus eſt Paulum cuius eſſet prouinciæ. Cognito uero quòd Cilix eſſet, Audiā, inquit, te, quum accuſatores

tui

tui uenerint. Iußitq́; ut ſeruaretur in prætorio Herodis.

CAPVT XXIIII.

POſt dies autem quinq́; Cæſareã deſcendit Ananias ſacerdotũ princeps cum ſenioribus aliquot, unà cũ oratore Tertullo, qui cauſam ageret. Adeo tenebat illos obſtinata quædã cupiditas occidendi Paulũ. Hi cũ audiſſent præſidẽ, flagitantes exhiberi reũ, Felix iußit citari Paulũ ac ſiſti. Ibi Tertullus malæ cauſæ non optimus patronus, hunc in modũ cœpit accuſare Paulũ: Cũ tibi debeamus, q́ rebus admodum paccatis ac trãquillis iampridẽ fruimur, quumq́; & alia permulta feliciter ac recte gerãtur in hoc populo, per tuã prouidentiã, nos tuã in nos beneficentiã & ſemper & ubiq; agnoſcimus ac prædicamus, præſtantiſsime Felix; quantoq́; poßumus ſtudio gratias agimus. Atq; iſta tua dexteritas nobis certã ſpẽ facit, te & in hac cauſa quã nunc deferimus, noſtræ gentis tranquillitati cõſulturum. Verũ ne prolixiore præmio te plurimis ac maximis negocijs occupatum remorer, oro te ut nos pro tua humanitate paucis audias. Cõperimus hunc uirũ, peſtiferum noſtræ genti, propterea quòd ſeditionem cõcitat inter Iudæos, nõ ſolum in Syria, uerum etiã in omnibus totius mundi regionibus, quocunq; Iudæorum natio diſperſa eſt; dum ſe facit autorem nouæ ſectæ, quæ dicitur Nazarenorum. Nec his contentus, auſus eſt uenire Hieroſolymam, & inductis in templum hominibus incircunciſis, non ueritus eſt profanare templum noſtrum, quem in ipſo facto comprehenſum uolebamus ſecundum legem noſtram iudicare: uerum ſuperueniens Lyſias Tribunus cum magna militũ ui, eripuit eum è manibus noſtris, cauſæ cognitionem ad te reijciens, iubẽsq́; accuſatores adire te: proinde uel ex ipſo Tribuno poteris cognoſcere hæc

omnia ſic habere, de quibus accuſamus eũ. Sic orator ille non minus mẽdax quàm frigidus: Iudæi uero qui aderant accuſationi, confirmabant rem ita ſe habere, ut narrabat Tertullus. *Poſt hæc ubi præſes innuiſſet* Paulo, *ut pro ſe diceret, ſic defenſionem ſuam exorſus eſt: Aequiore animo pro meipſo cauſam dico, quũ ſciã te iã multos annos uerſatum in hac gẽte, & in cognoſcendis* Iudæorum *cauſis non eſſe rudem. Quo nuperius actũ eſt quod iſti obijciũt, hòc certius potes cognoſcere, quòd non ſunt niſi duodecim dies, ex quo pro more* Iudaicæ *religionis aſcẽdi* Hieroſolymã, *adoraturus, meq́; pro ſuſcepto uoto ſolenni ritu purificaturus.* Hoc *ſi eſt uiolare templũ, crimen agnoſco.* Neq́; *me cõpererunt in templo cum quoquã diſputantem, aut populi concurſum facientem: ac ne in ſynagogis quidem, aut in ciuitatis ullo loco. Nec ullis idoneis argumentis probare poſſunt ea crimina, quæ mihi obijciunt. Quod autem obijciũt de ſecta* Nazaræn*orum, nõ inficias ibo quod uerum eſt. Quanquã ea res nihil attinet ad accuſatores, quãdo nec ea ſecta damnata eſt apud* Iudæos, *nec ego huius ſectæ ſum princeps. Quòd ſi tibi curæ eſt cognoſcere, quam ſectam profitear, dicam.* Ego *iuxta inſtitutum phariſæorum, quam uocant ſectam, colò patrium deum, nequaquam autor nouæ religionis, ſed à maioribus traditæ diligens obſeruator, credens omnia uera, quæ in lege & prophetis ſcripta ſunt: quæ cum magna ex parte iam deus ita ut promiſerat præſtitit, certam ſpẽ habeo & illud futurum, quod promiſit: uidelicet reſurrecturos olim mortuos, iuſtos pariter ac iniuſtos: iuſtos ad immortalitatis gloriã, iniuſtos ad æterna ſupplicia.* Nec *iſta credo leuiter, uerũ adeo penitus habeo perſuaſa, ut quoniam ſcio me olim ad dei tribunal ſiſtendũ, pro factis relaturũ præ-*

mia

mia,toto ſtudio contendã,ne qua in re peccẽ aduerſus legem dei,ſed conſcientiam habeã purã ac ſynceram, non ſolum apud deũ, qui ſcrutator eſt cordium, uerũ etiã apud homines. Idq; in hunc uſq; diẽ facio. Proinde non habent quod accuſent in uita mea ſuperiore, ut hinc demonſtrent & hæc quæ nũc obijciũt,in me probabiliter hærere. Multis enim annis ſine crimine peractis, tandem ueni Hieroſolymã,exhibiturus pecuniã in Aſia collectam,ad ſubleuãdam inopiam gentis meæ. Si hoc eſt eſſe peſtilentem,ſubleuare beneficio gentẽ meã,agnoſco quod obijciũt. Atq; interim ne quid turbæ naſci poſſet ab his, qui quærebant occaſionẽ,raſo capite ſum ingreſſus tẽplum,ac ſolitis ritibus peregi purificationẽ,nihil admittens,unde quicquam uel turbæ uel tumultus oriri poſſet. Nihil enim à me noui factũ eſt,ſed iiſdẽ ritibus uſus ſum,quibus tota gẽs utitur. Cæterũ ſi quid tumultus tum eſt concitatum, per Aſiaticos quoſdã Iudæos concitatũ eſt.Quos,quoniã huius negocij ſunt autores,oportebat in hac cauſa adeſſe,& accuſare ſi quid haberent aduerſum me.Eſt autẽ malæ conſciẽtiæ ſignũ,quòd ſe ſubducũt huic iudicio,poſteaquã uidẽt rẽ apud præſidẽ agi. Si quid admiſſum eſt,per illos potiſſimum poterã reuinci,aut per illos poterã abſolui. Quanquam ego nullius accuſationẽ metuo. Vel hi ipſi qui adſunt, proferãt,quãdoquidẽ ſto in concilio,ſi quid à me cõmiſſum deprehenderunt ſecus quàm ius fasq; eſt. Siquidẽ in legitimo iudicio licet & obijcere crimen reo, licet & reo ſuã cauſam agere. Verũ non habent quod obijciant, niſi fortè uolent unicã illã uocem obijcere: qua quũ ſtarẽ inter illos exhibitus à tribuno,uiderẽq; nihil agi iure,ſed manifeſtis odijs tendi in perniciẽ meã, clamaui phariſæũ eſſe me,& ob hoc reum agi apud illos,quòd prædicarem reſur

reſurrectionē mortuorum. Nā ad hanc uocē cœperūt ipſi inter ſe tumultuari, donec tribunus eripuit me illorū manibus. Quod uerum erat profeſſus ſum, & æquū erat multitudinem ſcire, quamobrem periclitarer apud cōcilium, quandoquidem perſpiciebam in primoribus nihil eſſe præſidij. Felix his auditis, quoniā exacte nouerat ſectam pharisæorum, quam Paulus profitebatur, uoluit cauſam in aliud tempus differre, dixitq́; Quoniam Lyſias totius negocij ſeriem pernouit, ubi ille ad nos uenerit, audiam uos. Mandauitq́; Centurioni, ut interim haberet eum in cuſtodia, ſed mitiore: ſic, ut ſubinde daretur illi relaxatio, neq; quiſquam ex ipſius familiaribus uetaretur adire eum, aut ſubminiſtrare, ſi quid opus eſſet. Poſt dies autē aliquam multos, quum Felix ueniſſet Cæſaream cum Druſilla uxore ſua, quæ erat Iudæa, accerſiuit Paulum, cupiens ab eo plenius edoceri de ſecta quam profiteretur. Ibi, quod Paulus antè diſsimularat, aperit ei uiā euāgelicæ ſalutis, quæ non conſtat obſeruatione legis, quemadmodum exiſtimabāt Iudæi, ſed fiducia erga Ieſum Chriſtum, quem Iudæi tot ſeculis expectatum crucifixerāt: per baptiſmum autē aboleri ſemel omnia peccata uitæ ſuperioris, ſic, ut in illū renati, deinceps pure ſancteq́; uiuāt iuxta regulam euangelicam, donec idem Ieſus, qui ob ſalutē humani generis ſemet impenderat, rediret ſublimis cum gloria patris, iudex uiuorum & mortuorum. His de rebus quum Paulus multa diſſereret de gratia fidei, de iuſtitia euangelica, de temperantia ſobrietateq́; uitæ ſpiritualis, de iudicio ſupremo, quod nemo poßit effugere, Felix inhorruit, & hactenus commotus eſt, non ut abſolueret Paulū (metuebat enim Iudæos, quibus ſciebat illum eſſe uehementer inuiſum) ſed ut interim haberetur in humaniore cuſtodia, donec

nec

nec ſeſe daret occaſio liberandi illũ. Suberat & alia quædam cauſa, quare differret abſolutionem: ſperabat futurum, ut Paulus aliquam pecuniæ ſummam numeraret, ac ipſi daret in manum pro liberatione ſui. Atq; hac de cauſa frequenter accerſebat Paulum ad colloquium, quo daret occaſionem offerendæ pecuniæ, ut contracta familiaritas, perſpectaq; præſidis facilitas, excuteret pudorem, quẽ ſuſpicabatur obſtare, quo minus auderet Paulus offerre pecuniam. Nam & Cæſarum leges damnant iudicium pecunia redemptum. Interea dum Paulus biennium detinetur Cæſareæ, iuſſu Cæſaris Neronis Felix ſucceſſorem accepit Portium Feſtum. Ac tum quidem erat occaſio dimittendi Paulum. Cæterum nolens à prouincia decedere, odio ſui relicto, maléſq; gratificari Iudæis, quàm ex ſyncera cõſcientia liberare innocentem, reliquit Paulum uinctum. Adeo difficile eſt magnatibus huius mundi, quod rectum eſt ubiq; ſequi.

CAPVT XXV.

FEſtus itaq; prouinciam ingreſſus, poſt triduum aſcendit Hieroſolymam à Cæſarea. Ad noui præſidis aduẽtum recruduit Iudæorum malicia. Mox enim adierunt illum ſummi ſacerdotes ac primores Iudæorum, hoc fauoris à nouo præſide flagitãtes, ut hactenus ſibi faueret aduerſus Paulum, ut accerſeret eum Hieroſolymam, quòd incommodum eſſet Cæſareæ cauſam perſequi. Sperabant enim præſidem, qui nuper ueniſſet in prouinciã, & ignarus eſſet eorum quæ gerebantur, hac in re facile gratificaturum ipſis. Cæterum hoc conuenerat inter Iudæos, ut ſi Feſtus annuiſſet ipſorum poſtulationi, ſtructis inſidijs occiderent Paulum in uia. Feſtus autem æquior quàm illi uolebant, reſpondit, ut Paulus quidem Cæſareæ ſeruaretur,

ſe uero propediem eò profecturum, & cauſam illorum co gniturum. Proinde ſi qui ſunt, inquit, inter uos idonei ad huius cauſæ perſequutionem, deſcendant unà mecum Cæſaream. Ibi ſiſtetur uobis reus. Et ſi quod eſt in hoc uiro, de quo narratis, crimẽ, accuſent eũ. Commoratus autẽ inter eos dies plures quàm decẽ, profectus eſt Cæſareã. Ac poſtridie ſedit pro tribunali, iuſſitq; ſiſti Paulum. Qui cũ productus eſſet, circũſteterunt illum Iudæi qui uenerant Hieroſolymis, intentantes illi multa ſimul & grauia crimina, ſed quorum nullum poterãt probare: quum Paulus pro ſe reſpondens, perſpicuum faceret, ſe neq; in legem Iudæorum, quam ſeruaret, neq; in templum, in quo pure & quiete uerſatus fuerat, neq; in Cæſarem quicquã peccaſſe. Feſtus autem quũ intellexiſſet & Pauli innocentiã, & implacabile Iudæorum in eũ odium, ſic ſtudens gratificari Iudæis, ut tamen reo nõ uideretur feciſſe iniuriam, ait Paulo: Vis ire Hieroſolymã, & illic iudicari apud me? Suſpicabatur enim id fore gratũ Iudæis qui prius hoc flagitauerant. Tum Paulus non ignarus quid molirẽtur Iudæi, reſpõdit: Nõ eſt quur aliò reijciatur hæc cauſa, quãdoquidem nihil obſtat, quo minus hic abſoluar uel dãner. Ad tribunal Cæſaris adſto reus in ciuitate Cæſarea, hic oportet me iudicari. Iudæis nullam iniuriam feci, ſicut tu quoq; melius noſti. Nã ſi qua in re illos læſi, aut ſi alioqui quicquam admiſi capitis ſupplicio dignum, non deprecor mortẽ. Quòd ſi uana ſunt omnia quæ iſti mihi obijciunt, nemo iudicẽ agens poteſt me præter ius illorũ odijs donare. Neq; enim iudex in gratiam cuiuſquã poteſt damnare reum, Cæſarem appello. Sub hæc Feſtus cõmunicato ſermone cum concilio Iudæorum, reſpondit Paulo: Cæſarem appellaſti, ad Cæſarem ibis. Malebãt enim Iudæi Paulum

ad

ad Cæſarem relegari, quàm abſolui, ſperātes oblatum iri occaſionem, per quam tollerent illum aliquando è medio. Interea tranſactis ali quot diebus rex Agrippa, qui patri Herodi ab angelo percuſſo in regnum ſucceſſerat, unà cū Bernice uxore uenerunt Cæſaream ſalutaturi Feſtum nouum præſidē. Cumq; dies cōplures illic commoraretur, Feſtus per occaſionē expoſuit regi cauſam Pauli hūc in modum: Eſt hic uir quidam relictus à Felice, cui ſucceßi, uinctus, de quo quum ueniſſem Hieroſolymam, adierunt me ſummi ſacerdotes ac primores Iudæorum, poſtulantes ut in ipſorum fauorem pronunciarem aduerſus illum ſententiam. Quibus reſpondi, non eſſe Romanis hunc morem, ut in gratiā cuiuſquam donent quenquam hominē in exitiū, priuſquam reus præſentes habeat accuſatores, locūq; accipiat defendendi ſe de obiectis criminibus. Itaq; quū huc conueniſſent accuſatores, ſine ulla dilatione poſtridie ſedi pro tribunali, iußiq; adduci reū. Quumq; prodiſſent accuſatores, nullum crimē obijciebant de rebus his, de quibus ego ſuſpicabar. Tantum quæſtiones quaſdā de ſua ſuperſtitione mouebant aduerſus eum, & de quodā Ieſu defuncto, quem affirmabat Paulus reuixiſſe, ac nūc quoq; uiuere. Ego uero uidens eiuſmodi quæſtiones non admodum cōuenire meæ cognitioni, neq; ſatis certū habens, quid in ea cauſa pronunciarem, rogaui eum, num uellet ire Hieroſolymā, atq; illic experiri iudiciū ſuper hiſce rebus, quæ notiores eſſent ſacerdotibus, ſcribis ac phariſæis. Id quū recuſaſſet Paulus, appellans Cæſarem, ut illius cognitioni ſeruaretur, iußi illū interim ſeruari in cuſtodia, donec per occaſionē mitterē illum ad Cæſarē. His auditis, reſpondit Agrippa Feſto: Audiui iā pridem multa de Ieſu iſto, deq; diſcipulis illius, quāobrē uellē & ipſe audire hominē iſtū,

priuſquam eat ad Cæſarem. Tum Feſtus, Cras, inquit, au dies eum. Poſtero die quũ ueniſſet Agrippa, ſimulq; Berenice multo cũ ſtrepitu atq; apparatu, introiſſentq; in auditorium cum Tribunis ac primoribus ciuitatis, iubẽte Feſto adductus eſt Paulus. Tum Feſtus, ne tantũ in regis gratiam uideretur adduxiſſe Paulum, hunc in modum loquutus eſt: Agrippa rex, & omnes quotquot hic nobiſcũ adeſtis uiri, uidetis hominem, de quo tota multitudo Iudæorũ interpellauit me, tum Hieroſolymis, tum hoc in loco, magniſq; uociferationibus acclamarunt, non eſſe fas eũ amplius uiuere. Ego uero, diſquiſitione facta, cõperi illum nihil admiſiſſe dignum ſupplicio capitis. Cæterum quũ ipſe ultro appellaſſet Cæſarem, ſtatui illũ eò mittere. De quo certum quod ſcribã domino, nõ habeo. Quapropter produxi eũ ad uos, et maxime ad te rex Agrippa, ut examinatiõe facta, habeã qd' ſcribã. Iniquũ enim mihi uidetur, mittere uinctũ, neq; ſignificare crimina, de quibus accuſatur.

CAPVT XXVI.

Hic Agrippa rex uerſus ad Paulum, qui uinctus adſtabat, ait: Permittitur tibi loqui pro temetipſo, ſi quid habes, quo cauſam tuã defendas. Moxq; Paulus porrecta manu, defenſionem ſui ſic exorſus eſt: Magni referre puto rex Agrippa, apud quẽ iudicẽ reus cauſam dicat. Etenim qui fidit innocẽtiæ ſuæ, huic nihil optabilius, quàm ut contingat iudex, qui cauſam aut optime norit, aut facilime poſſit diſcere. Nam apud iudicem non intelligentẽ negotium de quo agitur, fruſtra diſertus eſt qui dicit. Quãquã itaq; mihi uaria crimina obijciuntur à Iudæis, tamen hoc nomine me fortunatum iudico, qui cauſam hanc hodie dicturus ſum apud te, cui notiſſimæ ſunt, & conſuetudines & quæſtiones gẽtis Iudaicæ. Quapropter te rogo ut pa

tienter me audias. Principio, quòd quidā obijciunt me peccare aduerſus legē, quàm ſit falſum, omnis mea uita adhūc uſq; diem acta ſatis declarat. Quanquam enim Tarſi natus ſum, tamen à primis annis inter Iudæos inſtitutus ſum Hieroſolymis, ubi & legē ſtudioſe didici ad pedes Gamalielis. Itaq; uitam meam pure religioſeq; actam inter gētis meæ homines, & in omnium celeberrima ciuitate nouerūt Iudæi, qui me ante multos annos cognouerūt, ex quo primum Hieroſolymis uerſari cœpi, ſi modo uelint id quod ſciunt profiteri. Neq; enim ſolum Iudaicæ religionis ſedulus cultor fui, uerumetiam eam ſectam, quæ cæteris & religionis ſtudio & legis exactißima cognitione præcellit, amplexus ſum, nimirum phariſæorum. Impudenter autē accuſant me parū eſſe Iudæum, qui fuerim & ſim phariſæus, quaſi quis Iudæum eſſe neget, qui Hieroſolymis ſit natus. Nā ex Iudæis phariſæorum ſecta præcipue credit futuram corporum reſurrectionem, & unūquenq; prout in uita hac ſe geßit, præmia ſortiturū. Nec unquā deſciui à ſecta phariſaica, quin & nunc ob ſpem felicitatis, quam deus repromiſit patribus noſtris his qui pie tranſegerunt hanc uitam, ſto ſubiectus iudicio. Quòd ſi crimen eſt ſperare quod deus promiſit ſuis cultoribus, mihi crimen hoc cum multis commune eſt. Etenim duodecim tribus gentis noſtræ, quo tandem animo colūt deum inſtanter nocte ac die, niſi quòd ſperant ſeſe ad hanc felicitatem ab eo promiſſam peruenturas? Vix igitur Iudæi nomine dignus uidetur, qui non ſperat, quod deus promiſit. Atqui ob hanc ſpem, rex Agrippa, nunc potißimum uocor in ius à Iudæis. Scio multis abſurdum uideri, ſi quis dicat corpus ſemel mortuum ac putrefactum reuiuiſcere. Sed multa uidētur hominibus abſurda, quæ pòſt cōperiunt eſſe uerißima.

Si quis prædicet hominẽ ab homine poſſe reuocari ad uitã, merito uideatur abſurda dicere. Verũ quur incredibile iudicatur apud uos, ſi deus qui poteſt quicquid uult, ſuſcitat mortuos? An qui uitã dedit omnibus, nõ poteſt qbus uult reddere? An illũ mendacẽ eſſe credimus, ut quod promiſit, nõ ſit præſtaturus? Quin & mihi uſu uenit, ut quod prius uidebatur abſurdum, pòſt cõpererim uerißimũ: & quod antè uidebatur impiũ, et legi noſtræ aduerſum, poſt compererim & pietatis & religionis eſſe caput: adeo, ut quo animo nunc in me ſunt Iudæi, hoc ipſe quondam fuerim erga diſcipulos Ieſu Nazaræni: aduerſus cuius nomẽ rebellans totis uiribus, exiſtimabam me religioſe facere, ſi quãtis poſſem malis illius profeſſores affligerem: quod & feci Hieroſolymis. Multos enim ſanctos conieci in carcerem, impetrata ut id facerẽ à ſummis ſacerdotibus autoritate, quumq; occiderentur detuli ſententiam. Nec Hieroſolymis tantum, ſed & per omnes ſynagogas, ubicunq; cõciliabula illorũ deprehenderem, puniebã illos, malis huc adigere ſtudens, ut in ſanctißimum nomen illud eſſent blaſphemi, quemadmodum ego tum erã. Nec his cõtentus, maiore etiam inſania debacchatus ſum in illos, adeo ut exteras etiã ciuitates, ac procul ab Hieroſolymis ſemotas proficiſcerer, ut eius nominis profeſſores afficerem ſupplicio. Cumq; totus intẽtus huic crudeli negocio, nõ ex malitia, ſed ſtudio legis patriæ proficiſcerer Damaſcũ, armatus autoritate ſummorum ſacerdotũ, die medio, rex Agrippa, uidi cœlis ſubitò promicare lucẽ multo clariorem ſplẽdore ſolis. Ea circũfulſit & me, & comites meos qui aderant. Quũ autẽ omnes attoniti fulgore luminis decidiſſemus in terrã, audiui uocẽ loquentẽ ad me, ac dicẽtẽ Hebraica lingua: Saul Saul, quur me perſequeris? Durũ eſt tibi iactare

calces aduerſus ſtimulũ. Hic ego reſpõdi: Quis es domine? Tum ille cõtrà: Ego ſum Ieſus Nazarænus, quem tu perſequeris. Sed ſurge, & erige te in pedes tuos. Ideo deieci perſequutorem, ut erigam præconem nominis mei. In hoc enim nunc apparui tibi, ut à me delectus, & hæc quæ uidiſti, teſtificeris atq; exequaris, & ea quæ in poſterũ per uiſiones ſignificabo tibi. In quibus oĩbus adero tibi protector, eripiens te de populis ac gentibus barbaris proculq; ſemotis, ad quas nunc te legatum mitto: ut quemadmodũ tu nunc ſubito liberatus ab errore, pro cæco factus es oculatus, ita prædicatione ueritatis euãgelicæ, aperias oculos eorum, ut à tenebris errorũ ac uitiorum, quibus hactenus detinentur, cõuertantur ad lucem euãgelicã, utq; qui hactenus idololatriæ dediti mãcipia fuere ſatanæ, trãsferãtur ad deum, qui dominus eſt omniũ, & qui hactenus omni turpitudinis genere fuerunt inquinati, nũc per fidem euãgelicã gratis accipiãt remiſsionem omniũ peccatorũ: quiq; hactenus dicti ſunt non populus, alieni à deo, alieni ab omni cõſortio ſanctorum, nũc ſortẽ accipiãt inter eos qui ſanctificati ſunt, nõ per circũciſionẽ aut legis obſeruationẽ, ſed per fiduciam erga me, quia credunt Euangelio. Nec enim cuiquã alia uia nũc cõtingit ſanctificari. Hæc, Agrippa rex, neq; noctu, nec in ſomnis acta ſunt, ſed clara luce fulgorẽ cõſpeximus multi, & uocẽ clare loquentẽ audiuimus. Vnde certus hæc à deo cœlitus geri, non me præbui inobedientem cœleſti uiſioni, ſed omiſſo negocio qđ inſtituerã, longe diuerſum agere cœpi, prius ac potius ducẽs exequi quod deus mãdarat, quàm quod ſummi ſacerdotes. Nã ſtatim Damaſci, mox Hieroſolymis, deinde per oẽs Iudææ regiones, deniq; & inter gẽtes uarias ac procul ſemotas prædicabã Euangeliũ, ut uitæ ſuperioris pœniten

nitentiã agerent, & cõuerterẽtur ab idolis mutis ad deũ uerum ac uiuum, utq; ſemel purgati baptiſmo, deinceps facerent opera digna iis, qui uere reſipuiſſent. Hanc ob cauſam Iudæi, quũ me uidiſſent in tẽplo, cõprehenſum tentabant interficere. Nec armis humanis hactenus me defendi, ſed protectore deo, cuius iuſſu facio qđ facio, ſubſiſto uſq; in hodiernũ diem, teſtificãs tum maximo cuiq;, tũ minimo, de his quæ iuſſus ſum oĩbus abſq; delectu perſonarũ prædicare, nullã nouã doctrinã ex me cõminiſcens, ſed nihil aliud prædicãs, quàm ea quæ Moſes ac prophetæ prædixerũt futura. Siquidem & Iudæi hæc ſolẽt diſputare de Chriſto ex uaticiniis prophetarũ, an Meßias eſſet uẽturus, malis hominũ mortiq; obnoxius, an eſſet omniũ primus auſpicaturus reſurrectionẽ corporũ, an lumẽ ueritatis annũtiaturus primũ populo Iſraẽlitico, deinde et gẽtibus. Hæc omnia quũ prædicta ſint à prophetis & Moſe de Meßia, prædico nõ expectandum alium Meßiam, quãdoquidem iſta iam expleta ſunt in Ieſu Nazaræno: nihilq; iã ſupereſſe, niſi ut per pœnitentiã uitæq; nouitatẽ omnes ſeſe præparẽt in illius reditũ, quãdo uẽturus eſt iudex totius mundi. Quũ Paulus hæc aliaq; multa pro ſui defenſione diceret, Feſtus qui nihil intelligebat rei Iudaicæ, pro deliramẽtis ducẽs, quæ dixerat de uiſione, deq; reſurrectione corporũ, clara uoce dixit: Inſanis Paule. Euenit tibi qđ multis ſolet. Multitudo literarum tibi ſanã mentẽ eripuit. Ad hoc Paulus: Nõ inſanio præſtantißime Feſte. Siquidẽ inſania eſt, ꝑ errorẽ mẽtis à uero delirare. Ego uero ſobrius, quæ uera ſunt eloquor: quæ ſcire, uera ſanitas eſt. Hæc enim ita ſe habere nouit rex, apud quẽ his de rebus eo liberius loquor, quòd exiſtimẽ nihil illũ latere corũ quæ narro. Neq; enim res in angulo geſta eſt, ſed in propatulo,

deinde

deinde rumor per uniuerſam Iudæã dimanauit. Mox Pau*lus uerſus ad* Agrippã,*ait: Credis rex* Agrippa *prophetis? Scio quòd credis. His qui credit, nõ poteſt nõ credere* Euãgelio,*prædicãti factũ,quod prophetæ futurũ prædixerãt.* Agrippa *uero ſermonẽ interrũpens*, dixit Paulo: *Modica ex parte perſuades mihi ut fiã Chriſtianus.* Tum Paulus:Equidem *illud optarim à deo, nõ tantũ modica ex parte,uerumetiã magna:nec te modo, ſed omnes etiã qui me audiũt hodie,eſſe tales,qualis ego ſum, exceptis hiſce uinculis.* Hæc *ubi dixerat* Paulus, *ſurrexit rex ac præſes &* Bernice,*ſimulq; cæteri qui aſſederãt.* Quũq; *ſeceßiſſẽt de negocio cõmunicaturi,diſceſſum eſt ab omnibus in hãc ſententiã,ut dicerent; nihil admiſſum à* Paulo *dignũ morte aut uinculis.* Itaq; *futurum erat ut dimitteretur* Paulus, *niſi rex* Agrippa *dixiſſet* Feſto *præſidi*, Poterat *hic homo abſolui à cauſa,niſi appellaſſet* Cæſarem.

CAPVT XXVII.

ITaq; *quum ex ſentẽtia regis* Agrippæ *decretum eſſet, ut* Paulus *quẽadmodum appellarat* Cæſarẽ,*iret in* Italiam,*tradiderunt* Paulum,*cumq; hoc alios quoſdam uinctos* Centurioni *nomine* Iulio,*cohortis* Auguſtæ. Cõſcendimus *autẽ nauim quæ uenerat ex* Hadrumeto, Africæ ciuitate,*quæ nos exponeret in* Aſiam *minorem,quòd ea iuxta oras* Aſiæ *eſſet itura, perſeuerante nobiſcum* Ariſtarcho Macedone Theſſalonicenſi, *qui nauigationis etiam comes eſſe uoluit* . Itaq; *poſtridie quàm ſoluiſſemus* Cæſarea, *appulimus* Sidonem . Hic Iulius Centurio, *quoniam* Paulum *conſtituerat tractare humaniter*, *permiſit ut egreſſus nauim,iret ad amicos,ſi quos haberet* Sidone, *atq; ab illis curaretur.* Hinc *rurſus ubi ſoluiſſemus,non cõmiſimus nos ſpatioſo mari*, *ſed ad læuam præterlegimus*

littora Cypri,eò quòd uenti eſſent aduerſi.Atq; ita pelagus,quod eſt cõtra Ciliciam ac Pãphyliam,emenſi,peruenimus Myram, ea eſt in littore Lyciæ: Hic Centurio na*ctus aliam nauim, quæ uenerat ex* Alexandria Aegypti, *nauigatura in Italiã,tranſpoſuit nos in illam.* Quũq; *multis diebus tarde nauigaſſemus, uixq; tandem deueniſſemus cõtra Gnidum,uidelicet reflãte uento,deflexinus curſum ad inſulã Cretam,iuxta ciuitatẽ eius inſulæ littoralem,cui nomẽ Salmon,ſiue,ut nõnulli uocant,Sammonium.* Hanc *quũ ægre præternauigaſſemus, peruenimus ad aliud Cretæ littus,cui nomẽ*Pulchriportus.*Huic loco erat uicina ciuitas Laſæa.*Porrò *quũ multum iã temporis in hac nauigatione cõſumptum eſſet,Paulus quum perſpiceret quod iam inciperet eſſe periculoſa nauigatio, non ſolum ob id quòd uẽtis aduerſantibus nõ poſſent tenere curſum quem uolebant,uerumetiã quòd ultra iuſtũ tempus nõ curaſſent corpus cibo,admonuit nautas,dicẽs:Viri, perſpicio quòd hæc nauigatio futura eſt cum iniuria, multoq; damno ac periculo,non tantum oneris & nauis,uerumetiã uitæ ueſtræ,quare præſtiterit à nauigando deſiſtere.*Porrò Cen*turio magis auſcultabat gubernatori,& nauclero, quàm* Pauli *monitis.* Quoniã *autem illic nõ occurrebat portus idoneus ad hybernandũ, cõplures hoc cepere cõſilium,ut ſi quo modo poſſent,perueherẽtur uſq; ad* Phœnicẽ.Is *eſt portus Cretæ prominẽs in mare ad uentũ Africũ et Corũ.* Interea *quũ aſpiraret Auſter, rati ſe uoti fore cõpotes ut* Phœnicẽ *peruenirẽt,ſoluerãt à littore Aſsi,ea eſt Cretæ ciuitas,ac præterlegebãt orã Cretæ.*Verũ *haud multo pòſt obortus eſt uẽtus ſubitus ac uiolẽtus,omniũq; maxime formidatus nautis,quẽ uocant* Typhonem. Idẽ *à plaga mundi unde flat,dicitur* Euroaquilo, *quod inter* Eurũ *flet &*

Aquilo

*Aquilonē.Is cū impetu ſuo corripuiſſet nauim,nec poſſet
obniti tempeſtati,dedimus uela uētis,& arbitrio uentorū
ac fluctuū ferebamur.In inſulā autem quandā delati,quæ
Cretæ eſt ad Auſtrū nomine Claude, ægre potuimus obti=
nere ſcaphā,ut ſi quid accideret,eſſet præſidio.Qua tādē
ſublata in nauē,& alijs itē auxilijs utebātur,funibus ſub=
cingētes nauim,ne uado illiſa facile ſolueretur:metuebāt
enim ne uētus impelleret in Syrtim ad Auſtrū uicinā,quò
Typhon ferebat, ſimulq; demiſere uas ad retardādum na
uis impetum. Atq; his præſidijs adiuti ferebamur. Porrò
quum nō cōquieſceret tēpeſtas,ſed magno periculo iacta
remur,ſequēti die uenerūt ad extrema præſidia,ac proie
ctis oneribus in mare,iacturam fecerūt,quo nauem ſuble=
uarēt.Rurſus perſeuerāte tempeſtate tertio die etiā nauis
armamēta noſtris manibus proiecimus.Porrò quū ad dies
cōplures neq; ſol appareret neq; ſidera, ac tempeſtas ſem
per grauior urgeret,iam omnes ceperat deſperatio ſalu=
tis.Accedebat huc,quòd occupati difficultate nauigatio=
nis, multo iam tempore nō ſumpſerāt cibum. Hic Paulus
aſtans in medio illorū,dixit:Oportebat,ò uiri, prius obtē
perare cōſilio meo,quo monui uos,ne ſolueretur à littore
Cretæ. Sic enim hoc incōmodum & rerū iacturā uitaſſe=
tis.Id quoniā mutari nō poteſt,ſupereſt ut uel ſero ſapia=
tis.Nolite deſpondere animū. Nullus enim ex uobis peri=
bit.Tantum nauis erit iactura.Nō hæc ex me ſomnio, ſed
nocte hac aſtitit mihi angelus dei, cuius ego ſum miniſter
& cultor,dicēs:Ne metuas Paule,nō hic peribis,ſed opor
tet te prius ſiſti Cæſari. Nec tu ſolus euades incolumis,
ſed omnes hos qui ſunt in naui tecū,tuis precibus donauit
deus.Quapropter bono,inquam,animo eſtote uiri. Nihil
enim dubito, quin quēadmodum per angelū ſuū promiſit*

deus, ſic futurũ ſit: quòd ſi quæritis, qua ratione poßit con ſuli uitæ omniũ, oportet nos in inſulam quandam eijci, ibi naui fracta ſeruabimur. Porrò ubi decimaquarta nox ſu= perueniſſet, iamq; nauigaremus in mare Adriatico, nautæ proſpectantes circa medium noctis, ſuſpicati ſunt ſibi ap parere regionem aliquam. Qui uolẽtes experiri, an eò tu tò poſſent appellere, demiſerunt funiculum alligato plum bo, quem nautæ à iactu bolidem uocant, ac repererunt profunditatem paſſuum uiginti: pauloq; lõgius prouecti, ac rurſum demiſſa bolide reperẽrũt paſſus quindecim. Cæ terum ubi ſentirent decreſcere profunditatem, metuentes ne inciderent in loca aſpera ac ſaxoſa, iactis de puppi an coris quatuor, optabant oriri diẽ, quo certius diſpicerent, quænam appareret regio. Nautæ uero, deſperata naui, quoniã ſenſerant ſe nõ procul abeſſe à terra, primum ſibi ſtuduerunt cõſulere, eoq; ſcaphã demittunt in mare, diſsi= mulantes ſe parare fugã, ſed prætexẽtes, quaſi ob uim tẽ peſtatis uellent & à prora ancoras demittere. Paulus autẽ nõ ignarus quid agerent, & ſciens ad ſeruandos cæteros, qui erãt in naui, nautarũ opera fore opus, admonuit Cen= turionẽ ac milites: Niſi iſti, inquiẽs, mãſerint in naui, uos ſeruari nõ poteſtis. Hoc audito milites, gladijs inciderunt funes ſcaphæ pẽdentis, ac paßi ſunt illam excidere in ma= re. Cum autem rareſcente nocte inciperet apparere dies, Paulus hortabatur omnes ut cibum ſumerẽt, dicens: Dies hic decimus quartus eſt, quod perſeueratis eſſe ieiuni, nec ullo cibo curaſtis corpora, quapropter hortor uos, ut ſu= matis cibũ: hoc ad ſalutẽ ueſtrã pertinet, ne liberati à tẽ= peſtate, fame periclitemini. Non eſt enim quod cogitetis, quorſum attinet ſumere cibum mox perituros. Nam hoc promitto uobis, quòd nulli ueſtrum peribit uel capillus de

capit

capite. Hæc loquutus Paulus ſumpto in manus pane, gratias egit deo in conſpectu omnium: cumq; fregiſſet, domini Ieſu exemplum referens, cœpit comedere. Porrò Pauli tũ oratione, tum exemplo iã omniũ recreatis animis, ſumꝓſerũt & ipſi cibum. Summa autem omnium qui eramus in naui, erat ducẽti ſeptuagintaſex. Expleti cibo, ſubleuabant nauim, quo propius poſſet appellere in terram, eijcientes in mare triticum, quod ex Aegypto uetere Romanorum granario deuehebant in Italiam. Vbi uero iam diluxiſſet, terram quidem quam uidebant, non agnoſcebãt. Cæterũ animaduerterunt eam habere ſinum quendã hinc atq; hinc porrecto littore, in quem deſtinabãt, ſi poſſent, nauim impellere. Sublatis igitur ancoris, committebãt ſe mari, ſimul laxatis & gubernaculorũ iuncturis, quo poſſent & his uti ad dirigendum quò uellent nauis impetũ. Tum ſublatis in altum uelis, antennis ad uẽtum offlexis, ſecundum auræ flatum tendebant ad littus. Cæterum quũ non poſſent obtinere ſinum quem petebant, ſed ui uentorum incidiſſent in locum prominentem in mare, huc impegerunt nauim. Ac prora quidem infixa uado manebat immobilis, puppis uero ſoluebatur ui undarum. Itaq; iam nihil ſupererat, niſi ut natando ſuæ quiſq; uitæ conſuleret. Hic militum conſilium erat, ut uinctos occiderent, ne quis quum enataſſet, effugeret. Hoc barbarum & immane conſilium coërcuit Centurio, cupiens ſeruare Paulum, cuius conſilio ipſi ſeruarentur. Verum ne quis omnino periret, iuſsit ut qui natandi eſſent periti, ſe primos abijcerent in mare, & natatu in terram euaderent. Qui natare neſcirẽt, partim nixi tabulis, partim alijs nauis inſtrumentis adiuti reciperent ſeſe in terram. Hac ratione factum eſt, ut omnes tandem euaderent in terram.

CAPVT XXVIII.

QVum appellerent,nõ agnoſcebãt quæ nã eſſet inſu la, uerum poſteaquã euaſiſſent in terram, ex inco= lis cognouerũt,quòd Melite uocaretur. Ea eſt inter Epi= rum & Italiam,ſpectãs Siciliam ad ſeptẽtrionem. Barba ri uero miſerti calamitatis noſtræ nõ mediocrẽ humanita tem nobis præſtiterunt. Nã accenſa pyra, recipiebãt nos omnes ſimul & hymbri et frigore afflictos. Vbi uero Pau lus cõgregaſſet ſarmẽtorum multitudinẽ,& poſuiſſet ſu= per ignem,uipera quæ illic latitans prius frigore torpue= rat,excitata calore prorepſit,ac mordicus arripuit manũ Pauli. Barbari uero Melitæi, ut uidere letalẽ beſtiolã pen dentem à manu Pauli,dicebãt: Omnino hic homo neceſſe eſt ut ſit homicida quiſpiam:quem cum tempeſtas eiecerit incolumẽ è mari,tamen ultio diuina nõ ſinit in terris uiue re. Paulus autem ut ſenſit uiperæ morſum,excußit eam in ignem,neq; quicquã præterea paſſus eſt mali. At illi exiſti mabant futurum,ut ueneno dilapſo per uenas, incendere= tur atq; intumeſceret,aut repẽte mortuus cõcideret,ui ue neni rectà penetrãte ad cor. Tãdem quũ illi diu expectaſ= ſent quid accideret Paulo,uiderẽtq; nihil illi accidere ma li ex morſu uiperæ, rurſum barbarica leuitate mutata ſen tẽtia,dicebant illum eſſe deũ. Nondũ enim audierãt Meli= tæi de Ieſu,qui hoc donarat ſui nominis profeſſoribus,ne uis ulla ueneni,quantũuiś præſentanea, poſſet ipſis noce= re. Porrò iuxta littus illud in quod appulerãt,erãt prædia primatis eius inſulæ,noĩe Publij,qui nos exceptos in ædes ſuas,triduo benigniter tractauit. Eodẽ tẽpore Publij pa= ter febribus ac dyſẽteria laborabat adeo grauiter,ut etiã lecto decũberet. Paulus autem memor præcepti dominici, ingreſſus eſt ad ægrotũ,ac precibus ad deũ fuſis impoſuit

illi

illi manus, ac ſanauit eũ. Id factũ ubi rumor ſparſiſſet per inſulam, cæteri quoq; qui laborabant, adibãt Paulum, & ſanabãtur. Quãobrẽ illi donec illic cõmorabamur, plurimum officiorũ in nos cõtulerũt: & dũ adornaremus nauigationẽ, impoſuerũt in nauim ad cõmeatũ neceſſaria. Mẽſibus itaq; tribus in inſula tranſactis, nacti ſumus nauim alterã Alexandrinã, quæ in Melite hybernauerat. Huic erat inſigne Caſtor et Pollux, quos Græci Dioſcuros appellãt, putãtq; bene fortunare nauigationẽ, ſi coniũcti inſideant antennis. Hãc ingreſſi ſoluimus à Melite. Poſteaquam appuliſſemus Syracuſas, ea ciuitas eſt Siciliæ maritima, commorati ſumus illic triduo. Soluentes Syracuſis, ac præterlegẽtes Siciliæ littora, deuenimus Rhegiũ Italiæ ciuitatem in agro Brutiorũ. Ab ea ciuitate breuiſſimus traiectus eſt in Siciliam. Nam hac parte olim Sicilia contigua erat Italiæ, donec uis maris intercurrentis diuulſit utrãq; regionẽ, interfuſo freto nõ amplius quàm M.D.P. in latũ, unde & nomen inditũ à Græcis Rhegio. Hinc poſt unum diem afflãte uento cõmodo, nimirum Auſtro, delati ſumus Puteolos. Vbi quum nacti eſſemus aliquot Chriſtianos, rogati ſumus, ut aliquandiu cõmoraremur illic. Itaq; morẽ gerẽtes illorum uolũtati, ſubſedimus illic dies ſeptẽ, unde rectà profecti ſumus Romã. Quoniã autẽ iam rumor Romã pertulerat ad fratres, nos eò aduenturos (nã Pauli nomen apud Romæ agẽtes Chriſtianos, cũ primis erat celebre ob epiſtolã ad illos ſcriptam) prodierunt nobis obuiã ex urbe uſq; ad Appij forum, ac locum cui nomen Tres tabernæ. Horum cõſpectu uehementer recreatus eſt Paulus, intelligẽs & illic eſſe qui ſyncero pectore fauerent Euangelio: & actis deo gratijs ſumpſit fortẽ ac bene ſperãtem

liquos uinctos tradidit principi exercitus: cæterũ Paulo permiſſum eſt ut maneret ſolus unico tantũ adhibito milite, qui ſeruaret eum. Quoniã autem uinctus unà cum alijs perductus eſt Romã, ne quis Iudæorum ſuſpicaretur eum ob aliquod maleficium iſta pati, poſt tertiũ diem conuocauit primores Iudæorũ Romæ degentiũ, apud quos ita loquutus eſt: Ego, uiri fratres, quũ nihil admiſerim aduerſus populum meũ, aut inſtituta maiorum, uinctus Hieroſolymis, traditus ſum in manus Romanorũ, delatus Cæſaream ad præſidẽ Felicem, deinde ad Feſtũ. Qui quũ cauſam examinaſſent, uoluerũt me abſoluere, eò quòd, ut ipſi fatebãtur, nihil in me cõperiſſent capitis ſupplicio dignũ. Verũ odioſe reclamãtibus Iudæis, coactus ſum appellare Cæſarem: nõ quòd ob hãc cauſam ſim offenſus gẽti meæ, parẽq; criminationẽ ullam apud Cæſarem, & odiũ quo laborat, augeã, ſed ut meam tuear innocentiam. Omnibus enim bene cupio, qui deum pure colunt iuxta legem patriam. Hoc enim erga uos affectu ductus, iuſſi uos huc accerſi, quãdo uinculis onuſto nõ licebat uos adire, ut ex ueſtro cõſpectu & alloquio nõnihil ſolatij caperẽ. Quur autem colit gẽs Iſraëlitica tanto ſtudio deũ, contẽptis gẽtium ſimulacris, niſi quia ſperat in reſurrectione pietatis ſuæ præmiũ? Ob hanc itaque ſpem, quæ mihi communis eſt cum tota gente mea, circundatus ſum hac quam uidetis catena. Nec aliud mihi crimẽ poteſt obijci. Ad hæc Iudæorum primores reſponderunt hunc in modum: Quòd te nobis purgas, quaſi delatus ab aliquo, ſcito quòd neq; quiſquã à Iudæa per literas ſignificauit nobis aliquid mali de te, neq; quiſquam inde huc ueniẽs quicquã de te mali loquutus eſt. Cupimus tamẽ ex te ipſo diſcere, quæ ſit tua ſentẽtia. Nam quod attinet ad ſectã iſtam nuper natam de Ieſu Nazareno, qui

reſu

reſurrexerit, cõpertum habemus, quòd ubiq; ab omnibus illi reclamatur, tanquam uanæ. Gratum erit igitur, ſi nos exactius, de hac quid tu ſentias, docueris. Id quum Paulus libenter ſe facturum reſpõdiſſet, præſcripto die rurſus ad illum conuenerunt Iudæi plures quàm antea uenerant, in hoſpitium in quo Paulus uerſabatur. Quibus exponebat doctrinam euangelicã, teſtificans iam adeſſe regnum dei, nec amplius expectandum eſſe Meſsiam, docens hunc eſſe Ieſum Nazarænum, idq; demõſtrans ex figuris legis Moſaicæ, ac uaticinijs prophetarum oſtendens quicquid erat adumbratum in lege, quicquid prædictũ à Moſe & prophetis, in Ieſu palàm ac plene exhibitũ eſſe. His de rebus cum Paulus copioſe diſſeruiſſet à mane uſq; ad ueſperam, quidam è cœtu Iudæorum crediderunt orationi Paulinæ, quidam non crediderunt. Quum inter ſeſe non eſſent concordes, cœperũt abire, Paulo prolixæ orationi unum adhuc uerbum adijciente, quo taxaret illorum incredulitatẽ, qui tam manifeſtis legis ac prophetarũ de Ieſu teſtimonijs non deſinerent diffidere: Bene, inquit, ſpiritus ſanctus de uobis uaticinatus eſt per Eſaiam prophetam ad patres noſtros, quorũ obſtinatam incredulitatem uos refertis. Vade inquit, ad populum iſtũ, & dic ad illos: Auribus audietis, nec intelligetis: & oculis cernetis, nec uidebitis. Incraſſatũ eſt enim cor populi huius, et auribus grauiter audierũt, & oculos ſuos cõpreſſerunt, ne quãdo uideãt oculis et auribus audiãt, & corde intelligãt, conuertãturq;, & ſanem ipſos. Proinde ſcitote, quòd hæc ſalus quæ per Ieſũ offertur à deo, quãdo uos reſpuitis, deferetur ad gẽtes. Reſpuit

tiſsimum credere, qui profitemini legem & prophetas, ſed aduerſus hæc omnia habetis oculos occluſos, aures obturatas, & cor incraſſatum, reclamantes manifeſtæ luci ueritatis euãgelicæ. Gentes autem, quæ nec deum noue runt, nec legem habent, aut prophetas, à ſimulacris ſuis conuertentur, & per fidem aſſequentur hanc diuinam be nignitatem, quam uos aſpernamini gratis oblatam. Hæc quum dixiſſet Paulus, diſceſſerunt ab eo Iudæi, multam habentes inter ipſos diſceptationem. Manſit autem toto biennio in ædibus quas conduxerat, excipiens humaniter omnes qui ipſum adibant, ſiue Iudæos, ſiue incircũciſos, prædicans illis regnũ dei, ac docens cum omni fiducia, nemine prohibente doctrinã euangelicã, proferens uaticinia olim prodita de domino Ieſu: tum illius facta, dicta, promiſſaq́; ad ea conferens.

FINIS.